

ჯუმა ახუბა

ორი
მოთხრობა

„ქვეყანის სახლი“
თბილისი
2006

წიგნის გამოსაცემად გაწეული დახმარებისათვის
მადლობას ვუხდით საქართველოს კულტურის,
ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტროს

თარგმანი მიხეილ ბეროშვილისა

რედაქტორი ანა წვინარია-აბრამიშვილი

ყდის დიზაინი ქეთი ჩლაიძე

ISBN 99940-921-1-1

ბზოუ

*„...მაშინ ისე დაიჭიხვინა ბზოუმ,
ლამის ვარსკვლავი ჩამოსწყდა ზეცას“.*
ხალხური ზეპირსიტყვიერებიდან

ბზოუ მიჩვეული იყო დილაობით პატრონის ლოდინს. რა გულისფანცქალით, რა მოუთმენლად ელოდა მის მოსვლას! ინათებდა თუ არა და კარის ჭუჭრუტანიდან შემოჭრილი მზის სხივები საჯინიბოში ოქრო-ვერცხლად დაიღვრებოდა, გამოჩნდებოდა ბადრა ბარყუნიც, მისი პატრონი. ბზოუ ფეხის ხმაზე სცნობდა მას. მოჰკრავდა თუ არა ყურს კარის სახელურის ჩხაკუნს, რომელიც ფეხქვეშ ჩატეხილი ყინულის ხმას აგონებდა, ბზოუ მაშინვე ხვდებოდა, რომ ბადრას მისთვის ჭის ცივი, კამკამა წყალი მოჰქონდა; პატრონიც ალბათ ამ ჭის წყალს სვამდა. გზაში დაღლილ და დაქანცულ ცხენს გუბის წყლის დაღევას არ ანებებდა, მაშინვე ძალუმად მოსწევდა ხოლმე ლაგამს. შემოვიდოდნენ თუ არა ეზოში, ბადრას ჭისკენ მიჰყავდა ხოლმე ცხენი. ოწინარზე დიდი სათლი ეკიდა. ბზოუ ისე მიეჩვია ამ ჭის წყალს, მარტო გემოთი კი არა, სუნითაც სცნობდა მას შორიდანვე.

განსაკუთრებით დილით ჰკლავდა ხოლმე წყურვილი. მთელი ღამე ჩალასა და თივას ჭამდა და ყელი უშრებოდა. ერთი სული ჰქონდა, სანამ წყალს დაღევდა. კამკამა წყლით გალიცლიცებულ სათლს რომ დაინახავდა, ბზოუ მადლობის ნიშნად ნაზად გაეხახუნებოდა ხოლმე პატრონს.

ბადრა ცხენს თითქმის არასოდეს ეფერებოდა, ხელს ერთხელ არ მოუთათუნებდა ბზოუს ლამაზ კისერზე, არ აკოცებდა გონიერ თვალებში. უჩუმრად აიღებდა ხოლმე თოხს და იქაურობის დასუფთავებას შეუდგებოდა. ბზოუს გული სწყდებოდა. „ვეყვარვარ თუ არა პატრონს?“ — ხშირად უღრღნიდა გულს ეჭვი: ბზოუს ის ჰქონდა მიზეზად, რომ ბადრა ხანდახან ისე გააცლიდა

ხოლმე ქანცს, იმდენს არბენინებდა ცხენს, გაქაფული, თვალე-
ში ბურუსჩამდგარი ბზოუ ადიდებულ მდინარიდან ამოსულს
ჰგავდა.

თუ ფეხის ხმას ჩხრიალიც ერთვოდა, ბზოუს წერილი ჯაჭვის
ჩხარუნს რომ აგონებდა, ცხენი ხვდებოდა, რომ პატრონი გობში
სიმინდს ჰყრიდა. ეს გობი საჯინიბოს წინ იდგა. ერთხელ, დილით,
როცა ბზოუმ გემოზე მიირთვა სიმიინდი და გუნებაზე მოსულმა
გობს ფეხი მაგრად გაჰკრა, პატრონმა ისე უყვირა, რომ ცხენს
ტანში ცივად გააჟრჟოლა.

ბადრა გობს კარების წინ დგამდა, მერე აუჩქარებლად, ჩხრი-
ალით ამოიღებდა ჯიბიდან გასაღებების ასხმულას და მათგან
ყველაზე ბრტყელს შეარჩევდა. ჯერ გულმოდგინედ დაათვა-
ლიერებდა ბოქლომს, ლამით ვინმეს ხელი ხომ არ ნაუცდაო და
მერეღა მოარგებდა ბოქლომზე გასაღებს. იქნებ არ უნდოდა
ბზოუს მიტოვება და ამიტომ არ ჩქარობდა? ბზოუს ადამიანზე
ნაკლებ კი არ შეეძლო სიყვარული. მაგრამ ადამიანი მაინც სხვაა.
ის ჯერ ასჯერ გაზომავს და მერე მოჭრის. ყველაფრის გაგება არ
შეეძლო ბზოუს.

მოუთმენლად ელოდა ხოლმე გათენებას ბზოუ, მთელი ღამე
ელოდა ბადრას. მაგრამ მოთმინების ძაფი მხოლოდ მაშინ უნ-
ყდებოდა, როცა ყურს მოკრავდა ნაცნობ ფეხის ხმას. ბადრას
შემოსვლამდე დარჩენილი წუთები გრძელ ღამეზე უგრძესი
ეჩვენებოდა. ყურებდაცქვეტილი, დაჭიმული, კისერს წინ ინვდ-
იდა, ფლოქვებით მიწას ტორავდა და მოთმინებადაკარგული
აქეთ-იქით აწყდებოდა. ნეტავ რისთვის დაუკიდია პატრონს ამხ-
ელა ბოქლომი საჯინიბოს კარზე! ბადრა ჭკვიანი კაცია, უიმი-
სოდ სოფელში არც ერთი მნიშვნელოვანი საქმე არ გადანყდება.
ასეთი ბრძენი კაცი ნუთუ ვერ ხვდება, რომ ცხენი მის გარდა არ-
ავის გაიკარებს? არ ახსოვს განა მის პატრონს, ამ რამდენიმე
წლის წინათ, დოღზე რა დღე ანია ბზოუმ იმ მხედარს, რომელმაც
გაბედა და ზურგზე შეაჯდა?

ბზოუ ახლოსაც არ მიუშვებდა კოჭლ ჰარუნს, პატრონს (ვი-
სიც უსიტყვოდ ესმოდა და ცოტა ეშინოდა კიდეც), მაგრად რომ
არ მოექაჩა ალვირი. ბზოუმ თვალეში ჩახედა ამ კაცს და ტანში
ცივად გააჟრჟოლა, თითქოს ყინულის ნაჭერი გადაეყლაპოს. იმ

დღეს ცხოველმა შეიძლება ადამიანზე კარგად იგრძნო, რომ ეს კაცი არა მარტო ხორციით, სულითაც მახინჯი იყო. მაგრამ ხალხს საკუთარი გონებისა უფრო სჯერა, იგი ყურადღებას არ აქცევს ცხოველის გუმანს.

ჰარუნს თითქოს სურდა ფეხი ეკრა ბზოუსთვის, ისე ლაყუნ-ლაყუნით მიდიოდა, ისე უახლოვდებოდა ცხენს, როგორც შეყვარებული ვაჟი ესწრაფვის ხოლმე სატრფოსთან შეხვედრას, მაგრამ მანძილი ისე შორია, როგორც ცასა და დედამიწას შორის. ხვდებოდა ალბათ, მიუწვდომელი იყო მისთვის ბზოუ და ხარბი თვალებით ჭამდა ცხენს, რალაც ჩაიდუღლუნა და კისერზე ხელი მოუთათუნა. ბზოუს ჟრუანტელმა დაუარა თვალები დააკვესა და ყალყზე შედგომა დააპირა. პატრონს არ გამოჰპარვია მისი მოძრაობა, დაბალი, მაგრამ ძლიერი ხმით შეუძახა ცხენს და აღვირი ხელში დაიმოკლა. ბზოუს ყოველთვის თრგუნავდა ყბებში გაჭერილი რკინა და დაჰყვა პატრონის ხელს. ჰარუნს უკან კიდევე ორი კაცი მოსდევდა, ამ ორს რატომღაც ფეხები უკან რჩებოდა. კაცები რალაცაზე კამათობდნენ, ჰარუნი კი მჯიღს იცემდა მკერდში, თითქოს ღმერთს ავედრებსო სულს და რალაცას სთხოვდა ბზოუს პატრონს. რა უნდა ექნა ბადრას? ამბობენ, თუ კაცმა გთხოვა, ცხენსა და უნაგირსაც ვერ დაუჭერო. რა ექნა ბადრას, ველარ უთხრა უარი ჰარუნს, ათხოვა ცხენი. ბზოუ აქეთიქით აწყდებოდა და ჰარუნმა კარგა ხანს ვერ მოახერხა უზანგებში ფეხის სგაყრა. ბოლოს როგორც იქნა, აბობლდა ცხენზე. ბზოუმ მაშინვე იგრძნო, უცხო კაცი რომ მოაჯდა ზურგზე. ბადრა, მისი პატრონი, სხვაგვარად იქცეოდა, გამართული იჯდა ხოლმე უნაგირზე, ფეხებიც მტკიცედ ჰქონდა შემოტმასნილი ცხენის ფერდებზე, ჰარუნს კი ფეხები ისე გაეჩაჩხა, გეგონება ნისქვილში წასასვლელად გამზადებულაო. უღონო მუხლებით ცხენს ფერდებში სცემდა წარამარა. დოღზე ამგვარი რამ არასოდეს ენახა ბზოუს. ერთადერთი რამ, რაც მოეწონა, ის იყო, რომ მხედარი პატრონზე მჩატე ჩანდა და მისი ტარება უფრო იოლი იყო.

ბზოუ პირველად არ ხედავდა ამ წრიულ ველს, კარგად ახსოვდა ის სწორი ხაზიც. იგი ცეკვა-ცეკვით გაემართა იქით, სადაც მისი მოძმენი ჩამწკრივებულიყვნენ.

რატომ არ ესმოდა ბზოუს ადამიანების ენა! მაშინ ხომ გაიგებ-

და, როგორ აქებდნენ მას დოლის მესვეურები, მაყურებლები, რომელთაც კარგად გაეგებოდათ ჯიშიანი ცხენის ყადრი. დღესაც არ ივინყებენ, რამდენჯერ უსახელებია ბზოუს შინ და გარეთ თავისი სოფელი აფსარა.

— ცხენმა იცის კაცის ცნობა!

— ცხენსაც უნდა გაუგო მულამი, ზოგი მათრახს არ დაირტყავს, ზოგი — პირიქით. ბზოუმ ვერ აიტანა მათრახი!

— ის მხედარი ლოს ცხენებს იყო მიჩვეული, დეზების ცემა რომ სჭირდებოდათ ნარამარა.

— მართალია, სთხოვა, მაგრამ არ უნდა დაესვა.

— კარგ ცხენს, დად, კარგი ხელი სჭირდება!

ასეთ საუბარს გაიგონებდით დოლის დამთავრების შემდეგ.

ახლა კი ბზოუ თავის მოძმეების გვერდით დგას და ყელყელაობს. რამხელა მოთმინება აქვს ამ ხალხს! ელოდებიან, ელოდებიან... რაღას უცდიან? ჰარუნი კი უძღურ მუხლებს კვლავ ფერდებში სცემს ცხენს. ჯერ არ მიუციათ ნიშანი, ჯერ კიდევ არ არის გვიან, პატრონს შეუძლია მოვიდეს, მოახტეს თავის ცხენს... ბზოუს მხოლოდ თავისი პატრონი უნდა, მას იცნობს და სჯერა მისი. ცხენმა კარგად იცის თავისი მოვალეობა, მან არ უნდა იგრძნოს, როგორ იმაგრებს თავს მხედარი უნაგირზე. ეს აღიზიანებს მას, ბზოუმ წინ უნდა იყუროს, მხოლოდ წინ. იქით უნდა იყოს მიმართული მისი გულისყური. ბზოუს მოძმენი ეტოქებიან, ჯიბრით სავსე აქვს ჯილა თვალები.

გაისმა თოფის ხმა. აზანზარდა მინა. მტვრის ბულში ჩაიკარგნენ ცხენები. ჩოხა-ახალუხში გამონყობილი მხედრები თავანყვეტიტით მიაგელვებდნენ ბედაურებს. ერთ მათგანს ყაბალახი მოსძვრა, მეორეს მათრახი გაუფარდა ხელიდან. თავი აინყვიტა ბზოუმ — ცხვირ-პირში სცემს სხვა ცხენების ამონასუნთქი ცხელი ოხშივარი. ვინ იცის, იქნებ ვერც კი ცნობენ: უცნობ მხედარს მოაქროლებს ახლა ბზოუ. იქნებ ეს სჯობს კიდევ მის პატრონს. წინათ მუხლი არც კი გაეშალა ხოლმე, რომ ბადრა უკვე მაგრად უჭერდა ლაგამს. სხვა ცხენები წინ გაიჭრებოდნენ, ჯერ ერთი უსწრებდა, მერე მეორე, მას კი თავს უჭერდა პატრონი. ყინმორეულ ბზოუს ლამის აღვირი გაენყვიტა, ხაფანგში გაბმულივით ცქმუტავდა. ასე გაირბენდნენ პირველ, მერე მეორე

წრეს და ბადრა ნელ-ნელა მოუშვებდა ლაგამს. ეს მხედარი კი ასე არ ბორკავს. ნიშანი მისცეს თუ არა, მაშინვე ნებაზე მიუშვა, თანაც პატრონზე გაცილებით მჩატეა. ერთი რამ არ მოსწონს მხოლოდ ბზოუს: მხედარი მოჩოლოფოტებული ზის უნაგირზე. ვაითუ ჩამოვარდეს! თუმცა მხედარზე ფიქრობდა, მაინც წინ გაექანა და რამდენიმე ნახტომით ის ორი ცხენიც უკან ჩამოიტოვა, სათავეში რომ ჩასდგომოდნენ დოღს. უკვე აღარ სცემდა თავისი მეგობრების ცხელი ოხშივარი, ფლოქვების თქარუნიც სადღაც უკან დარჩა. შორს ჩამოიტოვა მდევრები. უფრო და უფრო ძალუმაღ უშხუის ქარი ყურებში. არასოდეს ურბენია ასე სწრაფად, სულ ველარ გრძნობდა ლაგამს.

— ნავიდა ბზოუ, ნავიდა!

— ყველა ჩამოიტოვა და მიდის!

— იჩქარე, ბზოუ, მიდი, მიდი!

ბზოუს ესმოდა ბავშვების წკრიალა, გამამხნევებელი ხმები. კაცები ქუდებს იქნევენ, ამხნევენ ბედაურს. ყველაზე კარგად კი ბზოუს ბადრა ბარყუნის მჭექარე ხმა ესმის:

— არ გაუშვა, შეაკავე როგორმე, მაგრად მოსწიე ალვირი!

მაგრამ მისი ხმაც ყვითელ ბულში ჩაიკარგა.

ასეთი რამ არასოდეს დამართნია ბზოუს. უკვე ესმოდა მდევარი ცხენების თქარათქური. მალე იგრძნო ოფლის ნაცნობი სუნიც, თითო-ოროლამ გაუსწრო კიდევ. ამგვარ რამეს პირველად ხედავდა ბზოუ ამ მრგვალ მინდორზე. ცოტა სული მოითქვა, მერე ძალა მოიკრიბა და კვალში ჩაუდგა წინგაჭრილ ცხენებს, თავანყვეტილი რომ მიქროდნენ და მინის ნაფლეთებს ისროდნენ ჰაერში. უცნაურმა ბოლმამ ჩაიბუდა მის გულში. მინას გაეკრა, ოფლით დაეცვარა თვალები. ერთი ზედმეტი მოძრაობა და, შეიძლება მენინავე ცხენის ფლოქვები თავში მოხვედროდა. ცხენები ტოლს არ უდებდნენ ერთმანეთს, ხან ერთი იყო წინ, ხან მეორე. ჯერ კიდევ გრძელი გზა ედოთ წინ, ჯერ შორს იყო გამარჯვება. რაც უფრო აწვებოდა გულზე ბოლმა, მით უფრო ცდილობდა, ჩქარა ერბინა. ყურს უხვრეტდა გზის პირას ჩამწკრივებული ხალხის ხმაური — ცხენებს რომ ამხნევენდნენ, თითქოს ისინი შემატებდნენ ძალას ბზოუს. ცოტაც და ამ დათქერილ მინას აღარ შეანუხებდა ცხენების მძიმე ფლოქვები. ბზოუს ახლა ერთი ცხე-

ნილა უსწრებდა. ბადრა თავის ცხენს უკანასკნელ შემოვლამდე წინ არასოდეს გაუშვებდა ხოლმე: ძალა უნდა დაეზოგა ბზოუს ახლა კი ძალიან დაილალა. მაგრამ გულში დაგროვილმა ჯავრმა მუხლში ღონე შემატა. გრძნობდა, თუ პირველი არ მივიდოდა, გული გაუსკდებოდა. თუ მხედარმა დასაწყისში უღალატა, ახლა მაინც ნუ შეუშლის ხელს. ოფლად გაიღვარა, ერთიანად გაიქაფა ბზოუ. დაბერილ ნესტოებიდან გამონაფრქვევ ორთქლს ქარი უკან უბრუნებდა და პირში სცემდა. ბზოუს ესმოდა სტვენა, ყვირილი, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდა ამ ალიაქოთს. მასზე კარგად ვინ იცის, როგორ მოიქცეს? ერთი, ერთადერთი რამ არის ახლა მთავარი — რადაც არ უნდა დაუჯდეს, უკან უნდა ჩამოიტოვოს მენინავე ცხენი. აგერ უკვე გვერდში ამოუდგა, ერთხანს გვერდი-გვერდ მიქრიან ორივენი. ბზოუს თვალებს უწვავს თავისი ამხანაგის ნესტოებიდან მონაბერი ცხელი ოხშივარი, ცხელი ჰაერის ტალღა ფაფარზე ევლება, მერე ზურგისაკენ ინაცვლებს და აი, ბზოუ უკვე ეწევა წინ ნასულ ბედაურს.

ამ დროს ჰარუნი უნაგირზე შეტოკდა და ცხენს გამეტიებით დასცხო მათრახი მკერდზე. ბზოუ შეძრწუნდა, თითქოს ცივი წყალი გადაასხესო, აერია ფეხები, ტყვიასავით ჩაუქროლა მდევიარმა ცხენმა. საზარლად დაიხვნეშა, დაიჭიხვინა ბზოუმ. ხალხის ხმაური დაფარა ბადრა ბარყუნის ხმამ:

— ნუ სცემ ასე გამეტიებით, შე დალოცვილო! — შემდეგ თავისთვის ჩაიბურტყუნა: რატომ მინა არ გასკდება და თან არ ჩამიტანს! ვის ვათხოვე ცხენი, მათრახის ხმარები არ იცის კაცმა!

ბზოუს ფეხები რომ აერია, კოჭლ ჰარუნს ეგონა, ცხენი დაილალო და ღონივრად დასცხო მათრახი. გაბრაზებულმა ბზოუმ კისერი ძალუმად წასწია წინ და თვალის დახამხამებში აღვირი ხელიდან წააცალა მხედარს. ჰარუნი ფაფარში ჩააფრინდა ცხენს. ცხენებმა ერთი-მეორის მიყოლებით გაუსწრეს ბზოუს. ყველა, ერთობლივ, მას უყურებდა. ბზოუ შემობრუნდა, თითქოს სხვა ცხენებს ადგილს უთმობსო და იქით გაექანა, სადაც უფრო თხლად ჩანდა ხალხი, ელვასავით გადასერა მრგვალი მინდორი. პატრონს გული ყელში მოებჯინა, სირბილით შეეგება ბედაურს და აღვირზე უტაცა ხელი. ველარ სცნობდა ბადრა თავის ცხენს. თვალეზრასისხლიანებულ, ერთიანად აძაგდაგებულ ბზოუს ალა-

რავის ნახვა აღარ სურდა. მერე იქით გაიხედა, სადაც მისი მოძმენი მიგელაობდნენ და ჭიხვინით გაეხმაურა მათ. ეს წრიული მინდორი ცხოვრებას ჰგავს, თუ გზიდან გადაუხვიე, მარტო დარჩები.

— გზას როგორ ასცდა!

— არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისი, — თქვა განაპირას მდგარმა მოხუცმა, რომელიც თვალს არ აშორებდა ბზოუს. მან მძიმედ დაჰკრა ყავარჯენი მინას. ეს მოხუცი სოფელ აფსარის მეთულუხჩე გახლდათ. შეამბამდა ხოლმე კამეჩებს ურემში, დააწყობდა ზედ კასრებს და წყალი ამოჰქონდა ყანებში მომუშავე გლეხებისათვის, ან ჩაის პლანტაციებში ავიდოდა და მზით გათანგულ ქალებს დაარწყლულებდა. არავის უნახავს იგი ცხენზე შემჯდარი. არც ის ახსოვთ, როდისმე ცხენი ჰყოლოდა, მაგრამ არცერთ დოღს არ გამოტოვებდა ხოლმე.

გავიდა ერთი წელი და შემოდგომის ერთ მშვენიერ დღეს ბზოუმ ისევ ნახა ცხენების ოფლით მორწყული მრგვალი მინდორი. დოღის დაწყებას არაფერი აკლდა, რომ ხალხს ისევ გამოეყო კოჭლი ჰარუნი: ორად გაკეცილ მათრახს პრიალა ჩექმებზე იტყაპუნებდა და პირდაპირ მათკენ მოემართებოდა. აღვირზე უტაცა ხელი ბადრას, ხელებს შლიდა და რაღაცას უმტკიცებდა უწინდებურად. ბზოუმ კინალამ გაკვნიტა ლაგამი. ბადრა ძირს არ ჩამომხდარა. იგი მხოლოდ მაშინ ჩამოხდა ცხენიდან, როცა ბზოუმ პირველმა გადაკვეთა ფინიშის ხაზი. ცხენი ყმანვილკაცებს მიაწება და ხალხს შეერია. როგორ აქვს დაადიდეს მაშინ ბზოუ! მუხლი დაულოცეს, მიუალერსეს.

— სადაც ბზოუა, იქ სხვა ცხენი ვერ გაიხარებს!

— ირემსაც შეშურდება ბზოუს კენარი წელი!

— სახლ-კარს ანაცვალებ ასეთ ცხენს, სახლ-კარს! — თქვა სოფელ აფსარის ფერმის მეზარგულე შაჰანმა, რომელსაც ქუდი მოეხადა და მლოცველივით გარინდულიყო. ეს შაჰანი მთაში არასოდეს ასულა, ერთხელაც არ გადმოუხედავს მაღალი მთიდან ბარისთვის, მთის კალთებამდე ააცილებდა ხოლმე მწყემსებს, მერე უკან ბრუნდებოდა. დიდი და პატარა დასცინოდა ამის გამო შაჰანს.

— არ შემცდარა, ვინც მაგას ბზოუ დაარქვა. მართლაც

ნართების ცხენის ჯიშისაა!

— ვერცერთი ცხენი ვერ გაბედავს და ბზოუს ვერ გაეჯიბრება!

ამ კაცმა, ბზოუს რომ უტრიალებდა და ამას ამბობდა, არ იცოდა, რომ ყოველი დოლის შემდეგ ბზოუს საშინლად სტკიოდა ძვლები. განა ვერ ხედავს, როგორ იწურება ოფლში, ფეხზე ძლივს დგას და მთელი სხეული უკანკალებს? ამ კაცს არ გაეგებოდა ძნელი გამარჯვების ფასი. მრგვალი მინდორის დანახვაზე ბზოუს ორნაირი გრძნობა ეუფლებოდა ხოლმე, ორივე გრძნობა თანაბრად ძლიერი იყო და ბზოუმ არ იცოდა, რომლისთვის მიენიჭებინა უპირატესობა: ბზოუსთვის დოლი ცხოვრება იყო, სარბენად ამაზე მოხერხებული მინდორი მას არ ეგულებოდა. პირველი ადგილი კი — ქება-დიდება, ტრაბახი, საჩუქრები — ეს ყველაფერი უცხო იყო მისთვის.

...რა მოუთმენლად ელოდა დილ-დილობით პატრონის მოსვლას! სული ელეოდა ხოლმე, როცა ბადრა ბოქლომს ახსნას დაიწყებდა. მის პატრონს, ბადრა ბარყუნს, ეჭვი არ უნდა შეჰპარვოდა, რომ ბზოუ უცხო კაცს, კოჭლი ჰარუნის გარდა, ცეცხლივით უფრთხოდა, მაშინვე ცივად გააჟრჟოლებდა ხოლმე ტანში. მაშ, რალად უნდა ამხელა ბოქლომი საჯინიბოს კარზე რომ უკიდია და ამდენ ხანს უნდება ხოლმე გაახსნას? ხომ არ ეშინია, რომ მოვა კოჭლი ჰარუნი, მალულად შეკაზმავს მას და მათრახით აუნვაკს კისერს, მკერდს, გავას? ... მეზობლები ხშირად ექილიკებოდნენ ბადრას ამის გამო, ის კი ყოველთვის ერთს პასუხობდა ყველას: — კარგი ცხენი ლამაზ ქალიშვილს ჰგავს. ყველას თვალი ზედ რჩება, ყველა უმალ მის ხელში ჩაგდებას შეეცდებდა. ბზოუს მამა მოიპარეს და სვანეთს გაუყენეს. მისი საჯინიბო ბოქლომით არ იყო დაკეტილი და იმიტომ. სვანი არ მოსულა და არ მოუპარავს, აქაურმა თახსირმა კაცმა მოიპარა და მას მიჰყიდა. თქვენ აინუნშიაც არ ჩაგიგდიათ ეს, მე კი მის ძებნაში ლამის სული ამომხდა. მოძებნაზე უფრო მისი უკან დაბრუნება გამიჭირდა. ნაყიდ ცხენს გამომატანდა სვანი? არც მას ახსოვდა ვისგან იყიდა ცხენი, ვერც მე გავიგე მისი ვინაობა. ყაბარდოულ ცხენს აგრერიგად როგორ დამიბრუნებდა — მოკვდებოდა და არ მომცემდა. ვუჩივლე, მაგრამ არაფერი გამომივიდა. მერე ორჯერ მეტი ფული

მივეცი და, როგორც, იყო გამოვართვი. საცოდავი არაბია ჩემს ხელში დაბერდა და მოკვდა. ადამიანის შვილივით მივაბარე მინას. ასეთი მამის სისხლი უდგას ძარღვებში ბზოუს. მართალი გითხრათ, მოპარვის იმდენად არ მეშინია, როგორც მისი ნახდენისა. მართალი უთქვამთ — ცხენის და თოფის თხოვება არ იქნებაო. საკუთარი ცხენის და თოფის ყადრი პატრონის გარდა არავინ იცის. ბზოუს თუ გაუგე მულამი, მერე დანეჭი მის ზურგზე და დაიძინე, გინდა დოლი იყოს, გინდა შორეული მგ ზავრობა. იცის თავის საქმე. მის ადგილას სხვა ცხენი რომ ყოფილიყო, იმ მთებიდან სულს ვერ ჩამოვიტანდი.

და დაიწყებდა ბადრა მოყოლას, რა გადახდა თავს ბზოუსთან ერთად. მთაში თავისუფლად ნავარდს მიჩვეული კვიცი უჩვევი იყო აღვირს. სოფელ ავასარის მკვიდრთ მრავლად ჰყავდათ ყოველთვის პირუტყვი. ბარტყუნ ბადრა მსხვილფეხა საქონლის მწყემსი იყო. ზაფხულში, როცა სოფლის საქონელი მთაში გარეკეს, ბადრამ კვიცი თან გაიყოლა. სუფთა ჰაერმა და ყუათიანმა ბალახმა გაალაღა ბზოუ. ერთხელ ბადრას ნაჩქარევად მოუხდა მთიდან წამოსვლა: სოფლიდან ამბავი ამოუტანეს, მამაშენი ცუდად შეიქნაო. ამბის მომტანმა გააიოლა ავადმყოფის მდგომარეობა, მაგრამ ბადრა მაშინვე მიხვდა, რომ მამამისი მძიმედ იყო ავად, თორემ სოფლიდან კაცი ასე არ ამოქანდებოდა. ბზოუ მწვანედ აბიბინებულ ფერდობზე ძოვდა. მთის ჰაერს დაეცადა და სიმსუქნე ჯერ არ ეტყობოდა. შეკაზმვას ვინ ჩივის, სათოფეზე არავის იკარებდა. ბადრამ მწყემსები დაიხმარა და ძლივს დაიჭირა ცხენი.

— მზე უკვე შუბის ტარზეა გასული, გზაში შემოგალამდება. დარჩი ამაღამ, ხვალ კი დილასისხამ დაადექი გზას, — ურჩია სარქალმა.

არა და არა ქნა ბადრამ, მოახტა ცხენს და ბილიკზე დაეშვა. გზაში დაადევნეს:

— ცხენი უხედნია, სიბნელეში გზის გაკვლევა გაუჭირდება, რამე ხათაბალას არ გადაგყაროს. გზად მწყემსების ნაბინავები შეგხვდება, ეცადე ღამე იქ გაათიო!

მთის მსუბუქი ჰაერი ყოველ ცოცხალ არსებას ალაგზნებს ხოლმე. აღტკინებული ბზოუ კვიცობდა, აღვირს ვერ ჰგუობდა.

„უაღვიროდ გზას ვერ გაიგნებს თუ რა?!“... პირველად რომ ამოსდეს ღრანჭებში ლაგამი, ლაშები ორივე მხარეს ნააჭამა რკინამ. ახლაც, როცა ამ წუთებს იხსენებს, ჟრუანტელი უფლის ტანში. სამ ვაჟკაცს ხელებიდან სისხლი ადინა, რამდენჯერ შეატოვა ხელში მწყემსებს ალვირი და საბელი. ალვირის ჩხარაჩხური მგლის კბილების ღრჭენას აგონებდა ბზოუს. ასე გახედნეს ალბათ მამამისიც, რადგან ისიც ასე გაალაღა მთის ჰაერმა, მასაც უყვარდა თავანყვეტილი სრბოლა-ნავარდი. რა იქნებოდა, ცოტა მიუშვან თავის ნებაზე! ბზოუ ხვდებოდა, რომ პატრონს ძალიან უჭირდა, მამამისის მდგომარეობა გულს უკლავდა. ცხენს ერთი სული ჰქონდა, ამ წელა-ფერდა გზაზე გაეკურცხლა, სურვილს უფრო უცხოველებდა ფლოვებქვეშ დამსხვრეული ნაშალი ქვის ხრიალი. მაგრამ ამოჭერილი საძუე ცხენს წინ ერეკებოდა, თითქოს მის გასწრებას ლამობსო, უნაგირიც წინ, კისრისკენ მიხობხავდა, განა უუნაგიროდ არ შეიძლება ცხენზე ჯდომა? — ჯავრობდა ბზოუ. გონიერმა პირუტყვემა არ იცოდა, რომ კაცს ცხენი მანამდე სჭირდებოდა, სანამ საქმეს გამოელის მისგან. არ იცოდა ეს ბზოუმ და ამიტომაც მიენდო პირველად და საბოლოოდ თავის პატრონს. უადგილო ეჩვენა ბადრას ამხანაგების რჩევა-დარიგება, ღამე საღამე გზაში გაათიეო, თუმცა ისეთ ნაცად კაცს, როგორც იგი იყო, კარგად მოეხსენებოდა, რომ ნაძვნარით დაფარულ მთაგორიან შოუდიდან ორი დღის სავალს, მლაშე ზღვის ჰაერით გაჟღენთილ სოფელ აფსარამდე შუადღემდე ვერავინ გაივლიდა.

შემოღამებამ ოკრო-ბოკრო, კბოდეებიან ადგილას, — ფარდლიალს რომ ეძახიან — იქ მოუსწრო. ასე იცის მთაში: დღე არის და ჰაერი საოცრად გამჭვირვალეა, მზე თვალის მომჭრელად კაშკაშებს, ღამე კი ისე ჩამობნელდება, კაცი თვალთან თითს ვერ მიიტანს, ბნელ გამოქვაბულში გეგონება თავი. მალე მთის ფერდობებს მუქი ჩრდილი დაეცა. ასეთ ღამეში, როცა ფარდლიალა გასასვლელია და თან კოკისპირულად წვიმს, ერთი რამის გაკეთება შეიძლება და ბადრამაც გააკეთა გასაკეთებელი: ნაბადში გახვეულმა ცხენი ნებაზე მიუშვა და თვითონ აღარც განძრეულა უნაგირზე. ხანდახან, როცა ისე დაიჭეკებდა, თითქოს მეხი ჩამოიქცაო, ბზოუ, საშინლად აჭიხვინდებოდა.

ჩადგებოდა თუ არა ჭექა-ქუხილი, თვითონაც გაილურსებოდა, სიბნელეს თვალს შეაჩვევდა და მაშინვე ისევ გზას გაუტევედა. ხანდახან, როცა ისევ წამოუვლიდა ფიქრი ნავარდზე და ფეხები აქავდებოდა, მაშინვე ივიწყებდა ყველაფერს, თითქოს ხვდებოდა ახლა რა დროს ეს არისო.

გათენდა. ის მთა, ნუხელ ბილიკ-ბილიკ რომ ჩამოათავეს, ახლა ვაკედ მოეჩვენათ. ბზოუს არცერთი ნალი აღარ შერჩენოდა, მაგრამ მაშინ ამას ვილა ჩიოდა.

ახლა კი აქ, საჯინიბოში, უკვე ერთი კვირაა, ბზოუს ის ღრანტეები და ის უფსკრულები ელანდებოდა. ახლაც ცივი ოფლი ასხამდა ამის გახსენებაზე, ყურში ისევ ჩაესმოდა ჭექა-ქუხილის გამაყრუებელი ხმაური. მის ერთგულ პატრონს სამუდამოდ დაამახსოვრდა ეს ამბავი. შენი თვალების ჭირიმე — სიყვარულით უთხრა თავის ცხენს და მაგარი ყბები დაუკოცნა... პირველად მიეფერა თავის ცხენს ბადრა.

ბზოუსაც სამუდამოდ დაამახსოვრდა ეს დღე.

ნუთუ ადამიანის გონება პირუტყვისაზე სუსტია? მაშ რატომ ივიწყებენ ისინი ასე მალე ყველაფერს?

უკვე კარგა ხანია, რაც საჯინიბოს ჭუჭრუტანაში მზის სხივმა იჭიატა. ღობეზე შემომჯდარმა ჩიტუნამაც იჯერა გული ჭიკჭიკით. ყოველ დილით, გარიჟრაჟზე, ეს ჩიტუნა მზის სხივს შემოჰყვება ხოლმე ჭუჭრუტანიდან, სკუპ-სკუპით გარშემო შემოურბენს ბზოუს, და როგორც კი მზე კარგად დააჭერს, მაშინვე გაფრინდება. სად წაიყვანს დღეს პატრონი ბზოუს? ყველაფერს ის სჯობია, შეხსნას აღვირი და საძოვარზე გაუშვას, აი ასე, დედასთან ერთად რომ ბალახობდა ხოლმე ერთ დროს. გაალებს ბადრა კარებს და თავნება ქარი შემოვარდება საჯინიბოში, შემოდგომის სურნელს მოიტანს. ეს სუნი თავბრუს ახვევს ადამიანს, ბზოუს კი თვალწინ ვრცელი, დაუსაბამო ტრამალები წარმოუდგება. მერე ბადრა შემოვა და დაუძახებს:

— ბზოუ, ბზოუ!

პატრონის ხმის გაგონებაზე ბზოუს ყველაფერი ავიწყდება. სანამ ის სიმიწნდს ჭამს, ბადრა თავისი გრძელტარიანი თოხით გომურის გამოხვეტას იწყებს: ეშინია, ცხენს მყარლი სუნი არ ეცეს და საჭმელზე უარი არ თქვას. ამიტომაც დიდხანს და გულ-

მოდგინედ ასუფთავებს საჯინიბოს, გააქვს თივის ნარჩენი. ბზოუ არასოდეს ჩატოვებს სიმინდს გობში. იცის, რომ პატრონს ეს სწყინს და ბოლო ტაროსაც სიამოვნებით შეექცევა ხოლმე. მოიკლავს შიმშილს და პატრონს ნაზად გაეხახუნება მხარზე, როგორც ერთ დროს დედას ეფერებოდა ხოლმე კვიცობაში. როცა ბადრა საბელს მოსდებს კისერზე, ბზოუ მხიარულად ჭიხვინებს და თამამ-თამაშით გამოდის საჯინიბოდან, გარშემო ურბენს პატრონს და თვალები აქეთ-იქით გაურბის. ხანდახან თავს წაართმევს პატრონს და იმ ველისაკენ გაკურცხლავს, მის კარმიდამოს რომ ესაზღვრება. ერთი მუხლში გაიშალოს, გაინავარდოს და მერე, გინდათ უყვირონ, მათრახით სცემონ, იგი მაინც ბედნიერია.

ბედზე, საჯინიბოდან გამოვა თუ არა, მაინც და მაინც ის მინდორი შეეფეთება ხოლმე თვალებში. შუა მინდორში ერთი ხე დგას, დანარჩენი მინდორი მოტიტვლებულია ერთიანად. მთაში წასვლის წინ იქ უყრიდნენ ხოლმე ცხენებს თავს. ბზოუ ყოველთვის ერთ გაძვალტყავებულ, ნეკნებგამოჩრილ ცხენს ხედავდა. ეს ბეხრეკი, ნაცრისფერი ცხენი ზამთარ-ზაფხულ აქ დანონიალებს. ამ ცხენის დანახვაზე ბზოუ წერილი ხმით ჭიხვინებს, ცხენი კი თავს ასწევს მხოლოდ, მეტი არაფერი, ხმას არ იღებს არასოდეს, დგას ერთ ადგილას გალურსული. ბზოუს საბელი არ უნახავს მის კისერზე, ყოველთვის შიშველი აქვს კისერი. ერთი სისხლისანი არიან ის ცხენი და ბზოუ, ამიტომაც შესჭიხვინებს მას ყოველთვის, ბეხრეკი კი თავს მძიმედ ასწევს, ზანტად ებლიტება თვალები, მერე ისევ ჩალუნავს განვრილებულ კისერს და ბალახის ძოვას განაგრძობს. რატომ აქვს ამ ცხენს ზურგი ასე ჩავარდნილი? ამდენი არ იცოდა ბზოუმ. იგი თავისი სინორჩით ტკბებოდა, ჯერ ისეთი მჩატე და ჰაეროვანი იყო, როგორიც მაღალი მთიდან მოვარდნილი ქარია.

ეზოს ერთ კუთხეში თავნაკვეთილი ხე დგას, ქორბუდა ირემივით გაბარჯლული. მიაბამს პატრონი ბზოუს ამ ხეზე, ამოიღებს ქამარში გარჭობილ პრიალა დანას და ცხენს ქაჩაჩებს უნმენდს. ბზოუ კანში ვერ ეტევა, ცქმუტავს, ერთ ადგილზე ვერ ისვენებს.

— დადექ შე სამგლევ! — ფეხში წაარტყამს პატრონი. ბზოუ წყნარდება. პატრონი რბილი ხელების შეხებას რა უშავს, მათ-

რახით აუნვას გვერდები თუნდაც, ცივ წყალში აყურყუტოს მთელი დღე, ოღონდ ის მწვალბელი, კოჭლი ჰარუნი არ გააკაროს ახლოს. იქნებ თავისი თვისტომისთვის ცუდი არ იყო ჰარუნი, მაგრამ ბავშვობაში ფრთახატულა პეპლების ჭერა ეყვარებოდა ნამდვილად. თავიანთ სილამაზეს ეწირებოდნენ ლამაზი პეპლები: ჰარუნი ისე ჩაბლუჯავდა მათ მუჭში, პეპლები მაშინვე ილუპებოდნენ ხოლმე.

ბადრა თავისი ბასრი დანით ქაჩაჩებზე ბენვს აჭრიდა ბზოუს და თან ნალებს უსინჯავდა. მერე ცხენს სამურველით განმენდდა და შეკაზმავდა. ამის შემდეგ საშინაო ტანსაცმელს გაიხდიდა და ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი, უძიროების ქრაჭუნით ეზოში გამოვიდოდა.

— უზანგებს როგორ სწვდები, ალბათ კუნძზე ადიხარ და ისე ჯდები ცხენზე, არა? — ეხუმრებოდნენ ბადრას ძმაკაცები.

ჩაფსკვნილი, ჯანიანი კაცი იყო ბადრა. ბზოუსთან შედარებით ჩანდა ტანმორჩილი, თორემ არც ისე დაბალი იყო! ისე დაკეცავდა ხოლმე ნაბადს, რომ უზანგებში გაატარებდით. ეს ნაბადი იყო ბზოუს მთელი ტვირთი. როცა ბადრა ნაბადს უნაგირზე დაამაგრებდა, ბზოუმ უკვე იცოდა, რომ პატრონი სადღაც შორს მიემგზავრებოდა. არც ცხენი და არც მხედარი ავ თვალს არ დაენახვებოდნენ. ჩოხა-ახალუხი ტანზე კობტად შემონკეპოდა ბადრას. უბდებოდა აბრეშუმის ყაბალახი, ფართო გულ-მკერდზე თეთრი მასრები უპრიალებდა. მათრახი ორკეცად ეჭირა ხელში. თვალს ვერ მოსწყვეტდით მაშინ ბზოუს: ცეკვა-ცეკვით მიდიოდა, ყელს იღერებდა და თავს ინონებდა. ბადრა გაჯგიმული იჯდა ხოლმე ცხენზე, რაც ბევრს სიცილს გვრიდა. ის კი აინუშშიაც არ ავდებდა ხალხის ქილიკს. ასეთი გაეჩინა ღმერთს — უყვარდა თავის მოწონება.

სოფელ აფსარის მცხოვრებთ ბადრას ერთი თავგადასავლის მოყოლა უყვარდათ განსაკუთრებით. ყველა, იყო იქ თუ არ იყო, ისე ყვებოდა ამ ამბავს, თითქოს საკუთარი თვალთ ენახოს ყველაფერი. გეგონება, სხვაგან არსად ყოფილანო მაყარში, იმ ღამის ამბავი დამახსოვრებოდა ყველას. ბოროტი ენები ამბობდნენ, თავისი ღამაზი ცხენის ხათრით ეპატიუებიან ხოლმე ბადრას ქორნილებში.

ზოგი ბადრას ესარჩლებოდა: „მარტო ცხენი რას იზამს? თუ მხედარი არ ვარგა, ცხენსა და ჯორს ერთი ფასი აქვს. ბადრა თვითონ არის კაცური კაცი, იცის სად რა თქვას და როგორ მოიქცეს“.

ასე იყო თუ ისე, ბადრა მაყრების წინამძღოლად დანიშნეს. პატარძალი ყოველგვარი კუკუმალაობის გარეშე თხოვდებოდა. მღეროდა მაყრიონი და თოფ-დამბაჩას ატრიალებდა. პატარძლის სოფელი ერთ ბექიან ადგილას იყო გაშენებული. გაავდრდა. ცხენებს ფეხები ეფლობოდათ ტალახში. არც მხედრებს ადგათ კარგი დღე. ცა უფრო და უფრო იქუფრებოდა, მაგრამ მაყრებმა მაინც სიცილ-ხარხარით შეაგელვეს ცხენები პატარძლის ეზოში. მასპინძლები მაშინვე ჩაეგებნენ სტუმრებს. მაყრებმა ცხენები ბიჭებს მიანებეს და აივანზე ავიდნენ. ოდა სახლი ერთიანად გაეჩახჩახებინათ. ბადრას ამხანაგებმა ერთმანეთს გადახედეს და გაკვირვებისაგან კინალამ თვალები გადმოსცვივდათ: მათი უძიროები ისე იყო ტალახში ამოთხვრილი, რომ დარბაზში შესვლა ვერ გაბედეს. მათრახებიც ზურგსუკან გადამალეს, რადგან მოეხატრათ მასპინძლებისათვის მათი მიცემა. ყველა ბადრას უყურებდა, რომელიც ისე იყო განკრიალ-გაკრიალებული, თითქოს მასპინძლებთან ერთად ახლა გამოვიდა ეზოში. ტალახის ერთ წინკალსაც ვერ იპოვიდით მის შავ, პრიალა აზიურებზე. მათრახიც ახლახან ბუდიდან ამოღებულ თოფის ლულასავით უბზინავდა.

— უნდა გაიპრანჭო, მაშ როგორ! ვინც არ იპრანჭება, გული დაბერებია და ეგ არის. ასი წელიც რომ იცხოვრო მეუღლესთან ერთ ჭერქვეშ, მაინც უნდა გაეპრანჭო, — თქვა ბადრამ ღიმილით.

— ეგ კია მართალი, მაგრამ შენ ის გვითხარი: მოფრინდი თუ ჩვენთან ერთად ზილე გზაში ტალახი? — მისცვივდნენ ამხანაგები ბადრას, მან სიტყვა ბანზე ააგდო და მათთვის პასუხი არ გაუცია.

როცა შეზარხოშებულმა მაყრებმა „ურაიდას“ სიმღერით პატარძალი თავის ეზოდან გამოიყვანეს და ცოტა გაიმანძილეს, ბადრამ უნაგირს ქვემოდან ტილოს პაჭიჭები გამოაძვრინა და უძიროებზე ამოიცვა. სხვებსაც ეუბნებოდა, ასე მოიქეცითო. მხე-

დრის ყველაზე დიდ სირცხვილად ბადრას ის მიაჩნდა, ცხენის აღკაზმულობა მოუვლელი თუ ჰქონდა.

... რაც ბზოუს თავი ახსოვს, დილით პატრონს გარდა მისთვის საჯინიბოში არავის მიუკითხავს. მზის სხივმა უკვე კარგა ხანია შემოაღწია საჯინიბოში და ყველა კუთხე-კუნჭული მოირბინა. ბელურა დანაყრებუღიყო და გარეთ გასულიყო წყლის დასალევად. ცოტა ხანს არ გამოჩენილა, მერე ისევ შემოფრინდა და ცხენის ფეხთან დასკუპდა. ერთ ადგილას მაინც ვერ მოისვენა, ფეხებში ებლანდებოდა ბზოუს, არც კი ეშინოდა, რომ ცხენს შეიძლება ფეხი დაედგა მისთვის და გაესრისა.

ბზოუს გული გადაელია ლოდინით. პატრონს ასე არასოდეს დაუგვიანებია. იქნებ წყალი ამოაქვს ჭიდან? ან იქნებ თივის მოსატანად არის წასული? მალე მოვა, ალბათ. მისი თბილი ჯუბატყავიც ჩალის სუნით იქნება გაჟღენთილი. ცხენს მუხლები დაელალა, იმდენ ხანს ტორავდა მინას, ვინ იცის, იქნებ აშხამლარშუმუხლის ავადმყოფობაც კი დაემართოს. ბზოუს ერთხელ უკვე ეგემა, რასაც ნიშნავს აშხამლარშუმუ. მაშინ ჯერ კიდევ ფიცხი კვიცი იყო. პატრონმა ფლოქეებში თოფის ნამალი ჩააყარა და ცეცხლი წაუკიდა. ბზოუს შეეშიდა, ტანში გააჟრჟოლა, მაგრამ მალე ტკივილიც გამოუნელდა.

მოვა ბადრა, ცხენს საჯინიბოდან გამოიყვანს, სამურველით კარგად განმენდს და მერე იმ ველზე ჩაიყვანს, სადაც ნაცრისფერი, ჯანდაგი ცხენი ძოვს. იქ ცოტა ხანს გააჭენ-გამოაჭენებს, ხან აღმა გაჰქუსლავს, ხან — დაღმა. რიყის თეთრი ქვების დანახვაზე, მდინარიდან მონაბერი ნესტიანი ნიავის სუნზე ცხენს ცივად დაჭინჭრავს ტანში. პატრონი ძალით შეაგდებს მას შუაგულ მდინარეში. წყალი ისეთი ცივია, რომ ცხენს თავიდან ბოლომდე აკანკალებს. პატრონი კი ნაპირზე დგას და კისერს უბანს ცხენს. გრძელი კისერი აქვს ბზოუს, შორია ნაპირამდე, მაგრამ ბადრა მაინც სწვდება ცხენს. ბზოუს ყორნისფრად ულაპლაპებს სხეული. წყლიდან ამოსულს სირბილის ყინმა მოუარა — რა იქნებოდა, მთელი ქვეყანა თვალუნვდენელი ველი ყოფილიყო და მას, უბელოს, თავანყვეტილს ერბინა...

მზის სხივი გაიზარდა, გაიზარდა და ტბორივით ჩადგა საჯინიბოში. ბელურამაც შეიფრთხილა და გაუჩინარდა.

. . . ერთხელ საიდანლაც ბრუნდებოდნენ. პატრონს ალბათ მკლავი დაელალა და როცა ცოტა გაივაკეს, აღვირი მიუშვა. მეტიც არ უნდოდა ბზოუს, მინას გაეკრა. ეს ისე მოულოდნელად მოხდა, რომ პატრონმა თავი ველარ შეიკავა და მაშინვე ძირს მოადინა ზღართანი. ბზოუ კი მიჰქროდა.

— ბზოუ, ბზოუ! — მოესმა ბადრას ხმა და მოიხედა ერთიანად აკანკალებულმა.

ესეც თუ გაახსენდა...

მოვა სადაცაა...

„ბზოუ, ბზოუ“, — როგორ ენატრებოდა ბზოუს ახლა ამ სიტყვის გაგონება. საკმარისი იყო, პატრონის ხმა გაეგო, ვერც ღობე და ვერც ჭიშკარი მას ვერ დააკავებდა.

მზე გაფერმკრთალდა. ალბათ ღრუბელი ჩამოეფარა. ნელა-ნელა გაილალა მზის სხივი ჭუჭრუტანიდან და გარეთ კედლებზე ჩამოიდევნათა.

დედადაკარგული კვიცივით დაიჭიხვინა ბზოუმ. მაგრამ როცა იგრძნო, რომ მისი ჭიხვინი საჯინიბოში მოემწყვდია და არავის გაუგონია, ბრაზმორეულმა მინას დაუწყო ტორვა.

დაეჩვია დილაობით მარილწყალში დასველებულ, ახალთ-ახალი თივის ჭამას. ახლა კი ნუხანდელ დაუნებულ ჩალის ღეროებს არჩევდა და საცოდავად იკირკნებოდა. შიმშილის ატანა კიდევ შეეძლო ბზოუს, ნყურვილს კი ძნელად იტანდა. კიდევ ერთი რამის მოთმენა არ შეეძლო — ყოველ დილით, საჯინიბოდან გამოსვლის შემდეგ, მახლობელ ველზე უნდა გასულიყო აუცილებლად.

ცხენმა გაიფიქრა, ხვალ დილამდე არაფერი იქნებაო და ნელ-ნელა დამშვიდდა. შებინდებულზე საჯინიბოში ბელურა შემოფრინდა, ცოტა წაიკენკა და ისევ გაფრინდა. მოშუალამევედა. ცაზე, ეტყობა, ერთი ვარსკვლავიც არ ჭიატობს. გარეთაც ისე ბნელა, როგორც საჯინიბოში. ძილ-ბურანში მყოფ ბზოუს ერვენებოდა, რომ პატრონი შემოვიდა, ეზოში გამოიყვანა ბზოუ, მერე ჭიშკარი გააღო და დაცემულ ველზე გასულმა მხიარული სიცილით, აღვირი კოჭლ ჰარუნს მისცა ხელში. ბზოუ შეკრთა, თვალები გაახილა და წამოყუნტდა. ამ დროს ეზოდან რალაც დიდი ხმაური შემოესმა. ამის გაგონებაზე ტანში ჟრუანტიელმა დაუარა და ბალ-

ანი აეშალა. კვიცის ხმას ჰგავდა, მტაცებელი ნადირი რომ დაე-
ტანება ხოლმე. რატომ არ შეუძლია გარეთ გასვლა, ხომ მიეშვე-
ლებოდა. ...ბზოუ კარებთან მივიდა და ხმას მიაყურადა. არა, ეს
კვიცის ჭიხვინს არ ჰგავდა, ვილაც კიოდა. მერე ამ კივილს სხვა
გამოეხმაურა... ეზოში საშინელი გნიასი იდგა...

მეორე დღეს საჯინიბოში უცნობი კაცები შემოვიდნენ და
ბზოუს თივა დაუყარეს. ჩალა დაუკუნავი იყო, კაცებს კი თავპირი
ჩამოსტიროდათ. მომდევნო დილას ისევ მოვიდნენ ის კაცები,
ბზოუს აღვირი წამოაცვეს და საჯინიბოდან გაიყვანეს. ნეტავი,
ცოტა ხანს მაინც გაეშვათ ეზოში თავის ნებაზე... ბზოუ შეერთა
და კისერი წაიგრძელა. ეს შემადრწუნებელი ხმები უკვე სამი დღეა
ესმის, მაგრამ ხალხი?.. ეზოში ამდენი ხალხი ერთად არასოდეს
უნახავს. ამდენი ხალხი ბზოუს მარულაზე ენახა მხოლოდ.

პატრონი სადღაც შორს მიემგზავრება ალბათ. ბზოუს ახ-
ალთახალი უნაგირი დაადგეს, აღვირსაც კი ჯერ ტყავის სუნნი
ასდის. დგას ბზოუ თავნაკვეთილ ხესთან, შეკაზმული და სამგ-
ზავროდ გამზადებული. მუხლებამდე სცემს მოქარგული, შავი
ქსოვილი. ბზოუს შემხედვარე ხალხი საზარელი ხმით მოთქვამს.
თვალეზიდან ღვარები გასდით. ცხენს თავბრუ ესხმის, ხალხის
ხმაურმა ყურები გამოუჭედა. რა იქნება, მოვიდეს პატრონი და
ეზოდან დაიფრინოს ეს ხალხი, გაარიდოს იგი აქაურობას, ისევე,
როგორც დოლის დამთავრების შემდეგ სჩვეოდა — გამარჯვე-
ბული, მაგრამ დაღლილი ბადრა მაშინვე განაპირდებოდა ხოლ-
მე.

ისევ იმ უცნობმა კაცებმა დაამწყვდიეს საჯინიბოში, კარებს
ბოქლომი დაადეს და წავიდნენ. ირიყრაჟა თუ არა, საჯინიბოში
ბელურა შემოფრინდა და მზის სხივიც შემოიტანა. ეზოში თან-
დათან შეწყდა ხმაური და მალე ირგვლივ ისევ სიმშვიდემ დაისად-
გურა. ისეთი სიჩუმე სუფევდა, დიდი ჭექა-ქუხილის შემდეგ რომ
ჩამოდგება ხოლმე, ბზოუ ისევ ელოდა დილაობით პატრონს. ეს
უკვე აღარ ჰგავდა იმ მოლოდინს, ადრე რომ სჩვეოდა ცხენს. ახლა
უფრო მძიმე შექმნილიყო მოლოდინი — ბზოუს ხომ უკვე დიდი
ხანია აღარ ენახა თავისი პატრონი ეზოში სამარისებური სიჩუმე
სუფევდა, არავინ არღვევდა უჩვეულო მყუდროებას.

მოვა ალბათ...

ეზოდან ლაპარაკის ხმა მოისმა: ბზოუს გასაღების ჩხრიალიც ეცნაურა. ერთბაშად გამოფხიზლდა, დაფრთხა და ყურებდაცქვეტილმა მიწას დაუწყო ტორვა. გარედან უცხო, წრიპინა ხმები შემოესმა. კარი გაიღო და საჯინიბოში ბადრას ცოლი მსიგუდა შემოვიდა. ქალს ბზოუს ფაფარივით შავი წინსაფარი ეკეთა. რაც თავი ახსოვს ბზოუს, ამ ქალმა მხოლოდ რამოდენიმეჯერ დაუყარა საჭმელი, ისიც გარეთ, ფაცხასთან, დღესაც ახსოვს ბზოუს ღია კარებიდან გამოვარდნილი შავი, თბილი კვამლის სუნი. მაგრამ ქალი აქ, საჯინიბოში რომ შემოსულიყო, არ ახსოვს.

ბზოუს მაშინვე არ დაუწყია ჭამა. ერთხანს საჯინიბოში იბორიალა ფრუტუნით, მერე გარეთ გაიხედა და კიდევ ერთი გრძელკაბიანი ქალი დაინახა. ცხენს სხვა დროსაც მოუკრავს მისთვის თვალი ეზოში. ამ ქალს ყოველთვის ერთი პატარა ბიჭი დასდევდა — ბიჭი ფეხშიშველი იყო და ისეთი მოკლე შარვალი ეცვა, მუხლებამდე ძლივს სწვდებოდა.

— შეხედე, შეხედე, აი ეს არის შენი ძუძუმტე. ხედავ, ერთ ადგილზე რომ ვერ ჩერდება? — ეტყოდა ხოლმე ის ქალი ბავშვს ბზოუს დანახვაზე. ცხენს ფეხიც რომ აენია, ცეკვავსო — ამბობდა ხოლმე ის ქალი. ბიჭი მიუახლოვდებოდა ცხენს, დარწმუნებული იყო, რომ ბზოუ მას არაფერს დაუშავებდა. ძალიან ახლოსაც არ მოდიოდა, ეშინოდა, — ცხენი არ დავაფრთხოო. ბზოუს უყვარდა ეს ბიჭი, ძალიან მოსწონდა მისი თვალები. თავისი პატრონის გარდა არავის თვალებში არ დაუნახავს ბზოუს იმდენი სითბო და სიყვარული, ამ ბიჭის თვალებში რომ ჩანდა. ბიჭს უნდოდა ფაფარზე მოფერებოდა ცხენს, მაგრამ ვერ ბედავდა. „მოვიდეს, ბზოუ არაფერს დაუშავებს!“ ერთ დღეს, როცა ბადრა სოფლის კრებაზე წასასვლელად ემზადებოდა და ცხენი ჩვეულებისამებრ კოხტად დარახტა, ეზოში პატარამ შემოირბინა.

— მოდი, დად, აქ მო, — დაუძახა ბადრამ.

— არ გამიბრაზდება ბზოუ?

— ნუ გეშინია, არ გაგიბრაზდება! — ბადრამ ბავშვი მალლა აიტაცა და უნაგირზე დასვა. რა მჩატე იყო ბიჭუნა — ბზოუს რომ არ დაენახა ეს ყველაფერი, ვერც კი მიხვდებოდა, თუ ზურგზე ვინმე შეაჯდა. არც კი განძრეულა, ეშინოდა ბავშვი არ

გადმოვარდნილიყო. ბიჭუნამ თავისი პატარა ფეხები სუსტად წაუთაქუნა ზურგში. ბზოუ გაუნძრევლად იდგა და თავით პატრონის მხრებს ეხახუნებოდა.

— ახლა მაინც გაიცანით ერთმანეთი შენ და შენმა ძუძუმტემ, — გაეხუმრა ბადრა ბავშვს.

— რამოდენა ცხენია, მუცელქვეშაც კი გაეუძვრები, არა ძია? — თქვა ბავშვმა, როცა ბადრამ ძირს ჩამოსვა. ალტაცებული შესცქეროდა ცხენს და თვალებს სასაცილოდ აფახულებდა.

— შენ გგონია, უბრალო ძიძიშვილი გყავს, კუნტა?

— დედაჩემიც მეუბნება, ბზოუ შენი ძიძიშვილია, ძუძუმტეაო, განა შეიძლება, ადამიანი და ცხენი ძმები იყვნენ?

— რატომ არა! შენ და ბზოუს ერთი ძუძუ გაქვთ ნაწოვი. შენ თითისხელა ბიჭი იყავი, ბზოუ კვიცი იყო, ძუძუს სწოვდა ჯერ კიდევ. ერთხელ ავად გახდი, წითელა შეგეყარა. მაშინ ბზოუს დედა მოვნველე და სქელი, ყვითელი რძე დაგაღვინე.

— ცხენის რძე დამაღვინე?

— ისე გულიანად შეხვრიპე, რომ!..

— ახლა სად არის ბზოუს დედა?

— გავეყიდე.

— მართლა ძმები ვყოფილვართ მე და ბზოუ, — თქვა კუნტამ.

გათამამებულ ბიჭუნას სახე გაბადროდა, ბზოუმ კი არ იცოდა, რარიგ აფასებდა ხალხი ძუძუმტეობის ჩვეულებას, რომელიც კეთიშობილ გრძნობებს აღვიძებს ადამიანთა გულში. ბზოუს კარგად ახსოვს, როგორ ჩაუდგა ძარღვებში სითბო, ამ ვარსკვლავთვალება ბიჭის დანახვაზე. ალბათ ამასვე გრძნობდა მისი პატრონიც. ამ პატარა, სუსტი ბიჭუნას გარდა ბადრას არავინ შეუსვამს თავისი ხელით ცხენზე.

— ღმერთო მომკალი! რატომ გაუშვი კუნტა სკოლაში? ტოცა ხელს წამაშველებდა, — თქვა საჯინიბოს წინ მდგარმა მეზობლის ქალმა, რომელიც მარტო მოსულიყო. მას არ უხსენებია სიტყვა „ძუძუმტე, ბატონო“. აღარც ღიმილი დასთამაშებდა ძველებურად სახეზე.

— როგორ გიკითხო, მსიგუდა? — განაგრძო ქალმა ლაპარაკი, — თქვენი ქალიშვილი ხომ კარგად ბრძანდება? სატირალში

ვნახე, მაგრამ სიტყვა ვერ ვუთხარი. ფერადში ცხოვრობსო, ამ-
ბობენ, ღმერთმა სიკეთე ნუ მოუშალოს!

— რა უჭირს, შენ შემოგველე. მისი იმედით ვცოცხლობ, ხან
ისინი მესტუმრებიან, ხან მე მივდივარ მათთან. მშობელ დე-
დასავით ვუყვარვარ ჩემს სიძეს, იმას ვენაცვალე! — თქვა
მსიგუდამ და ამ სიტყვებით წყალი დაუდგა წინ ბზოუს. ასეთი
ჭურჭელი ცხენს სხვა დროს არ ენახა, არც ტაშტს ჰგავდა და არც
ვედროს, უფრო მომცრო იყო. ბზოუ დიდხანს ვერ მიეკარა ამ
ჭურჭელს, ფეხებს აბაკუნებდა და ფრუტუნებდა. მთელი ღამე
თივას ჭამდა, ყელი უშრებოდა, წყალს კი მაინც არ სვამდა. ბო-
ლოს ველარ მოითმინა, თავი ჩაყო ამ მურიან ჭურჭელში. უცნაუ-
რი სუნი ეცა ბზოუს, დამწვარი ღომის სუნს ჰგავდა. წყალი პირი-
და გადმოანთხია და სიბრაზისაგან ერთიანად აკანკალდა.

ბზოუმ კარგად იცოდა, როდის ამოდიოდა ან ჩადიოდა მზე,
პირმოქუფრული იყო ცა თუ უღრუბლო, კარგად იცოდა როდის
უნდოდა გათენებულიყო. ყოველთვის მოუთმენლად ელოდა
გათენებას. როგორც კი გასაღების ჩხრიალს მოჰკრავდა ყურს,
სიხარულით აჭიხინდებოდა ხოლმე. მსიგუდას შემოსვლა კი არ
სიამოვნებდა, თუმცა არ იმჩნევდა ამას, დინჯად, მოთმინებით
ელოდა, ვიდრე ქალი საჯინიბოდან გავიდოდა. ამასობაში დაზამ-
თრდა კიდევაც. მთების კალთებზე ჩამოღვარული პატარა
ღელეები გაიყინა, ხეები ისე გამოშრა და დაიზრო, ნაფოტს ვერ
გააგდებინებდით. თითქოს ჭვარტლით დაუფარიათო, ისე
ჩაშავდნენ მთები, ბზოუ კი ელოდა... მერე მთებმა ისე ჩამოიფ-
ერთხეს კალთები და კვლავ მწვანედ აბიბინდნენ, ღელეებმა გამო-
ამტვრიეს ყინულის საფარი და ქვეყანას გაზაფხულის მოსვლა
ახარეს. დედამინამ გაუძლო ლოდინს, გაუძლო, რადგან ის ძლიე-
რია, უსაზღვროა მისი მოლოდინი!

კარები გაიღო და საჯინიბოში მსიგუდა შემოვიდა. მერე ცხ-
ენს საბელი შეაბა კისერზე და გარეთ გაიყვანა. ბზოუმ
ჭიშკრისკენ გაიხედა და მინდორში თავჩაქინდრულ ნაცრისფერ
ცხენს მოჰკრა თვალი. სანწყალი, ზამთარში უარესად ჩამომხმარ-
იყო. უფოთლოდ დარჩენილ ტოტებივით გამოსჩროდა გავაზე
ძვლები. მას შემდეგ, რაც ბადრა შორს გაემგზავრა, ის ცხენი სულ
უფრო და უფრო ახლოს მოდიოდა ხოლმე ბზოუსთან. ბზოუს

გაუხარდა ახლა ამ ცხენის დანახვა, გულიანად შესჭიხვინა. მასუგდა ისე გამოეღაპარაკა ცხენს, თითქოს ადამიანს ელაპარაკებო:

— ფეხები დაგიბუჟდა, შე სანყალო, გაგიშვებდი, გაგენავარდა ცოტა, მაგრამ მეშინია, არ გამეპარო. მიდი, ცოტა გაიშალე მუხლებში. და მოდი მერე ისევ. — ასე ელაპარაკებოდა მსიგუდა ცხენს მაშინაც, როცა დილა-სალამოობით საჭმელს უყრიდა ან წყალი მოჰქონდა. ბზოუ, თავისი დიდი, ჯილა თვალებით უყურებდა ქალს და ყურადღებით უსმენდა. ადამიანის ენა რომ სცოდნოდა და გაეგო, რასაც მსიგუდა ამბობდა, აღარ დაელოდებოდა პატრონს.

ქალმა ჭიშკარი გამოალო და გაუშვა ბზოუ. ცხენი მაშინვე ადგის მონყდა და ნაზამთრალი, ათქვირებულ ველისაკენ გაექანა. მიჰქრის ბზოუ, მიჰქრის და უცებ, თითქოს პატრონმა აღვირი მოქაჩაო, ადგილზე გაქვავდა, მერე ყელი მოიღერა და ყელყელაობით და თამაშობით განაგრძო ჭენება.

— ან ეჭმიათ, ან თოფი ესროლათ და მოეკლათ, მოისვენებდა მაინც ეს სანყალი, თორემ რას დაემგვანა? ავი სულივით დადის ქვეყანაზე. მისი პატრონის სულის სანირავი გახდეს ეს ცხენი! — თქვა მსიგუდამ ნაცრისფერი ჯაგლაგის დანახვაზე. მერე დაიკუზა, მიწას გოროხი შეაფშენა და ცხენს ესროლა. ნაცრისფერი ჯაგლაგი არც კი განძრეულა, კუდი გააქნია მხოლოდ, თითქოს ბუზებს იგერიებსო.

ბზოუს არ მოსწონდა, როცა მსიგუდას სალამოობით ეზოში შემოჰყავდა იგი. ჯერ ახლოს მიუშვებდა ქალს, მერე კი, თითქოს პირველად დაინახაო, ერთიანად აკანკალებული ადგილს მონყდებოდა და ისევ მინდვრისაკენ გაექანებოდა ხოლმე. მსიგუდა ხან სიმინდით იტყუებდა ცხენს, ხან პატარა კუნტას ეძახდა დასახმარებლად. დაუზარელი ბიჭუნა სიამოვნებით ეხმარებოდა და საქმის მცოდნე კაცით ამბობდა:

— არ მომწონს ბზოუს ასე დიდხანს ყოფნა მინდვრად, მუცელს მოილორებს.

— მართალია, ნან, მთელი დღეები მუხლებამდე ბალახში ძოვს, მეშინია, არ აწყინოს. მაგის პატრონიც სულ ამას ამბობდა, ცხენის მეტისმეტად გაძლომა არ შეიძლებაო. ესეც არ იყოს, ნან,

ვინმე არაკაცი დაინახავს და შეიძლება რაღაც უხიმანდროს.

— როცა გავიზრდები, მე შეეჯდები ბზოუზე.

— გაიზარდე, შვილო, გაიზარდე და ცხენზე შეჯდომას ვინ დაგიშლის! ხომ იცი, როგორ უყვარხარ ბზოუს.

კუნტა და მსიგუდა ცხენს გამოედევნენ, ის კი თამაშ-თამაშით ნაცრისფერ ცხენს მიეჭრა და დაყნოსა. ბზოუს ცხვირში ბუზების და ოფლის არასასიამოვნო სუნი ეცა. მაინც ვერ დაისვენა. გარშემო უტრიალებდა ცხენს, ნაცრისფერი ჯაგლაგი კი ყურსაც არ იბერტყავდა, არც კი გატოკებულა, თითქოს ეშინოდა, ფეხქვეშ მინა არ გამოეცალოსო. ის ცხენი გამხმარ ხეს ჰგავდა, აქა-იქლა რომ შემორჩენოდა თითო-ოროლა გაყვითლებული ფოთოლი. ძველი ბალანი ტანზე ნაკუნებად ჩამოძენძოდა. ჩაჩირქებული თვალებით უმზერდა ხოლმე ბზოუს საჯინბოს.

— ვისია, ბებია მსიგუდა, ეს ცხენი? — ჰკითხა ქალს კუნტამ, როცა ნაცრისფერ ჯაგლაგს მოჰკრა თვალი.

— ვისიც არ უნდა იყოს, შვილო, ცხენს ასე უპატრონოდ დაგდება არ შეიძლება. მაგას, ცოტა ყურადღება რომ მიექციათ, ცხენი ვერ შეედრებოდა. ვისაც მოუნდა, ყველა ზედ მოაჯდა და ეგე, რას დაემგვანა! ეგრე გაძვალტყავდა და გაუბედურდა. პატრონმაც აღარ მოისურვა მისი მოვლა და გარეთ გამოაგდო.

— როგორ აქვს ზურგი გაყვლეფილი, ბუზები შეჭამენ სანყალს!

— ეგ იმიტომ, შვილო, რომ უნაგირის ქვეშ არაფერს უფენენ, ზურგიც იმიტომ გადაეყვლიფა. იყო დრო, როცა ერთმანეთს ვერ ასწრებდნენ მაგ ცხენზე შეჯდომას.

— მსიგუდა ბებია, გაუშვებთ ნელს ბზოუს მთაში?

— არ ვიცი, შვილო, საქონელს მალე გარეკავენ. თუ ვინმე გამოუჩნდა ყურის მიმგდები, გავუშვებ. რა ვქნა, მიჩვეულია მაინც მთაში ყოფნას.

საქონელი მთაში ნასასვლელად რომ აიყრებოდა ხოლმე, ცხენების რემა იქ იყრიდა თავს, სადაც ნაცრისფერი ცხენი ძოვდა. როცა რემა ჯირით-თამაშით გზას დაადგებოდა, ბზოუ სათავეში ჩაუდგებოდა ალაღს. მიდიოდა ბზოუ ამაყად, ყელ-ყელობდა თავმომნონედ, გული სიხარულით ევსებოდა. ყველაზე უკან კი ის ნაცრიფერი ჯაგლაგი მოჩაქჩაქებდა. ვერ იქნა და ვერ მიაღწია

ამ ცხენმა მთამდე, შუა გზიდან უკან აბრუნებდნენ მწყემსები, ან თვითონ რჩებოდა, როცა მუხლში ძალა გამოეღო და ხოლმე. მერე იძულებული იყო მთელი ზაფხული მზისგან გადამხმარ, გადარუჯულ ველზე გაეტარებინა, ცხელი ხვატისა და ავი ბუზების მსხვერპლი გამხდარიყო.

წავა წელსაც მთაში, კიდევ უფრო გაიმაგრებს მუხლს, გაინავარდებს, მერე ჩამოვა და გავა ისევ იმ მრგვალ მინდორზე, გავა, ათჯერ შემოუვლის და გამარჯვებული დასტოვებს ფლოქვებით დათქერილ სარბენ ბილიკებს.

— სად მიდიხარ, სად, შე სამგლეე!

— გზაჯვარედინზე დაუდექით, ჯერ არ გაუშვათ!

— დათვალეთ, სანამ გარეკავთ, დათვალეთ!

ჰაერს ხმაურით აპობს მათრახის ტყლაშუნი. მეჯინიბეები ცხენებს უტრიალებენ. კვიცები დედების გარშემო დაბორი-ალობენ და წვრილი ხმით ჭიხვინებენ. ფაშატები საკბენად იწვევენ ერთმანეთზე. არის ერთი ჯგლეთა და რიარია.

ბოზო ეზოში ვერ ჩერდება, წარამარა ჭიშკრისაკენ იწვეს, ლამობს ზედ გადაევლოს, მაგრამ ჭიშკარი მეტისმეტად მაღალია. ეზოს მაღალი მესერი არტყია, კაცი ხელს ვერ შეანვდენს. მოვიდა მსიგუდა, ხელში საბელი უჭირავს. რად უნდა? გაალოს ჭიშკარი, წავა ბოზო, იქ მივა, სადაც მისი მოძმენი ჭიხვინებენ და მთაში წასასვლელად ემზადებიან. მას არ დავინწყებია ის ცხენები, რომელთა გვერდითაც ხშირად უვლია ბილიკებზე, ვისთან ერთადაც უძოვია მთის მწვანე ბალახი, ბოზომ კისერი წაიგრძელა და ჭიშკარს იქით გაიხედა. მსიგუდა ძლივს მისწვდა ცხენის მაღალ კისერს, ყულფი ჩამოაცვა.

— მარულზე ყველა შენ შემოგციცინებს, ახლა კი... აჩუ, ფეხი არ დამადგა, მგლის ლუქმავე! აღარ ვიცი, ვის მივხედო, შენ თუ საკუთარ თავს! — ამ სიტყვებით ქალმა საბელი დაიმოკლა და ცხენს მეჯინიბეებისაკენ წაუძღვა.

— ნუ მიწყენ, მსიგუდა, მაგრამ მე ვერ ვიკისრებ შენი ცხენის მოვლას. რამე რომ დაემართოს, ნუ გამინყრები, — უთხრა ქალს უფროსმა მეჯოგემ.

— მაგ ცხენს რომ რამე დაემართოს, საზღაურად შენი კარმიდამო არ ეყოფა, — იხუმრა მწყემსების გასაცილებლად მოსულმა შაჰანმა.

— ბზოუ რომ მთაში ნაიყვანო, ერთი კაცი მარტო მაგას უნდა მიუჩინო. კარგად მახსოვს, რა დღე ანია შარშან ჩვენს ცხენებს, — თქვა ერთ-ერთმა მეჯოგემ და დაუმტა: — როგორც კოდალა ხეზე კაკუნს ვერ მიატოვებს, ისე ბზოუ ვერ გადაეჩვევა სირბილს. შურთხმა რომ გადაიფრინოს, თავს აინყვეტს და მერე სდიე ქარს მინდორში. სხვა ცხენებსაც რომ თან ნაიყოლებს, ამაშია მთელი უბედურება. სანამ ბადრა ცოცხალი იყო, კიდევ არა უშავდა რა. ბადრამ იცოდა, სად და როდის ეძებნა ბზოუ. პატრონის ერთ დასტვენაზე უკან მორბოდა. მუნჯის ენა დედამ იცისო, ისე ეს-მოდათ ბადრას და მის ცხენს ერთმანეთისა!

— კი მაგრამ, დარჩეს ცხენი აქ? თქვენ რა გითხრათ! რამდენჯერ უსახელებია ბზოუს ჩვენი აფსარა!

— ჰოდა, ძმაო, თუ შეგიძლია ამ ცხენის დევნა, ადექი და შენ წამოიყვანე...

— კარგი, დად, კარგი. წინ შორი გზა გიდევთ, ცხენის გამო ნუ იჩხუბებთ, — თქვა მსიგუდამ და გაჩუმდა. მერე ცხენს კისერი მოუღრიჯა და სასწრაფოდ დატოვა იქაურობა.

მთელი ღამე ერთი ღერი ბალახი არ მოუწინკნია ბზოუს. ყურებში ისევ ჩაესმოდა მთაში მიმავალი ცხენების ჭიხვინი და ბოჟირ-ზრიალი. სისხლით დანისლოდა თვალები. რამდენჯერ ასახელა თავისი სოფელი აფსარა, თავისი მოძმენი, მაგრამ ახლა აღარავის ახსოვს ეს, ყველამ დაივიწყა მისი არსებობა და იძულე-ბულია მაღალი მესრით შემოლობილ ეზოში ტკეპნოს ტალახი. შორიახლო კი ვრცელი ველი გადაჭიმულა, რომლის ერთადერთი ბატონ-პატრონი ახლა ქარია. როგორც ყოველთვის, მთაში მიმავალ ცხენებს ის ნაცრისფერი ცხენიც დაედევნა. ალბათ ახლა მაინც არ მობრუნდება შუა გზიდან. რა უცნაურები არიან ადამიანები! სწრაფი, მუხლმაგარი ცხენი აქ ბარში დატოვეს, ის ნაცრისფერი ჯაგლაგი კი თან ნაიყვანეს. ბზოუს ხანდახან ეჩვენება, რომ მთაში მიმავალი ცხენების ხმაურს მარულაზე ხალხის ყიჟინა ერჩივნა. ხალხს მაშინ ერთი სიტყვა ეკერა პირზე: ბზოუა, ბზოუ, ბზოუ!.. თითოეულს სურდა ხელი შეეხო მისთვის, ერთმანეთს არ აცდიდნენ ცივი წყლის მოტანას, ნატვრის თვალივით ელაციციებოდნენ...

რამდენი ხანია, ცივ წყალში არავის შეუგდია! ყურები ბუზე-

ბით გამოევსო. ასეთი რამ არასოდეს დამართნია! ეს ბუზები, ეტყობა, იმ ნაცრისფერი ცხენისგან შეუსხდნენ, მინდორში რომ ძოვდა, რადგან ბუზები მაშინ ესეოდნენ ხოლმე, როცა იმ ცხენს გაუვლიდა გვერდზე. ბზოუს არასოდეს მოსწყურებია გარეთ გასვლა ისე, როგორც ამ ღამეს. ველარ სძლებდა ამ ეზოში. მალე ჩიტების გალობა გაისმა... ცას ნელ-ნელა ბაცი ფერები შეერია და შორს, მთაში ცხენების ფლოქვებით გათქერილი ბილიკები და ვრცელი ველი გამოჩნდა ლანდად. ბზოუ ჭიშკართან ასვეტილიყო და მიწას ტორავდა. მიუახლოვდებოდა ჭიშკარს, ერთ წამს გახვედებოდა და მერე უკან იხევდა. ასე დადიოდა დიდხანს — წინ და უკან, წინ და უკან.. ჭიშკარზე გადახტომა არასოდეს უცდია ბზოუს. კისერს კარიბჭის იქით გადაჰყოფდა ხოლმე და იყურებოდა შორს, შორს, გაშლილი ველისაკენ. ანაზდად, თითქოს რაღაც მოელანდაო, ერთბაშად ისკუპა... ისე გადაეწლო ჭიშკარს, ნალიც კი არ წამოუკრავს. გაშლილ ველზე გავიდა და აქეთ-იქით დაინყო ბორიალი, თითქოს რაღაცას ეძებდა. კარგი მეძებერი ძალღი ვერ მიაგნებს ისე ნადირის კვალს, როგორც მან მიაგნო ცხენების ნაკვალევს. ახლა ბზოუს არც ალვირი უკეთია და არც უნაგირი ადგას, გზა კი მთებისკენ მიდის. მიჰქრის ბზოუ, ვინმეს რომ ახლა თვალი მოეკრა მისთვის, იფიქრებდა, ნადირი თუ დაეტანაო. მაგრამ იცნობდნენ ბზოუს, იცოდნენ მისი მუხლმაგრობისა და გულფიცხოვბის ამბავი!..

— ფათერაკს არსად გადაეყაროს, თვითონ ხომ არ იცის გაჩერება, — წაიდუდუნა სოფლის შარაზე მიმავალმა მოხუცმა ქალმა. როგორც კი დედაბერმა ცხენის თქარათქურს მოჰკრა ყური, მაშინვე გაიფიქრა, მხედრები თუ ეჯიბრებიან ერთმანეთსო, და განაპირდა.

— ჰაი დედასა, როგორ გაველურდა! — ჩაილაპარაკა სოფელ აფსარის მოხუცმა მეთულუხჩემ; იგი დილაადრიან გამოსულიყო ურმით სოფლის შარაზე და მუხლებზე თავისი განუყრელი ყავარჯენი შემოედო. ურემზე დიდი კასრები ელაგა, საიდანაც ძლივს მოუჩანდა მოხუცს თავი. ბზოუმ ურემს რომ ჩაუქროლა, კამერებს შიშისაგან მუხლები დაუმიძიმდათ, — ჰიიი-ჰო, თქვე სამგლეებო! რა დაგეცათ? ქაჯი ხომ არ მოგჩვენებიათ! — თქვა ბერიკაცმა, შემდეგ ბრაზიანად დაუმატა: — კარგ ცხენს კარგი ხელი

უნდა. ეს აფსარელები ეგეთი ცხენის ღირსნი არიან? არა, ჩვენ ეგეთი კამეჩების ღირსნი ვართ მხოლოდ. ჰიიი-ჰი!

წინ წასული ცხენების მიერ დაყენებული ბული ჯერ არ გაფანტულიყო. ბზოუ პირველი გორის ძირას იდგა. მას კარგად ახსოვდა, რომ იქ სადღაც ტრიალი მინდორი იყო. ამ გორასთან მოსული ადამიანი კი არა, საქონელიც უმალ ხვდება, რომ უკვე ახლოა მთები, მწვანედ აბიზინებული ნოყიერი ბალახი და ცივი წყაროები. აქ ასვენებდნენ ხოლმე დასაპალნებულ ცხენებს. ბზოუს ადამიანის გარდა სხვა ტვირთი არ უგრძვინია თავის ზურგზე. მაგრამ ისიც აქ ისვენებდა. აქედან იწყება მთის გძელი და სახიფათო გზანვრილები. ფეხქვეშ იფშვნება ქვა-ლორღი. ცხენის კისერი მინის პირამდეა წაგრძელებული. მიიწევ ზევით, ზევით და სულ უფრო და უფრო გრძნობ სასიამოვნო სიგრილეს, ნელი ნიავი ნაზად გელამუნება და უკანასკნელი ბუზიც კი შორს მიფრინავს, გშორდება.

— ერთი ამას შეხედეთ, ხალხო!

— ბზოუ მოდის, ბზოუ!

— ისე მოდის, თითქოს პირველი ადგილი განალდებული ჰქონდეს.

— ჰოჰოჰო, როგორ გაქაფულა ეს სანყალი!

— ცეცხლი გასდის ფლოქვებიდან, თვალეში სისხილ ჩადელება!

— მაგას რომელი ღობე დაიჭერს!

— ბზოუ აქ თავისი ფეხით მოვიდა; მაგას რომ რამე დაემართოს, ჩვენი ბრალი არ იქნება.

— გინდა ასეთი ცხენი დაგიკარგავს, გინდა სახლ-კარი დაუნვავეთ შენთვის, — თქვა გამცილებელმა შაჰანმა. მწყემსებიდან ზოგს უხაროდა ბზოუს დანახვა, ზოგი კი აუგად იხსენიებდა მას. უკვე ჩამოეხსნათ ცხენებისთვის საპალნე და ცეცხლის გაჩაღებას შესდგომოდნენ. ბზოუმ პირდაპირ რემას მიაშურა. გახარებული იყო, რაკი, როგორც იქნა, დაენია თავის თანამოძმეებს, ადგილზე ვერ ისვენებდა და გარშემო უვლიდა რემას დაუსრულებლად. გუშინს აქეთ, რაც ცხენები გზას დაადგნენ, არაფერი ეჭამა, შიოდა ძალიან, მაგრამ არა უშავს, ამაღამ კარგად გამოძლება, დაისვენებს, მთავარი კი მაინც ის არის, რომ მიუსწრო თავი-

სიანებს და ახლა მათთან ერთად ბალახობს. გათენდება და მთა-ში გაჰყვება რემას. ესმის ჩანჩქერების ხმაური. ხარბად ისუნთქავს მთიდან მონაბერ გრილ ჰაერს და ყუჩდება.

ხეობიდან ამოვარდნილი ნიავივით ილევოდა ღამე. ისმოდა ალვირების ჩხრიალი, კოცონები უკვე ჩანავლულიყო.

— დღეს სხვა ცხენებს აკიდეთ ტვირთი, გუშინდელებმა დაისვენონ!

— თქვენთვისაც სხვები შკაზმეთ!

— ბზოუ, ბზოუ! — დაუძახა შაჰანმა ცხენს და ხელგაშვერილი მისკენ გაემართა.

ბზოუს არასოდეს შინებია ალვირისა, უხაროდა კიდევაც, როცა რკინის ჩხრიალს მოჰკრავდა ყურს. ის ხომ ალვირით გაჰყავდათ საჯინიბოდან, ალვირი ეკეთა მაშინაც, როცა იმ ვეებერთელა მრგვალ მინდორს ურბენდა გარს. მაგრამ ხელი, კაცის ხელი სძულდა ძალიან, ახლაც შეკრთა, როცა ალვირი უცხო კაცის ხელში დაინახა. მეტი რა გზა აქვს! თუ ამ ხალხს ეცოტავება, მარულაზე რომ იმარჯვებს ხოლმე, შეაჯდეს ეს კაციც და გახვითქოს ოფლში. არ გაუჭირდება მისი აყვანა იმ მაღალ მთაზე. იქ კი ცივი წყაროები, გრილი ნიავი და მუხლამდე მწვანე ბალახი ელოდება ბზოუს. შაჰანმა ცხენს ალვირი ნამოაცვა. თუ უნდათ, ტვირთიც აჰკიდონ, ბზოუს მუხლი მაინც არ გაელუნება... ამას ფიქრობდა ცხენი, როცა შაჰანი ახლოს მიუშვა. მოთმინებით ელოდა, სანამ გზას გაუყენებდნენ. ყველაფერი კი ნუხელ გადანყვიტეს — საით წავა ბზოუ, რა ტვირთი უნდა აჰკიდონ...

ეს ყველაფერი გვიან ღამეს კოცონთან გადანყდა.

— მკლავებს დაგანყვეტს, ალვირი არ წაგართვას.

— მკლავები ჯანდაბას, თვითონ არაფერი გადაიკიდოს. ეგეთ ცხენზე ჯდომა თავის განირვას უდრის.

— შაჰან, შენს ცხენს ბედმა გაულიმა! ბზოუ რომ არა, ეგ ცხენი მთას სიზმარშიც ვერ ნახავდა.

— ეგა მაინც სასაპალნე ცხენია, წისქვილში საფქვავს თუ ჩაატანინებ! ბოლო დღეებში იგრეა მიმკვდარებული, ერთ ფუთ სიმინდს ვერ აიკიდებს. ბზოუმ ცხენი გადამირჩინა, — ისე გულიანად იციწოდა შაჰანი, თითქოს ყანა დაუმნიფდა და მოსავალი სად წაიღოს აღარ იცისო.

შაჰანს ბზოუ დოლის დროს თუ უნახავს, თორემ ზედ შეჯდო-
მა და ცხენისთვის ლაგამის ამოდება არც კი დაესიზმრებოდა.
იცოდა, კატა ძეხვს ვერ შესწვდებოდა და არც გაუვლია გულში
ასეთი რამ.

ჰარუნს რომ სცოდნოდა, აქედან ბზოუზე ამხედრებული ნაე-
იდოდა, სულ კისრისტეხით გამოიქცეოდა.

— ეცადე, თვალში არ მოხვდე, თორემ იქვე გაფშეკავს ფეხ-
ებს!

— არ გამიგონია კაცი პირუტყვზე ასე გადაირიოს!

— ისე გიჟდება, როგორც კარგი ვაჟკაცი ლამაზი გოგოს დან-
ახვაზე.

— ახალგაზრდობაში ხომ მიაფშენიცა არჩვის თიკანს ცალი
ფეხი. ახლა სანამ ბზოუ არ მოსტეხს კსიერს, არ დაისვენებს. მე
კი ბზოუს სილამაზეს ჩემი ცხენის ამტანიანობა მიჩვენია, —
თქვა შაჰანმა.

— მაინც რამ გადარია ეს ხალხი, რა ისეთი ცხენი ეგ არის!
კარგი სირბილი იცის, ეგ არის და ეგ. სხვა რისი მაქნისია ნეტავ?
არაფრის. დასვი ნართების და გუნდასავით და უყურე, ჩიტის რძე
არ დააკლო! — არ აჩერებდა ენას შაჰანი, მერე მწყემსებს დაე-
მშვიდობა: — მთის მადლი ნუ მოგიშალოთ ღმერთმა!

— ღმერთმა მშვიდობით გატაროთ.

— რა ვქნა, განუხებთ, მაგრამ უნდა მიმიხედოთ ცხენს.

— დარდი ნუ გაქვს! იმაზედაც მადლობელი ვართ, აქამდე
რომ ამოგიყვანა. ზედ აღარავის შეესვამთ. ტვირთს არ ავკიდებთ
და მეტი რაღა უნდა. ირბინოს, რამდენიც შეუძლია.

— მაგის სირბილისა რა მოგახსენოთ, ეს კია: ძალიან გაუ-
ჭირდებოდა დღეს მაგას ჩემი ტარება, ისე აქვს ზურგი გა-
დატყავებული. ნამდვილად გზაში დამივარდებოდა და მერე კა-
პიკი იქნებოდა მაგისი ფასი. გავყიდი თუ რა! — თქვა შაჰანმა და
ბზოუზე შესაჯდომად მოემზადა.

— ხელი შეაშველეთ, ხალხო, მიეხმარეთ! — გამოსძახა თავი-
სიანებს ერთ-ერთმა მეჯოგემ.

მიანყდა ხალხი ბზოუს, ვინ უზანგს იჭერდა, ვინ აღვირს. ბო-
ლოს, როგორც იქნა, აიჩაჩხა შაჰანი ცხენზე.

ორი დღე და ღამე თვალი არ მოუხუჭავს მსიგუდას; ისე ნუხ-და, თითქოს ვილაც მოკვდომოდა. გათენდებოდა თუ არა, ბზოუს „ძუძუმტე“ კუნტასთან ერთად ცხენის საძებნელად მიეშურებოდა. ეძებდნენ ყველგან ტყეში, ველზე თუ ხეობაში, ერთი კუთხე-კუნჭული არ დაუტოვებიათ, ყველაფერი გადაჩხრიკეს, მაგრამ ვერსად მიაგნეს ბზოუს ასავალ-დასავალს. იმედგაცრუებულნი და დაღლილ-დაქანცულნი ბრუნდებოდნენ სახლში. ახლა მივხვდით, რატომ კეტავდა ბოქლომით მაგის პატრონი საჯინიბოს. მართალი იყო, როცა ამბობდა, კარგი ცხენი და ღამაში ქალიშვილი ერთნაირად ძნელი მოსაველელიაო; ხან თუ გულზე მოგეფონება, სხვა დროს ისე გაგამწარებს, კბილის ტკივილს დაგავინწყებსო. რამდენჯერ მითქვამს, კაცო, ცოდვას ნუ ჩადიხარ, პირუტყვს ადამიანს როგორ ადარებ-მეთქი. ეჰ, მინდოდა, იმ ცხონებულის ხათრით უპატრონობა არ მეგრძნობინებინა. ხედავ, რა დამემართა! მოსაკლავი ვარ. მე კი რალას მარგია, სანამ კუნტა გაიზრდება, ეგეც დაბერდება. დაბერდება და დაბერდეს. სანამ პირში სული მიდგას, უცხოს ხელში არ ჩაუუგდებ-მეთქი, ვამბობდი, ეგ ჩემი ცოდვით სავსე კი... ძუძუმწოვარა ბაღის გაზრდა მირჩევნია მაგის მოვლა-პატრონობას. რა ვქნა, შენი ჭირიმე, ველარ ავეუდივარ ამდენ საქმეს. მარულაზე მთელი სოფელი მაგის იმედზეა, ყველას ბზოუს სახელი აკერია პირზე, ახლა კი მისი დანახვაც არ უნდათ. მთაში რომ არ წაიყვანეს, იმან თუ გადარია! ღმერთო, ცოცხალი და უვნებელი მანახე!

— ახლა თუ ვიპოვეთ, მერე აღარ დაგვეკარგება, მსიგუდა ბებია, აი ნახავ, დღეიდან მე მოვუვლი ბზოუს, — თქვა კუნტამ.

— შენ შეძელი, შვილო, და დღესვე წაიყვანე, თუ გინდა. სადაცაა მზე ჩავა, ჩვენ კი მის კვალსაც ვერ წავეწყდით ვერსად. ჭიშკარი გამოიხურე, შვილო, — უთხრა მსიგუდამ ბიჭს.

— პატარა ხომ აღარ ვარ, მსიგუდა ბებია! ბადრა ბაბუამ ხომ შემსვა მაშინ ცხენზე, შარშანს აქეთ ხომ გავიზარდე!

— თუ აღვირით სხვამ ატარა ცხენი, მე და შენ ვერაფერი მხედრები ვიქნებით, შვილო, — ღიმილით იუგო მასუგდამ პატარას.

ეზოში კაციშვილი არ ჭაჭანებდა. რალაც აკლდა ეზოს. საჯინიბოს კარი ღია იყო და შიგ ქარი დათარეშობდა.

— კუნტა, შვილო, გვიანაა უკვე, ნადი სახლში.

— ხვალ ისევ მოვალ, მსიგუდა ბებია და ერთად ვეძებოთ ბზოუ!

— მე და შენ ვერ ვიპოვნით იმას, კუნტა. მეზობლებიც მოუცლელად არიან, ყველა ყანაშია გასული. ერთი-ორი დღე კიდევ და საქმეც მიილევა. მოგვეხმარებიან ალბათ, აბა რას იზამენ. სულ ხომ არ ამომწყდარან მამაკაცები აფსარაში!

ამ დროს ცხენის თქარათქური მოისმა. მალე ბზოუ მოადგა ჭიშკარს. მსიგუდამ მხედარზე ადრე ცხენი შეამჩნია. ბზოუ ისე იყო გაქაფული, გეგონება ახლა ამოსულა მდინარიდანო.

— ბზოუ, ბზოუ მოვიდა! — შესძახა პატარა კუნტამ და ჭიშკარს ეცა. ბზოუ კარებში შემოვარდა და ეზოში მტვრის კორიანტელი დააყენა.

— მსიგუდა, შენი ჭირიმე, ქვეყნის სამასხროდ რომ გავხდე, მე ამ ცხენზე აღარ შევეჯდები. ცხენის მეტი რა მინახავს, მაგრამ ეგეთი? არასოდეს! ძლივს ვუჭერდი თავს, მკლავები დამანყვიტა. არა, ამ ცხენის მოთვინიერება არ იქნება! — თქვა შაჰანმა და ცხენიდან ჩამოხდა. დაღლილ-დაქანცულს ფეხები მთვრალივით ერეოდა, ძლივს მიაბა ცხენი ხეზე. მსიგუდას არ ესმოდა, რას ამბობდა შაჰანი, იდგა და თვალს არ აშორებდა ბზოუს, თითქოს დიდი ხნის უნახავი ღვიძლი ნათესავი დაინახაო.

— არ იკითხავ, სად მოგვისწრო? მთის ძირას!

— მე უგნური, რატომ ვერ მივხვდი, რომ მთაში წასულ ცხენებს დაედევნებოდა? არა, შაჰან? ღმერთმა გიშველოს. ვიფიქრე, რაიმე ფათერაკს ხომ არ გადაეყარა-მეთქი. მუხლები დამანყდა მაგის ძებნაში, მეტი აღარ შემიძლია!

— მართალი უთქვამს ხალხს, კვიცი გვარზე ხტისო. მაგის ჯიშში ყველანი ეგეთები იყვნენ. მეტისმეტად მუხლადი და ფიცხები არიან.

— ფიცხი და მუხლადი რომ არ იყოს, აღარც ეგეთი მორბენალი ცხენი იქნებოდა, შაჰან. მათრახს მიჩვეულ ლოხ ცხენებს კი არ ჰგავს. სხვა ჯიშის ცხენია, შვილო, სხვა ძვალი და სხვა ძარღვი აქვს. ნუ გაგიკვირდება მისი ასეთი ქცევა. მაგისთანა ცხენს ხელს თუ არ დააკლებ, არ გიღალატებს. ამას იმიტომ გეუბნები, შვილო შაჰან, რომ ახლა ბზოუს ისეთი პატრონი სჭირდება, ამის-

თანა ცხენის ყადრი რომ იცის. ხომ იცი, ბზოუ სოფლის საკუთრებაა და ისე არ დამიტოვოთ!

— მართალია მსიგუდა? ბზოუმ ბევრჯერ გაუთქვა სახელი სოფელ აფსარას, მაგრამ ხალხს უთქვამს, კაცი რომ სწორედ გაზარდო, მსხვერპლად უნდა შეენირო. ეგეთი ძნელი მოსავლელი იქნება ბზოუც.

შაჰანი ხის ჩრდილში ჩამოჯდა. აქაოდა მთიდან მე მოვიყვანე ცხენიო, ისე ლაპარაკობდა და იტყლარჭებოდა, თითქოს ის ყოფილიყოს მისი გამზრდელი და ბატონ-პატრონი.

— ბზოუს ალლო უნდა აულო. თუ ერთხელ შეგეჩვია, მერე იოლია მაგის მოვლა, — თქვა მსიგუდამ.

— ახლა მე ვუპატრონებ ბზოუს. ნახეთ, არაფერს გაუჭირვებ, — თქვა კუნტამ.

— ჰა, ჰა, ჰა! — გადაიხარხარა შაჰანმა, მაგის მორჯულება შენისთანა ცხვირმოუხოცავს კი არა, კარგ ვაჟკაცს გაუჭირდება.

— შაჰან შვილო, შენ ეს სასაცილოდაც არ გყოფნის, მაგრამ ორ-სამ წელიწადში შევსვამ ამ ბიჭს ცხენზე და აბა ნახე, მოუვლის თუ არა. აგრე ამბობდა ის ცხონებუელიც. ხუმრობდა, კუნტა და ბზოუ ძუძუმტეები არიანო. მარტო დავრჩი, თორემ...

— ჯერ წამოიზარდოს ყანა, მერე უყურე ბზოუს, — შაჰანი ბავშვს მიმართავდა, სინამდვილეში კი მსიგუდას გასაგოანდ ამბობდა, — სანამ გაიხედ-გამოიხედავ, ერთ ტაროს ველარ იპოვი სიმინდში. მაგას რომელი ღობე დააკავებს!

— მართალია... რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე! — ხმა ჩაუნყდა მსიგუდას.

გზაში სულ მაგაზე ვფიქრობდი. მარტოხელა ქალი ხარ, გაგიჭირდება. სიძე-ქალიშვილი თუ ჩამოგაკითხავენ, ისინიც მაშინვე გარბიან. ასეთ ფიცხ ცხენს შენ ვერ დაიურვებ, ცხენის მომვლელს კი იმდენი დროც აღარ რჩება, თავზე ხელი მოისვას. დროც სხვანაირია. რალა დაგიმალო და ჰარუნს უნდა ძალიან ბზოუს ყიდვა, გიჟდება მაგ ცხენზე!

ჰარუნის ხსენებაზე შაჰანმა ხმა დაიდაბლა, ეტყობოდა, ერიდებოდა მისი სახელის ხსენება. იგი დაჟინებით მისჩერებოდა მსიგუდას და პასუხის მოლოდინში განაბულიყო.

— სანამ ბადრა ცოცხალი იყო, ჰარუნი მაშინაც უგზავნიდა კაცებს. დიდ ფულსაც იძლეოდა, მაგრამ ვერა და ვერ დაითანხმა. გაყიდვაზე თუ მიდგა საქმე, მაგას მაინც არ მივყიდო, — თქვა ერთხელ და აღარ გადაუთქვამს.

— გაგაგიჟებს ეს ჰარუნი! — აენტო შაჰანი, — არამკითხე მოამბესავით ცხვირს იქა ჰყოფს, სადაც არაფერი ესაქმება. ძველი დრო რომ იყოს, ხელმწიფეს გაუგზავნიდა მაჭანკლებს, შენი ქალი გამომატანო. ამბობენ, ეგეთი რომ არის, ფეხიც იმიტომ მოიტეხაო.

— სილამაზე, შვილო, ასეთი რამ არის, გულგრილი ვერ დარჩები, მაგრამ მისი ხერხი და გეზიც უნდა იცოდე კარგად, ისე ვერ მიუდგები!

— კარგად ვიცი, როგორ მოიტეხა ფეხი ჰარუნმა. ერთმა მითხრა, ვინც მაგასთან ერთად იყო სანადიროდ. თურმე ძალიან ვიწრო თხემზე გადადიოდნენ ნაშალზე. ჰარუნს არჩვის თიკნისთვის მოუკრავს თვალი. თვითონაც კარგად იცი, როგორი ლამაზები არიან ის გასაწყვეტები. რა დაემართა ჰარუნს, თვითონაც აღარ ახსოვს. დაავინყდა, თოფი რომ ჰქონდა და თიკნის ხელით დაჭერა მოინდომა. მერე უთქვამს: ისეთი ლამაზი იყო, მოსაკლავად ვერ გავიმეტეო! ხა, ხა, ხა, რომ დაეჭირა, ხელში არ შემოაკვდებოდა? ისკუბა თურმე ციყვივით და ხელი ნაუპოტინა. არ ვიცი, მოასწრო თუ არა ხელის ტაცება, ამგრამ იქიდან რომ კისრით გადაეშვა და ფეხი მოიტეხა — ყველამ იცის. ძლივს ჩამოყვანიათ საკაცით. კარგი ტანადი ვაჟკაცი ყოფილა თავის დროზე. ამისთანა თვალხარბი რომ არის, იმიტომაც დაკოჭლდა. ერთხელ, მარულაზე ბადრას ხალხი მიუგზავნა: გინდა თუ არა შენს ცხენზე შემსვიო, რომ ატყდა და აღარ გაჩერდა, დაუთმო ბადრამ ცხენი, რა უნდა ექნა. როცა მახსენდება, რაც მაგას მაშინ იქ დღე დაადგა, გიჟივით მეციინება, — ლაპარაკობდა შაჰანი და თან მსიგუდას არ აცილებდა თვალს, ჩქარობდა გაეგო, რას იტყოდა ქალი.

— ბადრა ძალიან განიცდიდა იმ ამბავს. სულ იმას გაიძახოდა, რა ღმერთი გამიწერა, მაგას ცხენი როგორ ვანდეო.

— მათრახის წარამარა ხმარება არ შეიძლება. უნდა იცოდე, როდის უნდა მოიქნო, სულ რომ მათრახი ურტყა, ცხენი კუდის

ქნევას დაეჩვევა და მალე ნახდება. ასეთი რამეები მე მკითხეთ, მაგის მეტი რა ვიცი, ცხენზე ვათენებ და ვალამებ. არჩვის ხელით დაჭერა მოინდომა, ხა, ხა, ხა! — ბაქიბუქობდა შაჰანი, მე ვარ, რაც ვარო და თან ჰარუნს ჰკენნლავდა დროდადრო. მსიგუდას სად ჰქონდა იმის თავი, შაჰანის ლაპარაკისათვის ყურადღება მიექცია. ის კი სარგებლობდა ამით და ათას სისულელეს ჩმახავდა. თუ მინისძვრაა მოსალოდნელი, ყველაზე უნინ ამას თავი გრძნობს, — უმტკიცებდა ქალს. გაქნილი მეჯოგე კარგად ხვდებოდა, რომ ცხენი, რომელიც მისივე თქმით, კარმიდამოს ფასი იყო, მარტოხელა ქალის ანაბარა დარჩენილიყო და ცოტაც რომ მოეცადა იქნებ გაყიდვაზეც კი დაეთანხმებოდა. მსიგუდას ადრეც ხშირად უფიქრია, გაეყიდა ცხენი, მაგრამ ყოყმანობდა და ამას ვერ ამხელდა. ეს რომ ჰარუნს გაეგო, წელებზე ფეხს დაიდგამდა და მაინც გამოართმევდა ბზოუს. „მე მომცეს ბზოუ და არ დავტოვებ გულნაკლულად, იმდენ ფულს მივცემ, რომ სამ ცხენს ერთად იყიდის კაცი“, — ფიქრობდა გულში მეჯოგე.

— შენი თქმის არ იყო, მსიგუდა, კარგი ცხენი მთელი სოფლის საკუთრებაა, სახელია. ასეთი ცხენი ჰარუნს რომ ჩაუგო ხელში, ცოდვას ჩაიდენ!

— ნეტავ ერთი რიგიანი პატრონი გამოსჩენოდა, რალა მიჭირდა მაშინ. მე იმის გული აღარ მაქვს, ბზოუ მარულაზე ვატარო და სხვას ვის ვანდო, არ ვიცი, — თქვა მსიგუდამ.

— მართალი ხარ. ხალხის ამბავი ხომ იცი, დაინყებენ ლაპარაკს... ჩემს მაგივრად სხვა რომ შემჯდარიყო დღეს ბზოუზე, მოკლავდა ცხენს. მაგას თუ კარგად არ მოუარე, დაგელუპება. ეგერ, უკან ფეხებზე ნალები აღარ უჩანს. ეხლავე უნდა დაიჭედოს, თორემ კოჭრები გაუჩნდება და დაკოჭლდება. ჰარუნი აღბათ კარგ ფულს შემოგაძლევს...

— სანამ ბზოუს პატრონი ცოცხალი იყო, ხშირად ამბობდა ხოლმე: მირჩენია მგლებმა შეჭამონ ბზოუ, ვიდრე კოჭლ ჰარუნს ჩავუგდო ხელშიო.

შაჰანსაც ამის გაგონება უნდოდა. ბზოუსკენ გაიხედა. ცხენი ხეზე იყო მიბმული და თითქოს ნადირის სუნი იყნოსაო, ფრუტუნებდა, თვალებს ავად აბრიალებდა და შაჰანისა და მსიგუდას საუბარს გატვრენილი უსმენდა. მაგრამ ის ადამიანის ხელს ცნობ-

და კარგად, ენა კი არ ესმოდა და, აბა, საიდან უნდა გაეგო, რომ სწორედ ახლა მისი ბედი წყდებოდა?.. რა იცოდა, რომ იმ ბუდიდან ამოვარდნილი ჩიორას ყოფაში ჩავარდა, მელაკუდას წინ რომ დაცემულა და არ იცის, როდის შეახრამუნებდნენ? ეს მელა ახლა კოჭლი ჰარუნი იყო, ის კაცი, რომელიც ყველაზე მეტად სძულდა ბზოუს ამ ქვეყნად. მსიგუდა, მართალია, პატრონივით არ უყვარდა, მაგრამ უკვე მიეჩვია და კიდევ მოსწონდა იგი. რა იქნება, მოხსნას ახლა უნაგირი, შეაგდოს ცივ წყალში და ოფლიანი ზურგი გააგრილებინოს?

რა უშავს, თუ მის მოტანილ წყალს ღომისა და საჭმელების სუნი ასდის! დალევს ბზოუ, ოღონდ ახლა წყალი მოუტანოს და დალევს. რა ქნას, ყელი უშრება. თუ უნდა, მოეფეროს კიდევ. უწინდებურად კი არ დაფრთხება! პატარა კუნტა მაინც მოვიდეს, ნეტავ რისი ეშინია! ბიჭი ისმენს დიდების საუბარს, რაღაცას ედავება უფროსებს, ბრაზობს, თითქოს ტირის კიდევაც... როცა ფულზე ჩამოვარდა ლაპარაკი, ბიჭს ბადრას ნათქვამი გაახსენდა: ორი-სამი წელიც მოიცადე და მერე ბზოუს მარულაზე შენ წაგაყვანინებო. მას შემდეგ ერთი ზამთარი უკვე გავიდა, დარჩა კიდევ ორი; ორჯერ კიდევ დაზამთრდებოდა და ბზოუც მისი იქნებოდა. აი, ის კაცი, გზიდან რომ მოაბრუნა ცხენი, წამოდგა და წკნელის ტყლაშუნიტ ბზოუსკენ გაემართა. კუნტა არ უშვებს, ორივე ხელით ებლაუჭება მას და ერთიანად კანკალებს.

— ვაჰ, გაგიგონიათ! პატრონი ცხენს ყიდდა და მეჯინიბე არ შვრებოდაო! რა წურბელასავით დამეკიდა, კაცო! მოუსვი აქედან! — უყვირა ბავშვს შაჰანმა.

შაჰანი იმ მონადირეს ჰგავდა, თოფს რომ ალაბედზე გაისვრის და შველს მოჰკლავს, თანაც ისეთ მონადირეს, ფრინველის ფიტულის მეტი ნადირი რომ არ უნახავს. როცა მთის ძირას ცხენზე ჯდებოდა, გული შიშისაგან ეწურებოდა. ახლა ის შიშიც გაუქრა. მსიგუდა კი დგას და თავსაფრის კიდით ცრემლებს იმშრალავს. იქნებ გადაიფიქროს? ჩქარობს შაჰანი, ძლივს დაადგა ცხენს უნაგირი. მოახტა ბზოუს და დაუმშვიდობებლად, თითქოს ეს არის ვაჟიშვილის შეძენა ახარესო, ეზოდან გაქუსლა. ნებაზე მიშვებულმა ბზოუმ ვერც კი მოასწრო თვალი მოველო ნაჩვევი კარმიდამოსთვის, თავისი საჯინიბოსთვის, რომელთაც სამუდამად

მოდ შორდებოდა და უმაღლ შარაგზას გაენთო.

„ჭკუამოკლე ქალმა რა იცის ცხენის ფასი, — ამბობდა თავისთვის შაჰანი და გუნებაში ეცინებოდა, — მართალი უთქვამთ, სანამ სახლს იყიდი, ჯერ იკითხე, ვისი აშენებულაო. თუ მამის აშენებულ სახლს შვილი ყიდის, იაფად გაყიდის; მაგრამ თუ სახლს იგეთი კაცისაგან ყიდულობ, თვითონ რომ დაუდვია აგური აგურზე, მაშინ უფრო მაგრად უნდა მოიჩხრიკო ჯიბეები. რა იცის, ჭკუათხელმა ქალმა, რამდენი ძალა და ღონე შეაღია მაგის პატრონმა ბზოუს. როგორ მოვატყუე! მაგრამ რა იცი, რომ არ გადაიფიქრებს. ხვალვე უნდა მივაშავო თავისი კაპიკები. ერთ ხანს ვიჭენავებ, გულზე გავხეთქავ იმ ღორ ჰარუნს, არჩვის ხელით დაჭერა რომ მოინდომა! შემეცოდა და ვერ ვესროლეო, ხა, ხა, ხა. ხომ მოიფშენიტა ფეხი რა ძალა ადგა! ცოტა ხანს ვანრუნუნებ და მერე მიყვიდი. ოთუსბირს დაუფუასებ, ვიცი, თავს მოიკლავს და უარს არ იტყვის. აჩუ, ცხენო, ხომ არ გადირიე, აღვირს გამინყვეტს ეს ოხერი! ჰო, მირჩევნია მგლებმა შემიჭამონ, ჰარუნს კი ცხენს ვერ ჩაუფუგდებ ხელშიო, — აუტეხია მსიგუდას. ჰმ, ცხენი შეიძლება მგლებმა შემიჭამონ, მაგრამ ნითელი თუმნიანები?.. ფულს ხომ ვერ შემიჭამენ მგლები? უნდა ვიჩქარო, მართლა არ გადაიფიქროს. ცოტა აშარი ქალია, რა ვიცი, არ გაბრაზდეს. აჩუ, ცხენო! შე სამგლევ, შენა! აღვირს აღარ მანებებს, კაცოო, რა უკან ღრეჯავ კისერსა, სახლი ხომ არ მოგენატრა? დროა დაივიწყო სამუდამოდ ის ეზო-ყურე. ახლა ჩემს ხელში ხარ, მინდა გააყიდი, მინდა უღელში შეგაბამ! მსიგუდას ვილა კითხავს! ჩემი ცხენი მთაში გასუქდება და გამომადგება. მე მეტი ცხენი არ მინდა... მანამდე კი... აჩუ, ცხენო, რას შერები, არ მომკლა, კაცო!

დღისით, მზისით, რა ცხენი ჩავიგდე ხელში!..

ჩემია, ჩემი, როგორც მინდა, ისე მოვექცევი.

სოფელს სახელს გაუთქვამსო, რა თავში ვიხლი ცარიელ სახელს? სათქმელად ეგ არ გამოდგება და სასმელად.

აჩუ ცხენო!..

რა ბედნიერ ფეხზე გამიცილებია მწყემსები!“

შაჰანი ცალი ხელით აღვირს ჩაფრენოდა, ცალით — ცხენის ფაფარს და ტკიპივით მიჰკროდა ბზოუს. მაინც არ სჯეროდა, რომ ბზოუ მისი საკუთრება იყო, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ექა-

ჩებოდა აღვირს და ცხენს ნამდაუნუმ ფეხებს სცემდა ფერდებში. ბზოუ ახლა შუა სოფელში მიჰქროდა, ოფლში განურულს მტვერი ადვილად ედებოდა და ფერი შეცვლოდა.

გავიდა რამოდენიმე თვე...

ბზოუს პირველად გარეგნობაზე შეეცყო, რომ ძველებურად აღარ ცხოვრობდა. ჰარუნი მარულაზე იმიტომ სცემდა ცხენს, რომ სხვისი იყო. მას შემდეგ კი ბადრას აღარ შეუსვია იგი ცხენზე. ჰარუნს უყვარდა ბზოუ, უნდოდა, რაც შეიძლება მალე დაპატრონებოდა მას, გასულიყო მარულაზე და გაემარჯვა. მანამდე ჰარუნს მხოლოდ ერთი ჭეშმარიტება სწამდა; რაც უფრო მაგრად ამოაწნავ ცხენს მათრახს, მით უფრო დაოთხდებაო. აბა, ვის გაუგონია, მათრახი ცხენს არჩარებდეს? ვინც ცხენის ყადრი იცის, იგი ამას არასოდეს იტყვის.

ადამიანზე არავინ იზრუნებს ისე, როგორც ჰარუნი ზრუნავდა ბზოუზე. ბადრას ფარლალა საჯინბოს კი არ ჰგავდა ბზოუს ახალი საჯინბო, კედლები გვიმრის ფოთლებით ჰქონდა ამონწული, ქარს არ ატარებდა. როცა ჰარუნი ცხენს თავზე ხელს უთათუნებდა, ის თარსი არჩვის თიკანი აგონდებოდა ყოველთვის. მაშინ მისი ამხანაგი ცოტა მოშორებით, ქვევით იდგა. თიკანმა, ეტყობა, პირველად ის შენიშნა და ქვევით იყურებოდა. რა ლამაზი იყო, რა მშვენიერი, გრძელკანჭება და პრიალაბეჭვიანი! ნელა გაცოცდა მისკენ ჰარუნი... თიკანს სხვა გზა არ ჰქონდა, მისკენ უნდა ნამოსულიყო. ცოტაც, ცოტაც და...

ხმაურმა ყურები გაუყრუა. ქეები, არჩვი და კაცი ერთმანეთში აიილნთ-დაილნთა. ჰარუნი ყვიროდა. ქვევით დაშვებულ ნადირს მისმა ამხანაგმა ტყვია დაადევნა. მერე, როცა დამტვრეულ, დალილავებული ჰარუნი ზევით ამოიყვანეს, უჩვენეს არჩვის ტყავი და უთხრეს:

— ამისთვის როგორ იკლავდი თავს, შე დალოცვილო!

— დამავინყდა, რომ თოფი მქონდა, — თქვა ჰარუნმა და საკუთარ თავზე გაეცინა. მერე ყველაფერი ნვრილად მოუთხრო ამხანაგებს.

იყიდა თუ არა ჰარუნმა შაჰანისაგან ცხენი, მაშინვე საუკეთესო საძოვარზე გაუშვა. ბზოუს გარდა სხვა პირუტყვის იქ არ აჭაჭანებდა. ბალახი მუხლამე სცემდა ბზოუს. როცა დაატყობდა,

ცხენს მწვანე სამყურა მობეზრდაო, თივას დაკუნავდა; მარილწყალში გაავლებდა და ახლა იმას აჭმევდა. დიდი, სპილენძის ქვაბი ყოველთვის სავსე ჰქონდა კამკამა წყლით.

პირველი ღამეს ბზოუმ პირი არაფერს დააკარა, ერთი ნახტომით გადაეწეო ღობეს და იმ მინდვრისაკენ გაკურცხლა, სადაც ჯერ კიდევ დედასთან ერთად ბალახობდა ხოლმე და სადაც ახლა ნაცრისფერი ჯაგლაგი ცხენი ეგულეობდა. ის იყო მიაღწია თავის საყვარელ ადგილს, რომ ჰარუნიც დაეწია, თავზე ქამანდი წამოაცვა და უკანვე წამოიყვანა. ბზოუ ნელ-ნელა მიეჩვია ახალ პატრონს. ორმა წელმა ისე განვლო, რომ მას ზნე და ხასიათი არ გამოუცვლია, მაგრამ დრო თავისას შვრებოდა. ცხენმა ახალი ზნე-ჩვეულებანი შეითვისა და მთლიანად ახალ პატრონს მიენდო. ჰარუნს ეცოდებოდა ცხენი და ცივ წყალში არ შეჰყავდა. ეს მოსწონდა ბზოუს. ვინ იცის, რამდენჯერ გაჰყინვია ფეხები მდინარის ცივ წყალში! ძველი პატრონი იმდენს არბენინებდა ხოლმე, ცხენს გული უსუსტდებოდა და მუხლი ეკვეთებოდა. ახლა ისე გასუქდა, ძველი მოსართავები ველარ სწვდებოდა უკვე. შეჯდებოდა ჰარუნი ცხენზე, ფეხებს გაფარჩხავდა და სოფლის შარაზე გამოვიდოდა. წყალს რომ დანყვეტ, წისქვილის ქვები ერთხანს კიდევ ტრიალებენ; ბზოუ ჯერ კიდევ უძალიანდებოდა აღვირს. რამდენჯერაც დააპირა გაქცეოდა ჰარუნს, იმდენჯერ მათრახით სცემეს. ჰოდა, ჰარუნიმ ვერ შენიშნა, წამდაუნუმ მათრახით ცემამ ბზოუს კუდის ქნევას რომ მიაჩვია. კოჭლი ჰარუნი უშურველი კაცი იყო, უარს ვერავის ეუბნებოდა და ბზოუს ხან ვინ დააჯირითებდა, ხან ვინ.

— კარგი ცხენი მთელი სოფლის საკუთრებაა, შეჯექით და წადით სადაც გინდა, — ეუბნებოდა თანასოფლელებს და თვითონ უკაზმავდა ცხენს. ვის ქორწინში უნდოდა წასვლა, ვინ სამძიმარზე მიდიოდა მეზობელ სოფელში — ჰარუნი უარს ვერავის ეუბნებოდა. გარდა იმისა, რომ ასეთი კეთილი კაცი იყო, მას ისიც ეამაყებოდა, ასეთი კარგი ცხენი რომ ჰყავდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ბზოუ ველარ არჩევდა, ვინ იყო მისი წამდვილი პატრონი. ყველა ცდილობდა, ისე ეტარებინა ცხენი, როგორც თვითონ სურდა. ზოგს მისი ღამაზი სიარული მოსწონდა, ზოგს ეჩქარებოდა და სირბილით სიქას აცლიდა, ზოგსაც — ვინ იცის, რა... იმ

ნაბდის ნაცვლად, რომელსაც ბადრა ისე კეცავდა, რომ უზანგში გაატარებდი, ახლა ბზოუს სიმინდით სავსე დიდი ტომრები ეკიდა. პირველად ტომარა ერთ-ერთი მარულის შემდეგ აჰკიდა ჰარუნმა, აჰკიდა ტომარა და თვითონაც ზედ შეაჯდა. ბზოუს წელი ეტკინა — ტომრები ძალიან მძიმე იყო.

ისევე ბოლო მარულა გაახსენდა. პირველად არ ხედავდა ამ მრგვალ მინდორს, ბევრჯერ გამარჯვებულს დაუტოვებია სარბენი ბილიკები, ახლა კი გაუჭირდა, ძალიან გაუჭირდა ბზოუს. ოფლად გაიღვარა. ხუთჯერ ძლივს შემოუბრინა მინდორს. თითო თითოდ უსწრებდნენ ცხენები. სული ეხუთებოდა, გული ძველებურად ერჩოდა, მაგრამ მუხლები აღარ ემორჩილებოდა. სიმსუქნისაგან ლამის ფეხები დასკდომოდა.

— იქით გაიყვანე შენი ლობი ცხენი, იქით!

— ერთი უყურე, კუდს როგორ იქნევს, კუდს!

— მათრახი, მათრახი დაარტყი-მეთქი!

— წისქვილში წადი მაგ ცხენით, წისქვილში, მარულზე რა გინდა!

და ამას ამბოდნენ იმ ცხენზე, რომელსაც რამდენიმე წლის წინათ ნატვრისთვალევით ეფერებოდნენ და ქებით ცამდე აჰყავდათ!

ერთ გვიანი შემოდგომის დღეს ცხენი კარგად გამოძლა, მოსწყინდა ეზოში უქმად გდება და ჩუმად, ისე, რომ არავის დაუნახავს, ეზოდან გავიდა. ნელა, აუჩქარებლად დაადგა იმ გზას, მშობლიური ადგილებისაკენ რომ მიუძღოდა. მიდიოდა, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მოენატრა მშობლიური სანახები, ბადრას ძველი ეზო და ფარღალალა საჯინიბო. არა, მას უკვე რახანია დაავიწყდა ეს ყველაფერი. დაავიწყდა კი არა, როცა იხსენებდა, უკვირდა კიდევაც, რატომ უყვარდა ასე სირბილი, რატომ იკლავდა თავს მარულაზე პირველი ადგილისათვის; როგორ სწყინდა ხოლმე, როცა სხვა ცხენი გაუსწრებდა! არა, ბზოუ იმ დაცემული ველისაკენ მიდიოდა, სადაც კვიცობაში დედამისთან ერთად ბალახობდა ხოლმე. იმ კაცმა, ერთ დროს რომ გაიძახოდა — კარგი ცხენი სოფლის საკუთრებააო. გუშინ უნაგირიც კი არ დაადგა, ისე აჰკიდა ტვირთი. ცხენს ზურგი გადაეყვლიფა და ახლა ნაიარევზე ბუზები დახვეოდა. ცოტალა დარჩა იმ მინდ-

ვრამდე, როცა წინსოფლის მეთულუხჩე შემოხვდა. მოხუცი ურემზე იჯდა, მუხლებზე თავისი განუყრელი ყავარჯენი შემოედო და რალაცას თავისთვის ღიღინებდა. დროდადრო კამეჩებს სახრეს გადაანწავდა და მორჩილი პირუტყვებიც ზანტად, კუდების ქნევით მიიზღაზნებოდნენ. ბზოუმ ურემს რომ ჩაუარა, მოხუცს გაახსენდა, რა თავპირისმტვრევით მისდევდა იმ დღეს ბზოუნ წასულ ცხენებს. გაახსენდა ისიც, როგორ იმარჯვებდა ხოლმე ბზოუ მარულაზე და სევდიანად წაიღიღინა: „ვაი მას, ვისაც თქმა სურდა და ველარ ამოთქვაო, ვაი მას, მუხლმაგარს, მუხლი რომ მოეჭრაო... ჰააამ-ჰო!“ — მერე სახრე გადაუჭირა კამეჩებს, თითქოს ისინი ყოფილიყვნენ რაიმეში დამნაშავენი.

ბზოუ გაშლილ ველზე გავიდა. თავი ასწია და გაიხედ-გამოიხედა. შორს, შუა მინდორში ის ნაცრისფერი ცხენი ძოვდა. თითქოს იგრძნო ბზოუს მოსვლა, მანაც ასწია თავი მძიმედ და გაყურდა. იდგა და უყურებდა ბზოუს თავისი ჩავარდნილი, უსიცოცხლო თვალებით, დამშრალ ჭას რომ მიუგავდა. წინათ, როცა ბზოუს დაინახავდა, ბრაზიანად ჭიხვინებდა და ახლოსაც არ იკარებდა უცხო ცხენს, ახლა კი ეს ნაცრისფერი ცხენი, თითქოს თავისი ახლობელი დაინახაო, ხმამაღლა აჭიხვინდა და ბზოუს შესახვედრად გამოექანა.

გაშლილ მინდორზე, ბებერი რცხილის ჩრდილში, პირისპირ იდგა ორი ცხენი.

ქერია

შააბს ამ ბოლო წლებში რაღაც უცნაურობა დასჩემდა. მისი ცოლი თაკუნა, რომელიც მან სულ ნორჩი შვირთო, ახლა უკვე წელში მოხრილი დედაბერი იყო. ამ ქალმა ცხოვრების უმეტესი ნაწილი მის ჭერქვეშ გაატარა. ის თვალის დახამხამებაზე ხვდებოდა ხოლმე ქმრის გულისწადილს. ახლა კი ვერაფერი გაეგო, იცოდა ქმრის ახირების მიზეზი, მაგრამ მაინც თავგზა აბნეოდა, ვერ მიმხვდარიყო, სად იყო ძაღლის თავი დამარხული.

„რატომ განიცდის დღეს ამას? ნუთუ ვერ დაივინყა? გუშინ ხომ არ მიმხდარა! რამ გაახსენა ახლა? რამდენი ხანია ასე ვართ. აქამდე ვერ შეურიგდა? ეტყობა, საქონელთან ტრიალში, შეშის დაჩეხვა-მოტანაში ავინყდება ხოლმე ყველაფერი. ნუხელ მხიარულობდა კიდევაც. საქმით იკლავს დარდს გულში და მე არაფერს მიმხელს. მაგას ჰგონია, რომ ღამ-ღამობით ღრმად მძინავს და სიბნელეში ვერაფერს ვხედავ. ქვა ხომ არ მიდევს მკერდში, გული ყველაფერს ხედვს და გრძნობს. უჯიგრო ხომ არა ვარ. ის მამაკაცია, მე მეგონა უფრო ძლიერი იყო“, — ასე ფიქრობდა გულში თაკუნა, ბუზღუნებდა თავისთავთან მოლაპარაკე. მერე ჩუმდებოდა და ნვებოდა. შააბი დაბალი ხმით ეძახდა ცოლს, ქალი კი არ ინძრეოდა, თავს იმძინარებდა. „ახალს მაინც არაფერს იტყვის, რაში არგია ტყილ-უბრალოდ ლაპარაკი?“ ღამეს ბოლო არ უჩანდა. თუ სადმე შორს, სოფლის შუაგულში რომელიმე მთვარეყეფია ძაღლი ალავლავდებოდა, შააბი სწრაფად წამოჯდებოდა ხოლმე სანოლზე და ჭიშკრისაკენ იწყებდა ყურებას. როცა მაგრად ჩაკეტილი ალყაფის კარების ჭრიალს ვერ გაიგონებდა, ძაღლს ერთი მაგრად შეუკუთრებდა და ისევ ბალიშზე მიდებდა თავს. თავისი სანოლი უკვე დიდი ხანია ფანჯარასთან ედგა შააბს. „ფანჯრიდან ქარი უბერავს, თავს რად იციებ, საკუთარი თავის მტერი ხომ არა ხარ, შე დალოცვილო!“ — ხშირად უთქვამს ქმრისთვის თაკუნას, მაგრამ შააბი თავისას არ იშლიდა. ისე მოხ-

ერხებულად მიედგა სანოლი ფანჯარასთან, რომ როგორც კი თავს ნამონევდა, ერთბაშად შეეძლო დაენახა, რა ხდებოდა გარეთ.

თუმცა იმედგაცრუებული შააბი ძალს ლანძღავდა, მაგრამ მაინც გულისყურით უსმენდა მის ყეფას და ფიქრობდა, ნეტავ არ გაჩუმდებოდესო. ასე იყო ყოველდღამე. ფანჯრიდან ჩანდა კაშკაშა ვარსკვლავით მოკირწყლული ცა. ციმციმებდნენ ვარსკვლავები, თითქოს ერთმანეთს თვალს უკრავენ, ეარშიყებიანო. როცა ყველაფერი მინყნარდებოდა და შუალამის სიმყუდროვესმ დინარე აძლარასა და ჭრიჭინების ხმაურიღა არღვევდა, შააბი ჩურჩულს დაინყებდა, იმ ახალგაზრდა ყმანვილივით აჩურჩულდებოდა, ეს წუთია რომ მოკიდებოდა ოჯახს, თავის დიდი ხნის ნალოლიავებ ადგილას სახლის მშენებლობა ნამოენყო და ახლა მშენებლობის ხედით ტკბებოდა. შააბიც პერანგისამარა გამოდიოდა გარეთ და შუალამისას თავის ეზო-ყურეს ათვალღერებდა. მისი სახლი ბექობზე, ბორცვიან კორდზე ნამომართულიყო. შააბი მაინცდამაინც ვერ დაიტრაბახებდა თავისი ოდით, ეს იყო ერთი დიდი, განღერი ოდა შქერის წკნელით შემონწული ეს სახლი შააბმა თვითონ ააშენა. მოგვიანებით, როცა მისივე თქმით, სოფელ აფსარაში „კულტურა შემოვიდა“, შააბმა თავისი ფართო ოდა შიგნიდანაც და გარედანაც მოაბათქაშა. ოღონდ „კულტურა“ მის კერას მაინც ვერ შეეხო. ბუხარი რომ ბუხარია, იმასაც ვერ მიეჩვია. ისევ რკინის გრძელი ჯაჭვი ჩამოეკიდა შუაცეცხლზე ძველებურად. ცეცხლს აფხაზურ წესზე ანთებდა. შუა ცეცხლზე ორი დიდი კაუჭი ეკიდა. თაკუნას ძალა არ ჰყოფნიდა, ჭერიდან ჭვარტლი ჩამოენმინდა, შააბი კი ამ დღეებში იმდენ შეშას უკეთებდა ცეცხლს, რომ ცეცხლზე გადებული რკინის ხარისხა სიმძიმისაგან იღუნებოდა. ღამითაც, როცა დასაძინებლად წვებოდენ, ბლომად მოზიდავდა ხოლმე მუხის შეშას და აყრიდა და აყრიდა ცეცხლს. შუალამისას ისევ დგებოდა, გარეთ გამოდიოდა, ყურადღებით მიმოავლებდა თვალს ეზოს, თითქოს რალაცას ეძებს და ვერ უპოვნიანო. მერე ჩერდებოდა და დიდხანს ვერ სწყვეტდა თვალს თავისი ფართო სახლის სახურავს.

„— ამოდის კვამლი, ამოდის საკვამურიდან კვამლი ბოლქვე-

ბად. ეს ჩემი სახლის კვამლია, არ ჩამქრალა ჩემი კერია. კარგი ცეცხლი იცის მუხამ, ადვილად ვერ ჩააქრობ, არც ჩაქრება მტრის ჯიბრზე!" — ამაყად წარმოთქვამდა შააბი და ხმაში რიხი გაერეოდა, თითქოს ეშინოდა, მის საქონელს არ დავიწყნოდა პატრონის ხმა, უსტვენდა, ხმამაღლა ეძახდა მათ. შააბის კარმიდამოში სხვისი საქონელი რომ გადმოსულიყო, შააბი ისე განიცდიდა ამ ამბავს, თითქოს მისი წილი ლუკმა წაერთმიათ. როცა დარწმუნდებოდა, რომ მის ეზო-ყურეში უცხო საქონლის ჭაჭანებაც არ იყო, თავისი კი მშვიად იცოხნებოდა, მაშინვე სახლში შედიოდა და წვებოდა, მაგრამ დიდხანს მაინც ვერ იძინებდა და მაშინ ცოლს გასაძახებდა ხოლმე:

— გლვიძავს ქალო?

— რა დაგემართა? — აქეთ ეკითხებოდა დინჯად თაკუნა.

— ერთი გარეთ გადი და ნახე, რამსიგრძე კვამლი ამოდის ჩვენი სახლის სახურავიდან. ისეთი ცეცხლი დავანთე, რომ კვამლი ცასა სწვდება.

— გარეთ რომ არ გავიდე და კვამლს არ დავუნყო ყურება, იქით, მეორე ოთახში, ცეცხლს ვერ დავინახავ?

— გათბი-მეთქი, ის კი არ მითქვამს, ვერაფერს შეგასმენს კაცი! დაიძინე, დაიძინე! — ჩურჩულებდა ცოლზე გაბრაზებული შააბი. შემდეგ კი თავისთვის დასძინდა: „ასეა ზოგიერთების ჯიბრზე!" თაკუნამ იცოდა, ვისაც ეჯიბრებოდა ქმარი.

— შვილს ეჯიბრები? — ეტყოდა და ამოიოხრებდა.

— დამანებე თავი, თუ ღმერთი გწამს! თითქოს შენი შვილი იყოს და ჩემი არა! ვეჯიბრები კი არა და თარჩეიზე გავიმარჯვე მასთან, შენმა მზემ!

— ისე ვიზამ ბოლოს, ფეხი ვერასოდეს შემოდგას ჩემს ეზოში და შენი ბრალი იქნება ეს, იცოდე!

თაკუნა ჩუმდებოდა, იცოდა რომ შააბი ამას მისი გულის ასაჩუყებლად ამბობდა. ზოგიერთებზე გაბრაზებული უდანაშაულო თაკუნაზე ყრილობდა ჯავრს. ასე გრძელდებოდა ერთხანს, მაგრამ ერთ დღეს ისედაც უგუნებოდ მყოფმა თაკუნამ ველარ მოითმინა და ხმამაღლა თქვა:

— ხალხს უთქვამს — რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავი-

თაო, ვისი ბრალია? საქონელს ანაცვალე! ღმერთმა მანახოს შენი თბა-ძროხის განყვეტა!

თაკუნას თავის ნათქვამზე ცრემლები წამოსცვივდა, პირი კედლისაკენ იბრუნა და კრინტი აღარ დაუძრავს. ეგონა, რომ შააბი ლანძღვას დაუნყებდა, ის კი ისე ხმას არ იღებდა.

„მართლა ჩემი ბრალია? მოხუცი დედაჩემის გარდა, კიდევ ერთი-ორმა მისაყვედურა, თითქოს ყველაფერში მე ვიყო დამნაშავე, ვითომ ჩემზე მეტად შესტკივათ გული ჩემს შვილზე!“ ინვა სიბნელეში შააბი და სიტყვა-სიტყვით იხსენებდა უკანასკნელ საუბარს შვილთან.

შემოდგომის მინურული იყო. იმ დროს, როცა ყველა რიგიანი ოჯახი სავახშმოდ ჯდება, გამგეობის კრებიდან დაბრუნდა შააბის ვაჟი დუგუ. დედამისი სუფრის გაშლას შეუდგა, დუგუ კი იჯდა და ხმას არ იღებდა.

— რა დაგემართა ბიჭი, რა ცხვირ-პირი ჩამოგტირის? ნაცემი ხომ არა ხარ? თუ სანყალი ბაბუაშენი გაგახსენდა? — ღიმილით ჰკითხა შვილს შააბმა.

— ბაბუაჩემი კი არა, შენ მაზიხარ აქ, ა! — კისრისკენ წაიღო ხელი დუგუმ.

— რა გითხარი, ბიჭო, ისეთი, ასე რამ გაგაცოფა? რა დაგემართა, ხუმრობა არ იცი?

— რას ჩაცეიბულხარ იმ ხალხს? — დაინყო ოდნავ დამშვიდებულმა დუგუმ, — რას ერჩი, რა დაგიშავეს?

— რა ვთქვი ისეთი?

— იმ მაღლობზე, ეზდორას ააფთრა! რომ დგას, ხორბალს დავეთესავთო, რომ გითხრეს — რატომ სტკიცე უარი?

— ტყუილი ვთქვი მერე, რაც ვთქვი? რომელი ჭკუათმყოფელი დაგლეჯს იქ თამბაქოს და ხორბალს დათესავს? ხორბალი ნვიმამ გადარეცხა და გაატიალა, თამბაქო ერთიანად გაგლიჯეთ. არცერთი რომ აღარ გექნებათ და არც მეროე, მაშინ მომიგონებთ. თავმჯდომარემ გადანყვიტაო, — გაიძახით. ვთქვათ გადანყვიტა, შე რატომღა უკრავ კვერს? როცა ხედავ, რომ საქმეს აფუჭებს, ვერ იტყვი, ვერ გამოასწორებ? იმისათვის არა ზიხარ იქა?

— მე ახალი კაცი ვარ, ძლივს მიმიღეს, ვინ უნყის როდის ამიკრავენ გუდა-ნაბადს. მე რომ ახლა იმათ წინ გადავუდგე შენსავით, რა ხეირსა ვნახავ?

— თავის გასამართლებლად ამბობ ამას, დად, როგორი ახალი კაცი ხარ, წელს ხომ უკვე მეოთხე წელია, რაც იქ მუშაობ. ჯერ ისა თქვეს, ერთი-ორი წელი იმუშაოსო, მერე — გამოცდილება აკლიაო — გაპტიობდა ხალხი, ხომ არ გგონია, რომ დიდხანს გაგრძელდება ასე?

— შენ თვითონ იცი, რატომ ვერ მიჩვენებია ხალხისთვის პირი, — თქვა დუგუმ.

— თქვი, ენა ხომ არ გადაყლაპე?

— გინდა ყველაფერი მათქმევინო? შენი ბრალია, ხალხი საყვედურს რომ არ მიღევს. მდიანრის პირას რომ ჭალის გარეხვა მოინდომეს, შენ გადაუდექი წინ ნაჯახით ხელში, არ შეიძლებაო, — გაიძახოდი. პურის დათესვა გვინდოდა და — ისევ შენ გამოსტყვერი, რომელი ერთი ჩამოგიფალო? კაციშვილისათვის ვერაფერი მითქვამს, მაშინვე პირში ბურთს ჩამჩრიაან: მამაშენი დაარიგე ჭკუაზე, ჩვენ რას გვემართლებიო. აი, როგორ გამიშავდლევე საქმე.

— ხალხს ნურაფერს დააბრალე და ნურც გეშინია მისი. იმათი კი მართლა უნდა გეშინოდეს, დღედაღამ კუდში რომ დასდევ და სულ პირში შეჰყურებ, არაფერი მისაყვედურონო.

— საყვედურს ვინ ჩივის, იმდენს იზამ, მალე, ალბათ, მომხსნიან კიდევაც. დავანებოთ თავი ამას. მე რალაცნაირად ვუვლი ჩემს საქმეს, — შეარბილა სიტყვა დუგუმ და გაჩუმდა.

შააბმა კარგად იცოდა შვილის ხასიათი. ასე მორჩილად მაშინ ლაპარაკობდა, როცა რალაც ანუხებდა. „ნეტავ რისი თქმა უნდაო“, — ფიქრობდა შააბი და შვილს შეჰყურებდა. „თუ ძალიან უჭირს, წინ არ გადავუდგები, ისედაც ბევრჯერ დავწყვიტე გული. მართალიც რომ ვიყო, უარს არ ვეტყვი, რა ვქნა, რა ნყალში ჩავვარდე, ეს ერთადერთილა შემრჩა, ამასაც რომ წინ გადავუდგე, სამუდამოდ დავკარგავ, — ნუხდა შააბი. დუგუმ ჭიქიდან ცოტაოდენი ღვინო მოსვა, ლუკმა მიატანა და წყნარად, აუჩქარებლად დაიწყო:

— იცი, დღეს კრება გვექონდა.

— ეს კი ვიცი, მაგრამ ერთი რამ ვერ გამიგია, მე რატომ არ გამაგებინეთ? სხვაც არა იყოს, გამგეობის წევრი ვარ, თუ უკვე არ გამრიცხეთ.

— გეტყვი, რაზეც გვექონდა ლაპარაკი და მიხვდები, რატომაც არ იყავი მონაწილე... წერილი მივიღეთ... საქონელს აღარ მოვაშენებ.

— რაო, რა სთქვი? — საკუთარ ყურებს არ დაუჯერა შააბმა.

— საქონელი ხელს გვიშლის საქმეში...

— ხომ არ გაგიჟდი?

— მაცალე, მათქმევინე, როცა გლექს ბევრი საქონელი ჰყავს, მოცლა არა აქვს. დილაუთენიაც რომ ადგეს, შუადღემდე მათ დევნას უნდება. შებინდება თუ არა, მინდვრიდან მაშინვე სახლში გამორბის, პირუტყვი დასაბინავებელი მყავსო. არც მანცდამანც მუშაობით იკლავს თავს, ან კი რა ენაღვლება, როცა თავისი საქონლითაც კარგად გადის იოლას. გლექს რაც ნაკლები საქონელი ეყოლება სახლში, დროც მეტი დარჩება და საერთო საქმისთვისაც უფრო გაირჯება მთავრობამ დაგვავალა და ჩვენც გადავწყვიტეთ, რომ სამი ფურის და თხუთმეტი თხის მეტი არავინ არ უნდა იყოლიოს. ერთი თვეს ვაძლევთ ვადას ყველას, ნამეტი საქონელი ან უნდა გააყიდოს, ან შეიჭამოს. ეს ხალხის ნებაა. ერთი თვის მერე შევამონმებთ. ვისაც ზედმეტ საქონელს აღმოუჩენენ, თავის თავს დააბრალოს, რაც მოუვა... ხვალვე კრებას მოვიწვევთ და ყველაფერს დანვრილებით ვეტყვევით ხალხს.

— გადაშენდითო, გვეუბნები, არა?

— აი, ხედავ, როგორ ნაღმა გესმის ყველაფერი! ისევ ჯიუტობ. მაგრამ იცოდე, შენი გულისთვის მე საქმეს არ გავიფუჭებ! ერთი თვის ვადა გაქვს, დანარჩენი შენ იცი!

ერთი თვეც მალე გავიდა.

ბოსელი, სადაც შააბს თავისი პირუტყვი ჰყავდა დაბინავებული, დიდად როდი ჩამოუვარდებოდა სიდიდით მის საჯალაბო სახლს. ძროხებს, კამეჩებს, ცხენებს, თავთავიანთი ადგილი ჰქონდათ მიჩენილი. ჰოდა, საქმე ისე ნავიდა, რომ თურმე გამგეობის

წევრები მალულად, როცა სახლის პატრონებს ღრმა ძილით ეძინათ, სანთლებით ხელში კარდაკარ დადიოდნენ და ბოსლებს ამონებდნენ, გეგონებოდათ სახლის პატრონი მიიცვალა და ქონების აღრიცხვა უნდათო. დაპატიმრებითაც კი ემუქრებოდნენ იმათ, ვისაც ცხვარ-ძროხა დადგენილ რაოდენობაზე მეტი აღმოაჩნდებოდა. აფსარელები დღესაც დიდის ამბით ყვებიან, როგორ ითვლიდნენ გამგეობის წევრები შააბის საქონელს. შააბი მალულად უთვალთვალეობდა მათ და გულში სიცილით კვებოდა: „აი, თქვე გოგრისთავიანებო, რა გეგონათ, ჭკუას რომ არიგებდნენ, მე ბამბას კი არ ვპენტავდი!“ მერე, კი როცა შეატყობდა, საქმეს მორჩენო, ფეხაკრეფით გამოვიდოდა სახლიდან და იტყოდა:

— დათვალეთ?

— დიახ.

— ზედმეტი ხომ არაფერი გიპოვნიათ?

— თვითონ არ იცი, რამდენი გყავს?

— შემეშინდა, ნუხელ რომელიმე თხამ ციკანი ხომ არ მოიგომეთქი!

— ამ ზამთარში რა დროს დოლია! — იტყოდნენ, აბუზლუნდებოდნენ თავმჯდომარე და მისი მდივანი, რომელთაც არაფრად ეპიტნავებოდათ შააბის ანგლობა.

— რა ვიცი, იქნებ მემდურის და ჩემი ციხეში ჩასმა უნდა... ცეცხლზე ნავთს ასხამდა შააბი, მაგრამ თუ დაატყობდა მართლა ბრაზობენო, მაშინვე ღიმილით იტყოდა:

— ახლა აქეთ გამოუხვიეთ, — მიიპატიჟებდა სახლში გულთბილად. ხომ ხედავთ, მთავრობას არაფერში ვენინაალმდეგები, არც სათხოვარი მაქვს რამე. ამიტომ თამამად გეპატიუებით, მობრძანდით, მობრძანდით მთელი ღამე კარდაკარ სიარულმა დაგლალათ ალბათ, დავსხდეთ, ლუკმა გავტეხოთ და ზედ თითო ჭიქა ღვინო დავაყოლოთ...

შააბი აუცილებლად დაკლავდა ბატკანს ან გოჭს. სტუმართმოყვარე კაცი იყო და ყველას ხელგაშლილად ხვდებოდა. უყვარდა მხიარულება, მისი სახლიდან ხშირად მოისმოდა დიდებულნი აფხაზური სიმღერები და გულიანი სიცილ-ხარხარი. შააბის ასეთ ხელგაშლილობას თავისი მიზეზიც ჰქონდა. როცა ვაჟიშვი-

ლი შეეძინა, შააბს იმედი მიეცა, რომ შვილი გაიზრდებოდა, კერას არ გააციებდა და მისი გვარის ღირსეული გამგრძელებელი იქნებოდა. ამიტომაც იყო, რომ მის ოჯახში სუფრა არ ლაგდებოდა.

შააბი შვილის მომავალზე ზრუნავდა. უნდოდა მის ვაჟიშვილზე ხალხს ეთქვა პურმარილიანი კაცის შვილიაო. შააბი ამით ამაყობდა კიდევაც და არაფერს ინანებდა. ჰოდა, ყველას გაუკვირდა, როცა უკვე დავაჟკაცებულმა მისმა ვაჟიშვილმა მამის სახლ-კარი მიატოვა და სადღაც შორს გადაიხვეწა, შააბმა არა თუ უკლო ქეიფსა და დროსტარებას, არამედ უფრო გულუხვად ხედებოდა სტუმარს, მისი სახლის წინ კაცი ვერ აივლ-ჩაივლიდა, შააბს სახლში რომ არ შეეპატიუებინა. მეუღლეს კი, რომელსაც უკვირდა ხოლმე ქმრის საქციელი, ასე ეუბნებოდა:

— როცა დავიხოცებით, ჩემი მამაპაპისეული სახლი იმ ნისქვილს დაემსგავსება, ღარში წვეთი წყალი რომ არ ჩაუდის. ჰოდა, სანამ ცოცხალი ვარ, არავის ვათქმევინებ, შააბის კერა ჩაინავლა, ჩაილიაო. უწინამც დღე დამელიოს, ვიდრე ჩემს სახლში მხიარული სიცილისა და სიმღერის ხმა მიწყდებოდეს! დიახაც არ უნდა მოენატროს ჩემს ეზო-კარს ფიცხი ცხენების თქარათქური და მხედართა ყივილ-ხივილი. ყველაზე დიდ ქვაბებში უნდა იხარშებოდეს ჩემს ეზოში ხორცი. სტუმარი მიმრავლოს ღმერთმა!

შააბი ამიტომაც ეპატიუებოდა გამგეობის წევრებს, რომ დაეცინა მათთვის და ამით გული მოეოხებინა. აფსარელებს არაფერი გამოპარვიათ და ყბად აიღეს შააბის თხებიც და ის ხალხიც, ვინც წარამარა ითვლიდა საქონელს და ერთ ჭედლილასაც არავის უტოვებდა, თითქოს ნაქურდალი ყოფილიყოს. გამოთქმა „შააბის თხებივით...“ ანდაზასავით აიტაცა სოფელმა.

დათქმული ერთი თვე რომ გავიდა, შვილი ისევ დაადგა შააბს თავზე.

— რამდენი სულით შეამცირე საქონელი? — ჰკითხა შააბს.

— იცი, რა გითხრა?.. აბა, ერთი ბაზარში წადი და ნახე, რა ხდება. საქონლის ტევა არ არის, ეგ ზეკუცია გეგონება. მაგრამ მყიდველიც რომ არავინ არის? ხორცის დამამზადებელი პუნქტიბიც უარზე არიან. რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე, ერთიანად ხომ

ვერ ამოვხოცავ პირუტყვს, — მიუგო შააბმა.

— ძვირს აფასებ და იმიტომაც არა გყავს მუშტარი. ცოტა იაფად თუ გაპყიდი, მყიდველი არ დაგელევა. თუ არა და დაკალი!

— არ დავეკლავ და არც გავყიდი. წადი და ასე მოახსენე გამგეობას.

— გამგეობამ შენთან გამომაგავნა, შენ იქ მაგზავნი? ბურთივით გინდა მაგორავო აქეთ-იქით?

— თუ ფეხებში არ გაუგორდები, წიხლს ვერავინ ამოგარტყამს!

— მე მეტი აღარ შემიძლია. მორჩა და გათავდა! შენი ზუნზლიანი საქონლისათვის ხალხს თვალში ვერ გავერჩხირები. იცოდე, რასაც დასთეს, იმას მოიმკი!

— წადი, წადი, შენს საქმეს მიხედე, მე ხომ ხედავ, ვერაფერში გადგები. აბა, მეტი რა გითხრა, — აგდებით უთხრა შააბმა შეილს. — იმ ქალიშვილის შერთვა გინდა, არა? კაპიკებს დასდევ? ის ქალბატონი ხომ მდიდარია, წადი და ჩაესიძე ბარემ. შენ არა მყავდი, მაგრამ არც მაშინ შეეყურებდი ვინმეს ხელებში!

მაშინ რა იცოდა შააბმა, თუ ეს საუბარი უკანასკნელი იქნებოდა მამა-შვილს შორის. ამ ამბის შემდეგ უფრო მკაცრად დაუნყეს საქონელს დათვლა. თავმჯდომარე და მდივანი თავთავიანთი ხალხით კარდაკარ დადიოდნენ, ერთ ზედმეტ რქას არ უტოვებდნენ აფსარელებს. რადგანაც შააბი სოფლის შუაგულში ცოვრობდა, თავმჯდომარე პირველად მას მიადგა, მერე კი ზევით აუყვა სოფელს. მდივანმა კი სოფლის ბოლოდან დაიწყო ბოსლების შემოწმება. ათიოდე დღეში არც თავმჯდომარესა და არც მის მდივანს არცერთი თავლა, ბოსელი და ბაკი არ გამორჩენიათ, ძირიძირობამდე გაჩხრიკეს ყველაფერი. ბოლოს, მთელი სოფელი, როგორც ყოველთვის, კანტორის ეზოში შეიყარა. მდივანს ეტყობოდა წინა ღამით ბლომად ღვინო ეყლურნა, თვალებს ძლივს ახელდა და კალამი ხელიდან უფარდებოდა.

— ჩვენ აქ საქმე საციხედ გვაქვს, ძილი ჩვენთვის არ არის და ჭამა! ძაღლების ყეფით გაბეზრებულნი სოფელ-სოფელ დავნანწალებთ და შენ ღვინით გამომტყვრალხარ? — დაებერა ყელის ძარღვები თავმჯდომარეს. მდივანი წამოხტა და ყველას გასაკ-

ვირად პატარა მუშტები მაგიდას დასცხო. ასეთ რამეს მისგან არავინ მოელოდა.

— ჩემგან რა გინდა, მე რა დაგიშავე! — იყვირა მდივანმა და თვალები მოეცრემლა.

თავმჯდომარე გაოცდა, თავისი მდივნისაგან ერთი ხმამაღალი სიტყვა არ ახსოვდა და ახლა განინმატებული კაცის დანახვაზე გული მოუღება. ვინ იცის, იქნებ რა შეემთხვა, ნადირი რომ ნადირია, ერთხელ ისიც შეიძლება გაეხას ხაფანგში და ცოტა დაუტკბა:

— უნდა გეჭამა, კაცო, მაშ როგორ! მთელი სოფელი მოგივლია და მშიერ-მწყურვალნი ხომ არ დარჩებოდნენ! შენ კარგად იყავი და ეგ არაფერი...

თავმჯდომარის სიტყვებმა გული აუჩუყა მდივანს, ველარ მოითმინა და გაცხარებულმა ბოლმიანად თქვა:

— ეშმაკსაც ნაუღია ისიც და მისი პურ-მარილიც, წყალს რომ მიჰქონდეს, ხელს არ გავეუნვდი, ერთ კოკას მე თვითონ დავუმატებ, ნურბელასავით მოგეკრობა და აღარ მოგეშვება...

თავმჯდომარე გულში ალბათ ფიქრობდა, ნეტავ მე შემახვედრა ასეთი კაციო.

— ვისზე ამბობ? — ჰკითხა თავმჯდომარემ.

— ვისზე და შააბზე. სხვა აბა ვინ იქნებოდა! — უპასუხა მდივანმა, რომელსაც გული ყელში მობჯენოდა.

— ნიკუბა შააბი?

— ჰო, შააბი. ნეტავ ერთი ზედმეტი ფეხმოტეხილი თიკანი მეპოვნა მის ფარეხში, მაგას ვუჩვენებდი სეირს. ერთ ისეთ საჩივარს გავუშანშალებდი, რომ ციხიდან ცხვირი ველარ გამოეყო გარეთ. მაგრამ რა ვუყო მაგ პირქვედასამარხავს. ზედმეტი ერთი სულიც არა ჰყავს.

— ნორმაზე ნაკლები ხომ არა ჰყავს? — ჰკითხა თავმჯდომარემ და ტუჩები გაილოკა.

— არა, არც მეტი ჰყავს და არც ნაკლები.

— არცერთი სული?

— ვერაფერი ველარ გავიგე. იმ ღამეს, ვიდრე ბოტს დაგვიკლავდა, თხუთმეტამდე დავთვალეთ. ეხლა ხომ თოთხმეტი

უნდა ჰყავდეს? ნუხელ დავთვალე და ისევ თხუთმეტია.

— დამთვრალხართ და მერე დაგითვლიათ!

— მთვრალ კაცს საკუთარი თითების სათვალავიც აერევა.

— უთხრა ენამნლაკედ თავმჯდომარემ და ტუჩები ისე გაილოკა, გეგონებოდათ მსუყე ხორცის ნაჭრით ჩაიგემრიელა პირით.

— საქონელს რომ ვითვლიდით, შააბს მკვდარივით ეძინა და საქმელ-სასმელს, აბა, ვინ მოგვაშავებდა? — თავი მოისანყლა მდივანმა, მაგრამ ეტყობოდა თვითონაც არ სჯეროდა, რასაც ამბობდა.

— პირველად ხომ შააბთან მივედით? ჩვენ თხუთმეტი თხა დავითვალეთ, ერთი იქვე დაგვიკლა. თოთხმეტი დარჩა. შენ კი გაიძახი, ნუხელ ისევ თხუთმეტი დავთვალეო. თავმჯდომარეს თვალეში ჭინკები უთამაშებდნენ.

ამბობენ, კაცს რომ თავი მოსძულდება, აღარაფრის რიდი აღარ აქვსო. ალბათ ამიტომაც იყო, რომ საკუთარ თავზე გულაღერლილმა მდივანმა ხმას უფრო აუნია და თავმჯდომარეს პირში მიახალა:

— შენ არ იყავი, რომ გაიძახოდი, ჯერ დავლიოთ, თხების დათვლას მერეც მოვასწრებთო? დათვლის შნო სადღა გქონდა, ერთი ორად გეჩვენებოდა! — თავმჯდომარე გატრუნული იჯდა, თითქოს ლანძღვას კი არა, ლოცვა-კურთხევას უსმენსო. მდივანმა ალბათ კარგად იცოდა, რას ნიშნავდა მისი ღუმილი და გული შიშისაგან ენურებოდა.

— ჩვენ როცა დავთვალეთ თხუთმეტი იყო, ერთი დაკლა, დარჩა თოთხმეტი. ახლა შენ მეუბნები შააბს ისევ თხუთმეტი თხა ჰყავსო. როდის იყო, რომ ამ დროს თხა თიკანს იგებდა? საიდან გაჩნდა ის ერთი თხა? — თავმჯდომარემ თავი ხელეში ჩარგო და ფიქრს მიეცა.

— განყდეს მაგათი განაგისი! გაანყალეს გული! თოთხმეტი თუ თხუთმეტი, თხუთმეტი თუ თოთხმეტი, სულ ეს გვაკერია პირზე, თითქოს მეტი საქმე არა გვქოდნეს. ეშმაკსაც ნაუღია ეგეცა და მაგის საქონელიც! — არ ცხრებოდა მდივანი და თან რაღაც ქალაღდებს ავსებდა.

ზამთრის ჩვეულებრივი ღამე იყო, მდივანს თავი ძირს უვარ-

დებოდა, თავმჯდომარე კი იჯდა მიყუჩებული და ფიქრობდა, როგორ მოეგვარებინა ეს საქმე.

შორს, მთებში, ხვავრიელად ბარდნიდა. თოვლს გადაეთეთრებინა მთის მწვერვალები. ყინვისაგან დამზრალი მდინარე აძლარა დაპატარავებულიყო და კლდე-კლდე უხმაუროდ მიიპარებოდა ზღვისკენ. გლეხები ამინდს ეშურებოდნენ და ზამთრის თადარიგს იჭერდნენ. ზოგი შეშას ჩეხავდა, ზოგიც ჩალას აბინავებდა და რა ვიცი, კიდევ რას აღარ აკეთებდნენ. შააბიც დილიდანვე თავის კარ-მიდამოში ტრიალებდა.

კოლმეურნეობის გამგეობის ეზოში ხალხი ირეოდა, მაგრამ თავმჯდომარეს მათთვის არ ეცალა. შუბლი ისე შეეჭმუნხნა, თითქოს სოფელ აფსარას დაღუპვას ემუქრება და ახლა მასზეა ყველაფერი დამოკიდებულიო. იჯდა ასე გაეშმიშებული და ვერც მომსვლელს ამჩნევდა და ვერც ნამსვლელს. მდივანი, რომელიც გლეხს ცნობას უნერდა იმის თაობაზე, რომ ცხენი მართლა მისი იყო და არა სადმე ნაქურდალი.

— გავგიჟდები, ნამდვილად გავგიჟდები! — ამოიგმინა თავმჯდომარემ. თხუთმეტი თხა ჰყავდა, ერთი დაკლა, ისევ თხუთმეტი როგორ დარჩა? მდივანი შეკრთა, სანერ-კალამი ხელიდან გაუვარდა და გაიფიქრა, მართლა ჭკუიდან ხომ არ შეიშალაო, მაგრამ მალე მოვიდა გონზე და თავმჯდომარეს ცეცხლზე ნავთი დაუსხა.

— შააბის თხებს რა გამოლევს, მოჭრილ თავზე ახალი თავი ეზრდებათ დევებივით!

— აი, შე ბრიყვო, სახუმაროდ გაქვს ვითომ საქმე? ერთ მშენიერ დღეს თუ შენ თვითონ წაგაცალეს თავი, ახალი თავის იმედს ნულარ იქონიებ! ყოველ კვირას თუ მაგის თხებს ერთი თხა მოემატა, წლის ბოლოს მთელი ფარა ეყოლება და რაიონიდან რომ კომისია დაგადგება თავზე, ზოგი მაშინ იხუმრე!

მართალია, თავმჯდომარემ საკმაოდ ხმამაღლა უყვირა თავის მდივანს, მაგრამ სახე ძალიან შესაბრალისი ჰქონდა.

ამბობენ, რომ სწორედ იმ დღეს შეიქმნა საგანგებო კომისია, რომელსაც დაევალა საგულდაგულოდ დაეთვალა შააბის თხები. მეორე დღეს, როგორც კი კარგად შელამდა, კომისიის ნევრებ-

მა შააბის სახლს ალყა შემოარტყეს, ორ კაცს, რომლებიც სხვებზე უკეთეს მხედველობას იჩენებდნენ, სანთლები მისცეს ხელში და ფარეხში შეუშვეს. დანარჩენები კი გარეთ შესასვლელთან ჩასაფრდნენ, ვითომ თუ რომელიმე ურჩი თხა გარეთ გამოვარდა, არსად გაგვექცესო. არავინ იცოდა, შააბი სად იყო, იქნებ სახლშიც იყო, მაგრამ გარეთ არ გამოდიოდა, თითქოს სურდა ეთქვა, რაც გინდათ ისა ჰქენით, თუნდაც ქვა გიხლიათ თავშიო.

ასე იყო თუ ისე, იმ ღამეს შააბისთვის თვალი არავის დაუკრავს. კომისიის წევრებმა კი იმ ღამესვე აქტი გააშანშალეს.

მეორე დღეს დილით, სოფლის საბჭოს თავმჯდომარე ჭაჭით გამძლარი გოჭივით მძიმედ ხვნეშოდა. ის იყო კაბინეტში შელაჯა, რომ მაშინვე მაგიდაზე დადებულ აქტს მოჰკრა თვალი.

აი, რა ნაიკითხა თავმჯდომარე: „ჩვენ, იქ მყოფებმა ორი ყველაზე განათლებული ვაჟკაცი ფარეხში შევუშვით, ორივემ ცალ-ცალკე დათვალა თხები, ისე, რომ ერთმანეთისთვის არაფერი უთქვამთ. მერე ასევე ცალ-ცალკე დანერეს ქალაღზე, ვინ რამდენი დათვალა და ბოლოს ქალაღი გადმოგვცეს ჩვენ. ქალაღზე ენერა, რომ სოფელ აფსარას მცხოვრების, ნიკუბა შააბის ფარეხში არხეინად იცოხნებოდა თხუთმეტი თხა“.

ხალხს თუ დავუჯერებთ, აქტის ნაკითხვის შემდეგ თავმჯდომარე მუხლებმოკვეთილი მაგიდაზე დამხობილა და მდივანი რომ არ შესწრებოდა, შეიძლება ველარც აელო თავი.

— ვაიმე, ძმაო, რა გჭირს, რა არის შენს თავს? რა მეშველება მე უბედურს? — ზარის ხმაზე უკივლია მდივანს. მის ყვირილზე თავმჯდომარე გონზე მოსულა.

— უ-ყუ-რე, უ-ყუ-რეე! — წამოუქნავლია თავმჯდომარეს და თითი საითკენაც გაუშვერია. საბრალო მდივანს ვერაფერი მიახვედრა მისმა უმისამართოდ გაშვერილმა თითმა. ბოლოს ისლა გაიფიქრა, წამდვილად ვილაცასთან უჩხუბიაო და ოთახში მიიხედ-მოუხედა.

— სად არის მკვლელი, ვინ იყო, რა იქნა?.. ყვიროდა თურმე მდივანი, მერე გრაფინისთვის დაუვლია ხელი და კარადაში შეუხედავს.

— მანდ რა გინდა, აქ არის, აქ, — უთქვია თავმჯდომარეს და

აქტზე დაუდევს ხელი, — ნახე, ნახე, ისევ თხუთმეტი, ისევ თხუთმეტი თხა!

ამ ამბის მერე შააბს კიდევ ერთი კომისია მიუგზავნეს, შააბმა კიდევ ერთი ბოტი დაკლა.

არავინ იცის, რა ამბავი მოიტანა ამ კომისიამ, მაგრამ თავმჯდომარეს ერთ-ორი დღე ხმა ველარ ამოაღებინეს, ენა გადაყლაპულივით დუმდა.

თავმჯდომარის მუხლადი ცხენი მიჩვეული იყო აფსარელების ეზო-ეზო სიარულს. არც ამჟამად უღალატია თავისი ჩვეულებისათვის, როგორც კი ცხენი შააბის ჭიშკარს გაუსწორდა, შეჩერდა და ეზოში შევიდა. მზე ჩადიოდა, საძოვრიდან დაბრუნებული შააბის თხები ჭიშკარს მიდგომოდნენ და გემრიელად იცოხნებოდნენ. თავმჯდომარემ იფიქრა, რას ვკარგავ მაინც აქა'ვარო და თხები დათვალა. მერე თითქოს არაფერი მომხდარაო, შააბს უთხრა:

— შააბ, ყოველდღე თითო თხას კლავ, კომისია მოდის და ისევ იმდენია. ერთი გამაგებინე, რატომ არ კლებულობს შენი ფარა?

შააბს გაეცინა და თავმჯდომარეს მხიარულად უპასუხა:

— სტუმრიანი კაცის ოჯახს ბარაქა არ მოაკლდება, შენი ჭირიმე, გლეხი კაცი რომ სტუმარს გულუხვად გაუმასპინძლდება, ერთი ათად ექცევა!

ამბობენ, თურმე აფსარელების თავმჯდომარეს ისე უყვირია შააბისათვის, რომ კინალამ მზეც კი დროზე ადრე ჩასულა.

გულგახეთქილი თხები აქეთ-იქით გაფანტულან. სანყლებს ეგონათ, ჭექა-ქუხილი ამოვარდაო და აღარ იცოდნენ, სად შეეფარებინათ თავი. მხოლოდ შააბი იდგა უშფოთველად და სახეზე ღიმილი დასთამაშებდა. გაცეცხლებული თავმჯდომარე თხებს გამოსდგომია. უნდოდა თურმე ყველა ერთბაშად საყასბოში — როგორც აფსარელები ამბობდნენ „ზაკატოუკაში“ ჩაებარებინა. სანამ სუყველას თავს არ ნავაცლი და გუდად არ ამოვიღებ, ფეხს არ მოვიცვლი აქედანო, — ასე დაუქადნია თურმე. არც გადაიფიქრებდა, თხები რომ არ გაქცეოდნენ და გავეშებული თავმჯდომარე ხალხს არ შეეჩერებინა.

აფსარელების თავმჯდომარეს დღემდე არ ახსოვს ვინ

გადაუდგა წინ. უკვირდა კიდევაც, როგორ გადამირჩა, რომ არ მოვკალიო.

კიდევ კარგი, ხალხმა დროზე გამოიღო ხელი, თორემ ეს ამბავი უფრო ცუდად დამთავრდებოდა. სანამ გაგულისებულ შააბს ხალხი ძლივს აკავებდა, იქვე უსიტყვოდ იდგა შააბის მორჩილი ცოლი თაკუნა. როცა ყველაფერი მშვიდობიანად დამთავრდა, ხალხიც დაიშალა და შააბი და მისი მეუღლე მარტონი დარჩნენ, თაკუნამ, რომელსაც ადრე ხმამალალი სიტყვა არ უთქვამს ქმრისთვის, ახლა თავი ველარ შეიკავა:

— შენი სულის საწირავი იყვნენ ეგ თხები, დღე აღარ გვაქვს მოსვენება და ღამე. თუ კიდევ ვინმეს შემოუცდა ფეხი ჩვენს ეზოში თხების დასათვლელად, იცოდე, ყველაფერს ვიტყვი, ვიტყვი, საიდანაც მოგყავს დაკლული თხის სანაცვლოდ სხვა თხა!

დიდი ჩხუბი მოსვლიათ თურმე ცოლ-ქმარს. აქამდე წინა ზიხარ, უკან დაჯექიო არ უთქვამთ ერთმანეთისათვის. საქმე გაყრამდეც კი მისულა და დაინგრეოდა კიდევაც სიამ-ტკბილობით ნაშენი ოჯახი, მეზობლები რომ არ ჩარეულიყვნენ.

ამ ამბის შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. შააბის თმებში ვერცხლისფერმა უფრო იმძლავრა, მაგრამ ჯერ მაინც ქარმაგად იყო, როგორც ხალხი ამბობს, თვალის კარგად უჭრიდა და მუხლიც მაგარი ჰქონდა.

ერთხელ შააბი კოლმეურნეობის კანტორაში მივიდა. თავმჯდომარე ჩვეულებრივზე ტკბილად მიესალმა მას და თავის კაბინეტში შეიყვანა. როცა დასხდნენ, თავმჯდომარემ შააბს უთხრა:

— როგორც ხედავ, დრო შეიცვალა შააბ, ახლა ასეთი რამეებისა აღარ გვეშინია. ყველაფერს გაფიცებ, მართალი მითხარი, არ მომატყუო, თხას რომ კლავდი და ფარას ციკანი არ აკლდებოდა ხოლმე, როგორ ხდებოდა ეს? შააბს ხმამალლა გაეცინა:

— მე თვითონ მიკვირს, აქამდე რომ ვერ მიხვდით. ამას რა დიდი ლარი და ხაზი უნდოდა, სანამ ეგ თქვენი კანონი გამოვიდოდა, ჩემს ახლო-მახლო მეზობლებს თითო-ოროლა თხის მეტი არა ჰყავდათ, გამოვიდა კანონი და ყველას თხუთმეტი-თხუთმეტი თხა ჰყავდა უკვე. ერთხელ მაინც ჰკითხეთ, საიდანა გყავთ ამდენი თხებიო?

— შენი თხები გაუნანოლე?
— რაც ზედმეტი მყავდა.
— სარგებელის გარეშე?
— როგორც ძველად გვექონდა წესად — თიკნები ზიარი იყო, თხები კი ჩემი.

— თხას რომ კლავდი, სანაცვლოდ მათგან მოგყავდა?
— ვინმეს ხომ არ დავაკელი რამე?
— შააბ, მე კარგად მახსოვს, როგორ თავგამეტებით იბრძოდი ჩვენთან ერთად კულაკების წინააღმდეგ. შენ ჩვენი სული და გული იყავი მაშინ, თავს არ ზოგავდი საერთო საქმისათვის. მერე რა ღმერთი გაგინყრა, რატომ გადაგვიდექი?

— არ ღირს ახლა ამაზე ლაპარაკი, — სიტყვა ბანზე აუგდო შააბმა, მაგრამ თავმჯდომარემ თავი არ დაანება.

— კარგი, გეტყვი. საციხედაც რომ გამიხდეს საქმე, მაინც გეტყვი. არ იყავით მართლები, არც შენ ხარ მართალი და არც ჩემი შვილი, ორივენი სხვის დუღუკზე ცეკვავდით.

— რა ჩვენი ბრალი იყო, ზევიდან გვაძალებდნენ.

— ჩემი ბიჭიც მაგას გაიძახოდა და მაგრად ვერჩხუბე. კარგი. ბალსანლურის ტყეს რომ ჩეხავდით მდინარე აძლარას ხეობაში, მაშინაც ზევიდან დაგავალეს? თავადის ჩაყრილი ვაზი ჩვენ რად გვინდაო, — გაიძახოდით! ზერებს ეს უბირი ხალხი მიუხსიეთ. ბალსანალურს რომ ქონება წავართვით, მეც იქ ვიყავი, თვითონ მემამულეც იქ გავაგზავნეთ, სადაც ჯერ არს. ესეც ხომ კარგად გახსოვს? იოტისოდენაც არ შემცოდებია. შენც ჩემსავით გლეხის შვილი ხარ, ეშინი, მაგრამ, არ გენყინოს და დარგული ხეხილის ფასი არ იცი, არც გასაკვირია. ერთი ნერგი რა არის, ერთი ნერგი ატამი არ დაგირგავს! ახლაც მიკვირს, როგორ შემომბედა ჩემმა ვაჟბატონმა, ნაჯახი აიღე ვაზის ასაჩეხად წამოდით. როცა ვაზს ჭრიან, მეჩვენება, რომ მე მაჭრიან ფეხს. დამიჯერებ?

— მერედა ვინ გიჭერდა, ხმა ვერ ამოიღე?

— ხმა როცა ამოვიღე, გამგეობიდან გამრიცხეთ.

— მაინც და მაინც გინდა მათქმევიყო, რომ...

— თქვი, არ მეშინია.

— მე რომ არა, ციხეში ამოგხდებოდა სული.

შააბს ნერვიც არ შეტოკებია სახეზე. თითქოს არც გაეგონოს თავმჯდომარის სიტყვები, ისე ჩაიღიმილა:

— ალბათ, მაგრამ ერთი რამ მაინც მინდა გითხრა. გინდაც ციხეში მოვმკდარიყავი, ჩემს თავს მაინც არ ვუღალატებდი, ფეხებს არავის ავულოკავდი. ვერავინ შეძლო ჩემი გატეხვა.

— რა კაცი ხარ, შააბ, რა კაცი! — თავი გააქნია თავმჯდომარემ. მისმა ნათქვამმა, რომელსაც მსუბუქი იუმორი ერია, შააბს ის დღეები გაახსენა, ერთად რომ მუშაობდნენ და ერთმანეთს მეგობრულად აქილიკებდნენ. მერე კი, როცა მათ შორის შავმა კატამ გაირბინა, შააბი სულ კრიჭაში ედგა თავმჯდომარეს. ახლაც ვეღარ მოითმინა და ენამნლაკედ უთხრა:

— შენ ჩემი თხების ამბავი გიკვირს და მე კი ისეთი რამე დავიძალეთ, ფიქრადაც რომ ვერ გაივლებდით გულში.

თავმჯდომარეს გულმა რეჩხი უყო. ალბათ ისეთი რამ ჩაიდინა, ციხე არ ამცდებო და აიმრიზა.

— რისი თქმა გინდა?

— რატომ უნდა გითხრა? — შააბმა მოხერხებულად მოიკალათა სავარძელზე, ფეხი ფეხზე გადაიდო და თამბაქო გააბოლა.

— მითხარი, იქნებ არ მენდობი? მითხარი... შეეხვეწა თავმჯდომარე.

შააბი დუმდა.

— განა რამე დამიშავებია შენთვის?

— რა უნდა დაგეშავებინა? მე გლეხი კაცი ვარ, ჩემი საქმე თოხი და ბარია. სხვებზე ცუდად არ ვმუშაობ. მინდა კარ-მიდამოც რიგიანად მქონდეს მოვლილი. ვიდრე ცოცხალი ვარ, ჩემს სახლ-კარს, ჩემს საქონელს...

— ვიცით, ვიცით, სიტყვას ბანზე ნუ მიგდებ. შენ ის მითხარი, რისი თქმა გინდა, რას გვიმალავ? — გამგეობაში ყველა...

— ლორები! — თქვა უცებ შააბმა.

თავმჯდომარემ ვერ გაიგო, რატომ ახსენა შააბმა ლორები.

— კარგი, მაგრამ ჩვენ, ყველა...

— ერთ მოფარებულ ადგილას დავმალე. პანტიჭამია ღრუტუნებზე გეუბნები, — თქვა შააბმა და ჩაიცინა.

თავმჯდომარემ შვებით ამოისუნთქა და გაიცინა.

— ლორებიც თხებივით მეზობლებს დაუნანილე?

— ჩემი თხები... თხები ბიჭისთვის მინდოდა, მეგონა დამიბრუნდება, სახლს გაიჩენს, კერას არ გამიცვივებს-მეთქი.

— მოდი, ამაზე ნულარ ვილაპარაკებთ. ლორები? ლორები არავისთვის არ მიმიცია.

— ხუმრობ, არა?

— რა ხუმრობა, რის ხუმრობა! ჩემი ეზოს გადაღმა რომ ხეობაა, ხო მიცი, იქ რომ ულრანი ტყეა, იმ ტყეში გავუშვი ლორები. აბა, მათი ამონყვეტა მე რა ხელს მომცემდა, ჰოდა ასე ვამჯობინე. ნახევარზე მეტი დამეკარგა. ახლა თითო-ოროლა გოჭი თუ ჭყვიტინებს იქ. ამ შემოდგომაზე ერთი ჩემეულა ლორი შემომიჩინდა, ლამის მთლიანად გამინადგუროს ყანა, რამდენჯერმე ვესროლე, მაგრამ ტყვია არ ეკარება. ხომ იცი, შინაური ლორი რომ გატყორდება, გარეულზე უარესი ხდება. ხალხს უთქვამს — თუნათესავი არ გადაგემტერა, სხვისა ნუ გეშინიაო! კარგად არის ნათქვამი. ის ჩემი ცოდვით სავსე ჩემი ლორის ნაშიერი უნდა იყოს. ჰოდა, შემოეჩვია ყანას და ანადგურებს. მასხარად მიგდებს. — შააბი გაჩუმდა. ერთხანს ასე იჯდა, მერე თავი ასწია და დიდი ხნის ნაფიქრალი ხმამაღლა მუქარით თქვა: — დავბერდი ვითომ? რალაც არა მჯერა!

თავმჯდომარემ იცოდა, შააბს ასე ლორიც რომ ჰყოლოდა, ხმას არავინ გასცემდა, ამიტომ მაინც და მაინც ყურადღებით არ უსმენდა, მასთან ლორებზე საუბარი ნყლის ნაყვად მიაჩნდა. მაგრამ ცდებოდა თავმჯდომარე, კარგად რომ დაეგდო ყური თავისი ძველი მეგობრისთვის, მიხვდებოდა, თუ რატომ გაჩნდა სოფელ აფსარაში მეორე მოარული გამოთქმა „შააბის ლორების არ იყოს...“. აფსარელები ყოველთვის ამ სიტყვებით იწყებდნენ ლაპარაკს, როგორც კი სიტყვა რაიმე საძნელო საქმეზე ჩამოვარდებოდა ხოლმე. ძაღლის თავი კი აი, სად იყო დამარხული.

როგორც უკვე გითხარით, შააბის სახლი ბორცვზე იდგა და ზღვას გადაჰყურებდა. სახლის უკან ციცაბო ფერდა იწყებოდა, სადაც ერთი პატარა ბოსტნის კვალიც არ გაიმართებოდა. ფერდობის ძირში პატარა ღელე მირაკრაკებდა. ძველად, როცა აფ-

სარელები შორი-შორ ცხოვრობდნენ, ამ ლელეზე პატარა ნისქვილი ჰქონდათ გამართული. ამ ნისქვილისაკენ მაშინ ბევრი პატარა ბილიკი მიემართებოდა. უფრო გვიან კი, როცა აფსარელები ერთ კოლმეურნეობაში გაერთიანდნენ, მდინარე აძღარაზე უკვე ორდოლაბიანი დიდი ნისქვილი ააშენეს. პატარა ნაკადული კი მიივიწყეს, ნისქვილი და ბილიკები შამბმა და ბუჩქმა დაფარა. მონადირის გარდა ამ გზაზე კაცი აღარ გაიჭაჭანებდა. ზამთარში კი, დიდთოვლობისას, ნადირი მოდიოდა ამ გზით. უფრო მეტად გარეული ტახები მოიწვედნენ აქეთ, რადგან იქ ბლომად ეგულეობდათ ნაბლი და რკო. შააბის ღორები სულ აქ დასუნსულელებდნენ და მალე გატყიურდნენ და გაველურდნენ კიდეც. მთიდან წამოსულმა ნადირმა ბევრჯერ აზარალა სოფელი. წელსაც ასე იყო. მკაცრმა ზამთარმა სოფლის სანახებში ჩამორეკა გარეული ტახები და სხვა მტაცებელი ნადირი. მართალია, ხშირად გაისმოდა თოფების ბათქა-ბუთქი, მაგრამ მაინც დღე ისე არ გავიდოდა, რომ აფსარელებს ერთი ან ორი მსხვილფეხა საქონელი არ დაეკარგათ.

ანდაზაც „შააბის ღორის ყურივით...“ სწორედ მაშინ დაიბადა. ერთ საღამოს შააბს მეზობლები ესტუმრნენ. სოფელი უსაქმოდ იყო და ირგვლივ რაღაცნაირი სიმყუდროვე სუფევდა. აფსარელები ისვენებდნენ.

იღებოდა მარნის კარები, იხდებოდა ქვევრები, თუხთუხებდა მსუყე ხორციით სავსე ქვაბები. ხელი გამოიღეს მაჭანკლებმაც. საქმე გაუჩნდათ ჭორიკნებსაც, კერიას შემოუსხდნენ მოხუცებიც და ჰყვებოდნენ ხან მთისას, ხან — ბარისას.

— ღიჟვარაზე ?მოვედით შენთან, შააბ, — დაიწყო მოხუცმა ხაბუგმა.

ხაბუგს ზამთარ-ზაფხულ თურქული ქუდი ეხურა და როცა ვინმეს ესალმებოდა, მაშინვე იხდიდა და ხატის წინ დაყუდებული მლოცველივით ხელში ეჭირა.

— ძველად ასე ვიცოდით, ვინც ღიჟვარაზე მიდიოდა, მას თავისი ოჯახის ყველა წევრი თან მიჰყავდა, შენ კი მხოლოდ ძუძუმწოვარა ბავშვები წამოგიყვანია. დედაშენი რატომ არ წამოიყვანე, ხაბუგს ვენაცვალე? — ღიმილით უთხრა შააბმა ხაბუგს

და მოხუცებს გადახედა, რომლებიც მასზე უფროსები თუ არა, არც ძალიან უმცროსები იყვნენ. ჩვეულებრივ ასე ექილიკებოდნენ ხოლმე აფსარელი მოხუცები ერთმანეთს, როცა ერთმანეთს ხვდებოდნენ და მოიკითხავდნენ. შააბმა საპატიო სტუმრებს სუფთა ღვინით სავსე ქვევრი მოუხადა, თაკუნამ ღორი ააშიშხინა და სტუმრებს კაკალი მიართვა. სადღეგრძელოს სადღეგრძელოზე სვამდნენ. ზამთრის გრძელი რამე შუალამისკენ იხრებოდა.

— შააბ, შენი ბიჭის სადღეგრძელო მინდა შევსვა, — ხაბუგმა თავისი ქუდი მოიხადა, მუხლებზე დაიდო და ჭიქა ასწია:

— დუგუს გაუმარჯოს, მართალია, დღეს ის ჩვენთან, თავის სოფელში არ არის, მაგრამ არა უშავს, რა, შენ კი სულ ტყუილად ბრაზობ მასზე, შააბ. მაშინ მას დროზე რომ არ გაესწრო აქედან, ცუდად წაუვიდოდა საქმე.

— აქვინც დარჩა, ცოცხალი ვერ გადარჩა? ეგ არ გინდა, სხვა სადღეგრძელო დალიე, ჩემი შვილიშვილის სადღეგრძელო! პაპა ენაცვალოს, მაგის იმედი მაქვს, კერიას არ გამიცვივებს, — თქვა შუბლშეკვრით შააბმა.

— ქალაქში თუ ცხოვრობს, ვისზე ნაკლები კაცია — განაგრძო ხაბუგმა. — ჰო, მართლა, ამას წინათ სოხუმში მომინია წასვლა ერთ საქმეზე. გადავირიე კაცი. სადღაა ძველი სოხუმი. ველარ იცნობთ. ავ თვალს არ ენახვება, ისეთია. ერთი ეგ არის, თავგზა აებნევა კაცს, საით ნახვიდე აღარ იცი. საავადმყოფოში მივდიოდი და გზა დამებნა. აღარ ვიცოდი, რა მექნა: დავბრუნდი უკან ჩალბაშის ხიდთან, იქიდან დავკარი ფეხი და დუგუსთან წავედი. დუგუ სახლში არ დამხვდა, მისი ვაჟი ბადათი გამომეგება. ძალიან კარგი ბიჭია, მე და ჩემმა ღმერთმა! თვალში რომ ჩაგივარდეს, ხელს არ ამოისვამ! სულ თავზე მევლებოდა. საავადმყოფოში თვითონ წამიყვანა. პაპა-ბებია როგორა მყავსო, — წამდაუნუმ მეკითხებოდა.

შააბს ჰგავს ხასიათით, აქ რომ იყო პრაქტიკაზე ყველას მოეწონა ყმანვილი, — ჩაურთო მოხუცმა, ზურგით რომ ცეცხლს მიფიცებოდა.

— დუგუს გაუმარჯოს! — ხაბუგმა ჭიქა ბოლომდე გამოცავა და მაგიდაზე დადგა.

— ბოლო ხანებში სოფელში ხომ არ ჩამოსულა? — იკითხა ცეცხლს მიფიცხებულმა მოხუცმა.

— არა, მელოდება ქალაქში როდის ჩაუვალ, — იხუმრა შააბმა.

— რას იზამ, შააბ, სხვანაირი ახალგაზრდობა წამოვიდა, ნუ უწყრები შვილს, მარტო შენ ხომ არა ხარ ამ დღეში, — სიტყვა შეუბრუნა ერთ-ერთმა მოხუცმა.

— სხვისი ჭირი ღობეს ჩხირიო, — ვისაც ორი ან მეტი შვილი ჰყავს, მისთვის იოლია შვილთან გაყრა. ერთი თუ ქალაქში წაუვა, დანარჩენები ხომ სახლში ეყოლებიან! იმან იკითხოს, ვისაც ჩემსავით კენტი შვილი გაუზრდია! ასეთი კაცის სახლ-კარი მალე გაუკაცრიელდება, კერია გაცივდება, — თქვა შააბმა და თავი ჩაჰკიდა.

— რას ამბობ, კაცო, კერას ვინ ჩაგიქრობს.

— რა ვუყოთ, რომ შენი შვილი ქალაქში ცხოვრობს. ხომ ცოცხალი და ჯანმრთელია, შვილი ჰყავს, ის არ მიგატოვებს, ჩამოგაკითხავს, — არ დაუთმო ხაბუგმა.

— შაადათი რომ სოფლიდან მიდიოდა, ყველას ეუბნებოდა, როგორც კი სწავლას მოვრჩები, მაშინვე სოფელში ჩამოვალ. შაადათი სიტყვას არ გატეხს, სოფელს არ უღალატებს, — მხარი აუბეს ხაბუგს სხვებმაც.

— მაგის იმედი მაქვს, პაპა ენაცვალოს! — შააბს თვალეში სინათლის სხივი ჩაუდგა. ცეცხლს ჯოხით გამოუჩხრიკა და განაგრძო: — ბაღლობიდანვე ასეთი იყო, სოფელი უყვარდა.

— აქ აიდგა ფეხი შაადათმა, შააბ, ის არ მიგატოვებს.

— ჰო, აქეთ აქვს პირი. ჩამოვალ, აგრონომად ვიმუშავებო, — შემპირდა. ჩამოვიდეს ერთი, ფეხს აღარ გავადგემევინებ ქალაქში!

— ზამთარში დასასვენებლად გამოუშვებენ, ჩამოვა ალბათ, — ჩაურთო თაკუნამ, რომელსაც აქამდე ხმა არ ამოუღია.

— მარტო ხასიათით კი არა გგავს შაადათი, შააბ. ალი-კვალი ბაბუაა, — თქვა ხაბუგმა.

— მაგისა რა გითხრა, ხაბუგ, მაგრამ ერთი რამ წამდვილად მჯერა — მაგ ბიჭისაგან კაცური კაცი დადგება, სუფთა თვა-

ლები აქვს და კაცს რომ ელაპარაკება, თვალის გასონრების არ ეშინია, — თქვა შააბმა, რომელსაც გულს ეფონებოდა შვილიშვილის ქება. ის ბუხართან მიმჯდარიყო და რკინის ჯოხით ცეცხლს უჩხრეკდა. მოხუცი იხსენებდა შადაათის სიტყვებს, სოფელში უკანასკნელად ყოფნისას რომ უთხრა შვილიშვილმა.

შუა შემოდგომა იყო. შააბი ქეჩეჩს ჭრიდა მინდორში და კონაკონა აწყობდა. „ქეჩეჩს კი მოვჭრი, შევკონავ კიდეც, მაგრამ ძნის დადგმა გამიჭირდება — მომწოდებელი არავინ მყავს. ამ შუა შემოდგომზე ვინ ვიშველიო, ყველას თავისი გასაჭირი აქვს, ორისამი დღე რომ დამრჩეს ქეჩეჩი მინდორში, საქონელი დამიღუპავს, მაგათ რომელი ლობე დააკავენ, — ბუზღუნებდა თავისთვის შააბი.

— გეყურება, კაცო! — მოესმა შააბს თაკუნას ხმა.

— რა გინდა?

— აქეთ გამოიხედე, ნახე ვინ გვესტუმრა!

„რა მესტუმრება ახლა მე? იმ მწყემსისა არ იყოს, თხები ბოსელში რომ გამოკეტა და თვითონ ლხინში წავიდა, ისეა ახლა ჩემი საქმე“, — ჩაბურტყუნა გულში შააბმა და ნამგალი ხმელი ქეჩეჩის ღეროში ჩაასო. შააბმა იქით გაიხედა, საიდანაც ცოლის ხმა მოესმა და მისკენ მომავალი მალალ-მალალი, კარგად ჩაცმული ვაჟი დაიანხა.

შააბმა თავისი შვილიშვილი შადაათი იცნო.

— შენა ხარ, პაპა გენაცვალოს, როგორ გამახარე, ჩემო იმედო, — გულში ჩაიკრა შვილიშვილი შააბმა.

— სახლში შემოდით, ბავშვი დაღლილი იქნება, შენც დიდიდანი მშიერი ხარ. ერთად ჭამეთ ბარემ, — არ ისვენებდა თაკუნა.

— მე დაღლილი არა ვარ, პაპა, იმუშავე, საქმეს ნუ მოსცდები. ახლავე ტანსაცმელს გამოვიცვლი და მეც წამოგეშველები, — უთხრა მოხუცს შადაათმა. შააბიც არ გასძლიანებია შვილიშვილს.

— შენი სამუშაო ტანსაცმელი, შვილო, აი, იქ, იმ პატარა ოთახში ჰკიდია, — ესლა უთხრა შვილიშვილს გაბადრულმა.

დიდხანს დაობდნენ პაპა და შვილიშვილი, ვინ მიმწოდებელი იქნებოდა და ვინ — დამდგმელი.

— შენ ძირხეზე ვერ ახვალ, დად, მიუჩვეველი ხარ და ჩამოვარდები!

— ნუ გეშინია, პაპაჩემო, არ გახსოვს, რამოდენა ხეებზე დავძვრებოდი ხოლმე, თიკნებისთვის ნეკერი რომ მომქონდა? ხიდან რა ჩამომავდებს! — ჯიუტობდა შაადათი.

— მე სადღა მაქვს, შვილო, იმდენი ღონე, ამ სიმაღლეზე ქერჩეჩის კონები მოგანოდოთ, — უთხრა ბოლოს შააბმა შვილიშვილს და ხეზე ავიდა. შაადათი ფინლით ბუმბულივით იტაცებდა თივის ბულულს და შააბს ანვდიდა. შვილიშვილის შემეყურე მოხუცი მარჯვედ ართმევდა ყმანვილს თივას და მოხერხებულად აწყობდა ხის გარშემო. ოღონდ ამ სიხარულს პატარა ეჭვის ჭია გასჩენოდა. შააბმა არ იცოდა, როდემდე გასტანდა მისი სიხარული და თავს იმტვრევდა, როგორ გადაეკრა შვილიშვილისთვის სიტყვა სოფელში დარჩენის თაობაზე.

— რომ იცოდე, რაზე ვფიქრობ ახლა, სიცილად არ გეყოფა, — თქვა შააბმა.

— მაინც რაზე ფიქრობ, პაპაჩემო?

— აი, იმ თუთის ხეს, ახლა თივას რომ ვკიდებთ ზედ, ტოტები რომ ჩამოვაკაფო, ისევ თუ ამოიყრის-მეთქი. გაზაფხულზე თიკნებს ნეკერი დასჭირდებათ... ნეტავ თუ კიდევ მოვესწრები გაზაფხულს?

— რას ამბობ, პაპა, როგორ ვერ მოესწრები, გაზაფხულიც მოვა და ბევრ თივის ძნასაც დავდგამთ ერთად. დამიჯერე, პაპა, ასე იქნება.

— ეჰ, შენს პირს შექარი, შვილო, მაგრამ იმედი მაინც არა მაქვს. თუ ცოცხალი დავრჩი, თივას საბძელში შევეყრი. რა მეშველება არ ვიცი. თივას თუ ქარმა არ გაუარა, ხო მდალპა მთლიანად.

— რატომ უნდა შეყარო თივა საბძელში?

— თივის მომწოდებელი აღარავინ მეყოლება, დად. ბებიაშენი თაკუნა უკვე მოხუცდა, ღონე გამოეღია. შენ ამთავრებ უკვე სასწავლებელს და მალე ალბათ მუშაობასაც დაიწყებ. აბა, ქალაქიდან შენ ვინ გამოგიშვებს?

— თქვი, პაპაჩემო, გულახდილად რა გაქვს გულში, რისი გამხელა გიჭირს?

— რა ვიცი აბა, მე რა უნდა გითხრა... მე... რა ვიცი, შვილო...

— ნუ გეშინია, პაპა, დავამთავრებ თუ არა სასწავლებელს, მაშინვე შენსკენ გამოვქანდები. ხომ მოგეცით პირობა ყველას, ჰოდა, სიტყვას არ გავტეხ...

— ოოო, შენ შემოგვევლოს პაპაშენი. როგორ გამახარე!

— ეი, დედაბერო, გესმის, რას ამბობს შენი შვილიშვილი? იმედი არ გამიცრუა. ჩამოვა-მეთქი, რომ გეუბნები ბებიაშენს, არ სჯეროდა. შენი ჭირიმე, დად. აქეთობას ხბოსთვის ხომ არ მოგიკრავს თვალი? ერთი-ორი დღეა, რაც ჩვენმა ძროხამ ხბო მოიგო. მალე ჩვენს ეზოში ზაქიც დაინყებს კუნტრუშს. კამეჩი უკვე მაკედ არის. რად გვინდა, ვინ არის მაგათი მომვლელიო, — გაიძახოდა ბებიაშენი. მომანოდე, შვილო, თივა, მომანოდე, გაკვირვებს ჩემი ლაპარაკი, არა? ჰო, პაპა შემოგვევლოს, მომანოდე, მომანოდე...

იჯდა შააბი ბუხართან და იგონებდა იმ დღეს, შვილიშვილთან საუბარს. მეზობლები კი სადღეგრძელოს სადღეგრძელოზე სვამდნენ. რამდენადაც შვილიშვილის გახსენებაზე გულში სითბო ეღვრებოდა შააბს, მით უფრო იბოლმებოდა თავის შვილზე.

— დუგუმ რალა ქნას, შააბ, ნავიდა ქალაქში და შერჩა იქაურობას. მაგის გამო შვილს როგორ სწირავ, შე კაი კაცო, — გაეპასუხა ხაბუგი.

— ტყუილად ექომაგები, ხაბუგ, კაცმა თავისი მამა-პაპისეული სახლი და ეზო-კარი მიატოვა, გაქსუვდა და გატყუორდა, აბა ეგეთ კაცს როგორ გავამართლებ!

— გატყუორებაზე გამახსენდა, — ნამოიწყო ერთ-ერთმა სუფრის წევრმა, რომელმაც სცადა უსიამოვნო საუბარი შეენწყვიტა და შააბს სიტყვა ბანზე აუგდო. ჰო, რას გეუბნებოდი, დამიგდე ყური. ამ ორიოდე დღის წინათ, ალიონზე იმ ბილიკს დავადექი, შენი ღორების სადგომისაკენ რომ მიემართება. უცებ, რას ვხედავ, თოვლზე კურდღელი თამაშობს, გამოვუშალე ჩახმახი და იქვე გავაგორე!

— ის საწყალი შენსავით ბებერი და გამხდარი იქნებოდა, თორემ შენ არ მოგეკლევინებოდა, — გაეხუმრნენ ილბლიან მონადირეს.

— ხნოვანებისა რა მოგახსენო, მაგრამ მისი ყურების დანახვაზე კი შენი ყურები გამახსენდა.

— მოიცა, კაცო, ათქმევინეთ სიტყვა...

— ჰოდა, შინისაკენ მომავალმა დიდი მუხის ქვეშ, ძველად არყუჯელების ნისქეილი რომ იდგა, რალაცას მოვკარი თვალი, რომელიღაც ცხოველი მუხის ქვეშ დასუნსულებდა და ისმუსნებოდა. ჯერ დათვი მეგონა, რალა დაგიმალოთ და შეეკრთი, ვერ ვესროლე. ძალიან ახლოს იყო და ღმერთი რომ გამწყრომოდა და ამეცდინა, მაშინვე ნაკუნ-ნაკუნ მაქცევდა. მერე, როცა დაემშვიდდი და თოფი კარგად დაეუმიზნე, მოზრდილი ღორი დაეინახე...

— ნამდვილი ღორი?

— ჰო, ჩვეულებრივი ღორი, შენსავით გრძელდინგიანი, ცოტა ნაფურქოქე მუხლზე, ნიშანში ამოვიღე.

— თოფი ხომ არ გაგივარდა?

— ის-ის იყო ყურისძირში უნდა მედრუზა ტყვია, რომ ტახი ჩემსკენ გამოქანდა, დამიჯერებთ, ხალხო? ვუყურებ და თვალებს არ ვუჯერებ — შინაური ღორია! მიყურებს ჯიქურად, შიშის ნიშან-წყალი არ ეტყობა. თოფი დაეუშვი და მისკენ გავემართე. შინაური ღორია, რას დამიშავებს-მეთქი, — ვიფიქრე. იმდენად ახლოს მივედი, შემეძლო ჯოხი ნამეტაკებინა. უცებ ტახი შეტოკდა და ჩემსკენ გამოენთო. იმისთანა საშინელი ეშვები ჰქონდა, ტანში ცივად დამჭინჭრა.

— თოფი ხომ გქონდა, რატომ არ ესროლე?

— ერთი იმის ეშვები დაგენახა და თოფი როგორღა გაგახსენდებოდა, მაგასაც ვნახავდი. თითო ეშვი ცერის სიმსხო ჰქონდა.

— კიდევ კარგი, ბოტის რქის ოდენა არ ჰქონდა, — არ მოეშვა ს მეზობელი, რომელიც ნამდაუნუმ ანგლობდა.

— გამოქანდა თუ არა, მაშინვე ხეს ამოვეფარე, თორემ ნაკუნ-ნაკუნ მაქცევდა.

— გეყოფა, კაცო, ხუმრობა! მე ერთი რამ ვერ გავიგე, ბოლო-ბოლო ღორი შინაური იყო თუ გარეული? — ჰკითხა შააბმა მონადირეს.

— შენ რა გითხრა, თვითონ არ ვიცი კარგად. მონადირეების ამბავი არ იცი, კურდღელი სპილოდ ეჩვენებათ ხოლმე, მაგრამ ახლა, გეფიცებით არაფერი მომჩვენებია, დათვს ჰგავდა, სახედარის ოდენა იყო.

— თოფს თუ გამოგართმევდა და თვითონ დაიცემდა გულში, თორემ შენ იმას ვერ მოკლავდი!

— გალუღუნებულ ბუხართან ყველანი გმირები ხართ! — სუფრის წევრები ახარხარდნენ, ელაზლანდარებოდნენ ერთმანეთს, ოხუნჯობას ბოლო არ უჩანდა. მხოლოდ შააბი არ გარეულა საერთო მხიარულობაში. იგი ჩაფიქრებული იჯდა კერიასთან და ცეცხლს უჩხრეკდა.

— სად იყო, სად გადაგხდა ეს ამბავი?

— ქვევით, არყუჯელების წისქვილი რომ იდგა ძველად, იქ.

„ნამდვილად მაგ ღორმა გამიჩანაგა ამ შემოდგომას ყანა. არც გაზაფხულზე დამინდობს. ჩემი ღორის კოლტიდან კი უნდა იყოს. ეხლა ეგ ღორი რომელიმე ძალადმონადირის წერა გახდება და ისიც ქვეყანას შეჰყრის, ეგეთი და ეგეთი ტახი მოვკალიო. თუ კაცი ხარ, გონი და გული ნუ გეტკინება, ჩემს შვილს კი ყველაფერი ფეხებზე ჰკიდია. ვინმემ რომ ჩემი ქონება გაანიავოს, სახლ-კარი გამიპარტახოს, მაგას სიცილად არ ეყოფა. მაგან ჩამაგდო სოფლის ყბაში. შააბი ადგა, საყადელიდან ერთი დიდი კუნძი დაითრია და შუაცეცხლთან დააგდო ბრაგვანით. კერიიდან ნაპერწკლები ამოიშალა და ვარსკვლავებივით დაინყეს ციმციმი.

— ფუ, ეშმაკს, ფუ ეშმაკს! — წამოიძახა ხუმარა სუფრის წევრმა, რალაც ჩხირს დასტაცა ხელი, შუაზე გადატეხა და ცეცხლში მოისროლა.

შააბი ისევ შეშის მოსატანად გავიდა გარეთ. ცეცხლს შეშა ბლომად ეკეთა და ყველას უკვირდა, რატომ ეზიდებოდა შააბი ხის მძიმე კუნძებს.

— რას შვრები, კაცო, ჩვენს შებრანვას ხომ არ აპირებ ვახშმად?

— ენთოს, ვინმე გამვლელ-გამომვლელი გამოიხედავს და იტყვის, სახლიდან კვამლი ამოდის, შააბს კერია არ გასციებიო.

— პატარა ცეცხლი ანთია, კაცო?

— იფნის შეშას სხვა ცეცხლი აქვს, დიდხანს ანთია და სხვა-ნაირად ათბობს, გაიგე?

გარეთ თოვდა, მოდიოდა მშრალი, მსუბუქი თოვლი და დამზრალ მიწას თეთრ საბურველში ხვევდა. გვიანი შუალამე იყო, როცა შეზარხოშებულმა, ხუმრობით დაღლილმა შააბის სტუმრება ჭიშკარი გაიხურეს. შააბმა არც ახლა უღალატა ჩვეულებას და გულდასმით დაათვალიერა ბოსელი, პირუტყვს დახედა. მერე ეზოს შემოუარა, სათითაოდ მოსინჯა ლობის სარები, რომელიმე ხომ არ მოფამფალდაო და როცა დარწმუნდა, რომ ყველაფერი რიგზე იყო, სახლში შევიდა.

ოთახში შესვლისთანავე შააბმა კედლიდან თოფი ჩამოხსნა. დიდხანს ეკიდა თოფი კედელზე უქმად. მის პატრონს აღარც კი ახსოვდა, როდის ისროლა საბოლოოდ ამ თოფიდან. მტვრითა და აბლაბუდით რომ არ ამოვსებულყო, ლულაში ჩვარი ჩაეტენათ. შააბმა საიდანღაც გარეული ნადირის ძვლის ქონი გამოაძვრინა და თოფი განმინდა. მერე ვაზნებიც გამოძებნა. ფალასკაში ჩაანყო და ყველაფერი ერთად დაანყო.

უყურებდა თაკუნა ქმრის საქმიანობას და აოცებდა მისი საქციელი: „ნეტავი რად უნდა თოფი? ღვინო თუ მოერია მოხუცს“, — იმ ლამეს თაკუნას არაფერი უთქვამს ქმრისთვის, მაგრამ როცა მეორე დღეს შააბი სანადიროდ გამოენყო, ქალი აიმრიზა, თქმით კი ვერაფერი უთხრა. მან კარგად იცოდა, რომ როცა კაცი სანადიროდ ემზადება, არ უნდა ჰკითხო, როდის მიდის და სად მიდის. ცოლი ყოველთვის პირუჩუმრა აცილებდა ხოლმე ქმარს. თაკუნას აღარც ახსოვდა, როდის გააცილა ქმარი საბოლოოდ სანადიროდ.

ალიონზე დაადგა შააბი ტყისკენ მიმავალ ბილიკს. მან ხუთი თითივით იცოდა ამ ტყის ყველა კუთხე-კუნჭული, გზანვრილი და ბილიკი. მუხლამდე თოვლში ბილიკის პოვნა გაუძნელდა შააბს და ახლა მხოლოდ ბებერი თხმელის ხეები მიანიშნებდნენ ძველ ნაბილიკარს. ბევრ ხეს დასტყობოდა აქ შააბის ნაჯახის პირი, არა ერთი და ორი ტყის გოლიათი წამოუქცევია. ეს ტყე იყო მისი სახლის თავზე და დედაბოძი და განა მარტო შააბს, მთელ სოფელს არჩენდა ეს ტყე, თუმცა ხშირად დაუნალვლიანებია კიდევაც

აფსარელები. ადრე, შააბის ჭაბუკობისას, დიდ გმირობად ითვლებოდა ღამ-ღამობით ამ უღრანში ხეტიალი. მგლებით სავსე იყო იქაურობა. კარგი ვაჟკაცებიც ვერ ბედავდნენ ღამით ამ ტყით სიარულს. ერთი ღამითაც რომ დაგრჩენოდა პირუტყვი ტყეში, მეორე დღეს მის საძებნელად წასვლა უკვე აღარ ღირდა.

როცა სოფელმა კოლმეურნეობის დაარსება გადანყვიტა, შააბიც იქ იყო. ის იყო ამ საქმის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი და სულისჩამდგმელი. შააბი მაშინ სულ ახალგაზრდა იყო, ჯან-მაგარი და ამტანი, დღე და ღამე შრომაში ასწორებდა, ძალზე რთული დრო იყო. ზოგი უნდა დაგეშინებინა, ზოგისთვის უნდა დაგეყვაებინა, გული მოგეგო. თვითონ შააბმა კოლმეურნეობას უღელი ხარი ჩააბარა. არ გასულა ერთი კვირაც, რომ მისი ერთი ხარი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა. ხარის საძებნელად წასული ხალხი მის კვალს წააწყდა. კვალი ტყისკენ მიდიოდა. სოფელში ხმა დაირხა, ხარი თვითონ შააბმა მოიპარაო. შააბმა კარვად იცოდა, ვისი ნამამაძალღარიც იყო ეს, მაგრამ ხმას არ იღებდა. ხალხის ლაპარაკს ყურს არ უგდებდა. მას მხოლოდ იმაზე სწყდებოდა გული, რომ მისი ნალოლიავეები ხარი ასე ცუდ-უბრალოდ დაკარგეს. იგი გულმოდგინედ ეძებდა პირუტყვს. კვალმა შააბი უღრან ტყეში შეიყვანა. ბნელოდა, მას კი მხოლოდ გრძელი ხანჯალი ერტყა წელზე, მაგრამ ის მაინც უშიშრად მიიწევდა წინ. შააბს ალლომ არ უმტყუნა, უკვე ძალიან ჩამობნელდა, როცა ტყის ბოლოს თავისი ხარი დალანდა. ლაფანი, რომლითაც ის ფეხებით ხეზე იყო მიბმული, გამხმარიყო და პირუტყვისათვის ტყავი აექლიშა. ხის გარშემო ჯაგი და ბალახ-ბულახი ერთიანად იყო გადაჯგლეთილი. ტურები დასტანებიან, მაგრამ ვერ მორევიან. „რა ვქნა, ახლა ეს არ წამომყვება, ხართან ერთად გამიჭირდება ტყიდან გასვლა“, — გაიფიქრა გუნებაში შააბმა.

პირველად მელიებმა ატეხეს კვილი. წინასწარ ხარობდნენ გემრიელი ვახშმის მოლოდინში. „მგლებს ეძახიან“, — გაიფიქრა შააბმა. ხარი ბლაოდა, ერთ ადგილას ბულრაობდა, სულ გადაჯეგა იქაურობა. შააბი ხმამაღლა ყვიროდა, უსტვენდა, მაგრამ ამ უღრანში ვის რას გააგებინებდა!

უცბად მგლის წყვილმა თვალმა ფოსფორივით დააკვესა. მის

უკან მეორე ღრინავდა. შააბი დაიძაბა და ხანჯალი მუჭაში მაგრად ჩაბლუჯა.

...მეორე დღეს დილაუთენია მთელმა სოფელმა შააბის სახლში მოიყარა თავი. სოფელი მის საძებნელად ხალხს გზავნიდა დიდ ტყეში, ეზოს გაცილებულნი არ იყვნენ, რომ შააბიც დაინახეს, ტანსაცმელშემოგლეჯილი და ხელებსისხლიანი...

ვერავინ გაბედა სიტყვის შებრუნება. ისიც კი ვერ ჰკითხეს — იპოვნე ხარი თუ არაო. ბოლოს მაინც გაიგეს ყველაფერი. მგლებს პატრონის ცხვირნინ შეეჭამათ ხარი, ის კი არა და, თვითონ ძლივს გადარჩენილა ცოცხალი თურმე.

არც ახალგაზრდობაში ყოფილა შააბი მაინცდამაინც თავგადაკლული მონადირე. მართალია ბევრი ფრინველი დაეხოცა, რამოდენიმე მსხვილი ნადირიც მოეკლა, მაგრამ მონადირეობაზე თავს მაინც არ სდებდა, ან კი სად ჰქონდა ნადირობის დრო. მისი საყვარელი საქმიანობა ხვნა-თესვა და ეზო-კარის მოვლა-პატრონობა იყო. ვაი, მისი ბრალი, ვინც მის საქონელს რამეს გაუბედავდა, ყანაშიც რომ გადასულიყვნენ და აეკლოთ იქაურობა, შააბი მაინც დიდად არ ნალვლობდა.

შააბი ღორის კვალს ეძებდა, მაგრამ მისთვის უცხო იყო მონადირის ყინი. მან ფერდობი ჩაათავა და არყუჯელების წისქვილთან, მუხნარში შევიდა. აქ ბლომად იცოდა რკო. ერთგან თოვლი გატკეპნილი მოეჩვენა. ახლოს მივიდა. კარგად მოსინჯა იქაურობა. კვალი ახალი იყო და შააბი მიხვდა, რომ სულ ცოტა ხნის წინათ აქ დიდ ღორს გაეგლო. შააბს არ გაუჭირდებოდა გაეგო კვალი შინაური ღორისა იყო თუ გარეულისა, მაგრამ ამჯერად ვერაფერი გაარჩია.

ალაგ-ალაგ ხეებიდან შემლღვალი თოვლი ცვიოდა და კვალს ფარავდა. შააბი გულდასმით სინჯავდა შემოგარენს და კვალს ისევ პოულობდა. ღორმა, ეტყობა, იკრა კაცის სუნი და შეშინებული სულ ზევით და ზევით, მთისკენ გარბოდა. თოვლი უკვე მუხლებს ასცდა და ახლა გულ-მკერდზე სცემდა შააბს. ძალიან დაიღალა, შეჩერდა და ერთი დიდი წიფლის მიწიდან ამოჩრილ ფესვზე ჩამოჯდა მუხლიდან ქარის ამოსაღებად. „დავბერდი, დავბერდი“, — გაიფიქრა შააბმა გულში. შეჰყვა თავის სიბერეზე ფიქრს და მეზობელთან საუბარი გაახსენდა.

„მე სიკვდილისა არ მეშინია“, — ეუბნებოდა შააბი აბზავს, — სხვა რამ მაშინებს უფრო, არ მინდა ჩემ მამა-პაპისეულ სახლს ჩემსავე სიცოცხლეში საძირკველი მოერღვას და ეზო-კარს შამბმა და ეკალ-ბარდმა გადაუაროს. ვიდრე ახალგაზრდა ვიყავი და ჯანი მომდევდა, სარეველა ბალახსა და ძეძვის ეკალს არ გავაჭაჭანებდი ჩემს ეზოში. ეზოსავით დაგვილი გეგონებოდა ჩემი ყანა, აბზავ, ახლა კი, თუ სადმე სარეველა ბალახი წამოყოფს თავს, გული ყელში მებჯინება, თითქოს უკვე ვხედავ აბალ-ახებულ ეზოს, საძირკველმორღვეულ კედელს. ამიტომაა რომ ნაჯახი სულ თან დამაქვს, ძირშივე ვჭრი ყველა მცენარეს, რომელიც ჩემს სახლს გაპარტახებით ემუქრება.

— ყველას რომ ასე უყვარდეს თავისი მამა-პაპის ნაფუძარი, ჩვენს ბედს ძალლი არ დაჰყეფდა! — თქვა ხმამალლა აბზავმა. იგი კარგად იცნობდა შააბს და დიდ პატივს სცემდა.

— რომ მეცოდინებოდა, სიკვდილის შემდეგ ჩემი შვილი სახლ-კარს დაეპატრონება და კერას არ გაიციებს, სიკვდილსაც არად ჩავაგდებდი, მაგრამ ვინ მომცა მე მაგის ბედი! მეორედ მოსვლა იქნებო და პირველად ჭიაყელამ დაითხარა თვალები — ჩემს შვილზეა ნათქვამი. როცა სოფელში ყველაფერი აირ-დაირია და ძალლი პატრონს ვერა სცნობდა, სწორედ მაშინ დაკრა ფეხი დუგუმ და ქალაქში გადაიკარგა. მამაჩემს მაინც დააპატიმრებენ, მე რალა დამრჩენია აქაო და ნავიდა, საითაც ხეირი ნახა. კაცი, სადაც დაიბადა და ფეხი აიდგა, იქ უნდა მოკვდეს, თავის მამა-პაპისეულ მინაზე, — თქვა შააბმა.

— შენ არ იყავი, რომ გაიძახოდი, კერძო საკუთრება უნდა მოისპოს, მინა ყველასია, საერთოაო, ჰოდა, არიგებდი მინის ნაკვეთებს ნაურალზე. ისიც ხომ კარგად გახსოვს, როგორ ჩააბარე ნებით ულელი ხარი კოლმეურნეობას? ახლა შენ ის შააბი აღარა ხარ! საკუთარ საქონელს სხვასთან მალავ. რას ნიშნავს ეს, შააბ? — ეშმაკურმა ლიმილმა ტუჩები აუგრიხა აბზავს.

— ბლომად სათქმელი დაგგროვებია ჩემთან, აბზავ. მართალი ხარ, ასე ვამბობდი. მერე რა! მე იმას ვიძახოდი, ზედმეტი ვისაც აქვს, იმას ჩამოართვით-მეთქი. სახლ-კარს არ მიხედოთ, ეზო ააბალახეთო, არავისათვის მითქვამს. შეიცვალეო, მეუბ-

ნები, ტყუილია. აბზავ, არ გენყინოს, მაგრამ მეგონა უკეთ მიცნობდი. მე შეიძლება თითოთ საჩვენებელი კაცი არ ვიყო სოფელში, მაგრამ ერთი იცოდე, მე რაც ვიყავი, ახლაც ისა ვარ და ტყუილად ჰგონია ვინმეს, რომ შევიცვალე და საითაც ქარი დაუბერავს, მეც იქით გადავიხრები. უბრალოდ, ზოგ-ზოგებს ვერ შევეწყვე, მხარი არ ავუბი. ხორბლის თესვა იყო და თავისი გატანეს, პირში ბურთი ჩამჩარეს, მერე საქონლის თაობაზე მომდგნენ და მეჩხუბეს, მედავეს. ჰოდა, ასე ნელ-ნელა გამინაპირეს. გამინაპირეს იმიტომ, რომ მართალი ვიყავი. იქნებ შენს შვილთან ვტყუოდი? რომელი ჭკუათმყოფელი კაცი აიღებს ნაჯახს ხელში და ვაზს მოჭრის?

— კარგი კაცო, რა გულს იხეთქავ, ქვეყანას შენ ხომ ვერ გაასწორებ?

— მარტო მე რატომ. ერთად ვთქვათ, მხარი მხარს მივცეთ და საქმესაც ეშველება. როცა ბასლანლურის ვაზიან ტყეს ჩებავდნენ, მე ვილანძლებოდი, ძაღლის ყბა გამოვიბი, თქვენ კი პირდაფრენილები შემომყურებდით, სულელურად იკრიჭებოდით, რატომ ხმა არ ამოიღეთ?

— რა მეთქმის, მართალი იყავი, — თავი ჩაჰკიდა აბზავმა, — მაგრამ მაინც არ მესმის, ვის რაში არგია ეს ვაზი? კაცი სანამ ცოცხალია, იმაზე ფიქრობს მხოლოდ, როგორ იცხოვროს უკეთესად, სად ურჩევნია ყოფნა და როგორ ურჩევნია. რა შენი სადარდებელი ეგ არის? დაანებე თავი. შენს ადგილზე მე ავდგებოდი და საერთოდ წავიდოდი აქედან.

— რას ამბობ, კაცო, სად უნდა წავიდე?

— ნეტავ ჩემი ბიჭიც ქალაქში ცხოვრობდეს, თოკით ველარ დამაბავდი სოფელში.

— არა, მე მაგას ვერ ვიზამ. რაც არ შემიძლია, არ შემიძლია. დუგუც სულ მაგას მეუბნება. სახლში ჯერ შემოსული არ არის და გამარჯობის მაგივრად უმალ იმას მომახლის „ჰა, არ მოდიხარ?“ მეც კაი გასათხოვარი გოგოსავით ვიპრანჭები, ჯერ არ გადამინწყვეტია-მეთქი — ვეუბნები. ის კი ბრაზობს იბღვირება. მეც იძულებული ვარ სამერმისოდ შევპირდე, გული მოვუგო. მერმისს კი არა, სანამ ცოცხალი ვარ, აქედან ფეხს ვერავინ გამადგ-

მევიწიებს. იმ ბიჭს კი იმიტომ ვპირდები, რომ ხშირ-ხშირად მინდა ჩამოვიდეს. რა ვქნა, აბზავ, შვილი შვილია, მაგრამ არც მის კმაყოფაზე მინდა ვიცხოვრო. არ მინდა ვინმეზე ვიყო დამოკიდებული. ასეთ ყოფნას არყოფნა სჯობს!

— რით ვერ გამოიცვალე კაცო ხასიათი, არ დაიღალე შე დალოცვილო! აი, გიყურებდი ახლა და შენი ახალგაზრდობა მახსენდებოდა. მახსოვს, კოლმეურნეობას რომ ვაარსებდით, შენი ომახიანი ხმა სოფლის ბოლოდან სოფლის თავში ისმოდა. თვალელებში ცეცხლი გენტო და ერთ ადგილას ვერ ისვენებდი. მართალი უთქვამთ — მუხლი ბერდება, გული კი არაო. გული არ გლალატობს, შააბ, ჯერჯერობით ერთ სარეველა ბალახს ვერ ნახავს კაცი შენს ეზოში, მაგრამ გაივლის დრო და შენი ბაღის ბოლოს ტურები აკივლდებიან, შენ კი იმის თავიც აღარ გექნება, გარეთ გამოხვიდე და დააფრთხო ისინი...

— შენ ისე მელაპარაკები, ნამდვილად დუგუსგან იქნები მოგზავნილი, — ცოტა არ იყოს გაცხარდა შააბი.

— ვთქვათ, დუგუმ გამომგზავნა, რა მოხდა?

— თუ მართლა იმან გამოგგზავნა, წადი და უთხარი, რომ მე იქ წამსვლელი არა ვარ, მაგრამ თუ ჩემი შვილიშვილი თავის მამაპაპის ნაფუძარზე არ დავასახლო, მაშინ მე მამაჩემის შვილი არ ვყოფილვარ!

— ჰო, აბა, სულ მაგას ფიქრობს დუგუ! ვიცი, შააბ, თავის ნათქვამაც ხარ! შენი დღე და მოსწრება ერთი და იგივეს გაიძახი, მომავალზე კი არ ფიქრობ. ერთი დრო იქნება, შენც დაბერდები.

— როცა ისე დავბერდებით, რომ ნელში ახრა-დახრაც გაგვიჭირდება, ისიც მოგვიკაკუნებს კარებზე. იცი შენ, ვისზეც ვამბობ.

— გეტყვი, რაც ძველებისაგან ამბად გამიგონია, — ენად გაიკრიფა აბზავი, — ძველად სიკვდილის ღვთაება ახლოს იყო ადამიანებთან. წინასწარ ერევენებოდა ხოლმე მათ. მივიდოდა, ეტყოდა, ამა და ამ დღეს წაგიყვანო. კაცმა წინასწარ იცოდა, როდის უნდა მიებარებინა უფლისათვის სული. ისიც, სანამ სიკვდილის უამი დაჰკრავდა, უვლიდა ეზო-კარს, უვლიდა პირუტყვს. ერთი სიტყვით, სიკვდილის მობრძანებას მომზადებული

ხვდებოდა. მერე მოდიოდა ის დალოცვილიც და მიჰყავდა თავისი მსხვერპლი უწვალებლად.

ერთხელ მიქელ-გაბრიელი გზაში გლესკაცს შეხვედრია:

— გამარჯობა!

— გაგიმარჯოს! — მიუგო გლესმა.

— ვიცი, დიდად არ გეხატები გულზე, მაგრამ მაინც მოვედი!

— ეხ, რა გაენყოფა, მობრძანდი, ავიხარ თუ კარგი ხარ, მაინც სტუმარი ხარ. შემოდი, — შეიპატიჟა სახლში მიქელ-გაბრიელი.

გლესმა ცხვარი დაკლა და სტუმარს საკადრისად გაუმასპინძლდა. თავზე ევლება გლესი სტუმარს და თან ფიქრობს, აი, ეხლა კი მეტყვის, უნდა წაგიყვანო, მოემზადეო, მაგრამ მიქელ-გაბრიელი ისე წასულა, კრინტი არ დაუძრავს. გლესი თურმე სიხარულით ცას ეწია, პურ-მარილმა თავისი ქნა, ახლა რამდენ ხანსაც მინდა, იმდენ ხანს ვიცოცხლებო.

გამოხდა ხანი, მიქელ-გაბრიელი არსად ჩანდა, გლესკაცი კი ბერდებოდა, ბერდებოდა, ვიდრე ბოლოს, სულ არ დაჩაჩანაკდა, მუხლები ძველებურად ველარ ემსახურებოდნენ. წელის ტკივილმა კინალამ სული ამოართვა, ფეხზე ძლივს იდგა.

ერთხელაც მიქელ-გაბრიელი, რომელიღაც სოფელში მიდიოდა და გზად თავის ნაცნობ გლესთან შეიარა. მასპინძელი მთლად დაჩაჩანაკებული დახვდა. მიქელ-გაბრიელი მიესალმა მას და გზა განაგრძო. გლესს ბრაზი მოერია:

— მიქელ-გაბრიელო, რატომ არაფერს მეტყვი, რას მიპირებ, შენთან როდის წამიყვან? — ჰკითხა ადამიანმა.

მიქელ-გაბრიელს გაეცინა, თან გაკვირვებული უყურებდა, ეს რას ამბობსო. მერე უთხრა:

— აბა, ერთი წამოდექი!

— ვაი, ვაი, ღმერთო მიშველე, ვაი წელი, ვაი მუხლი, — კნასაკნუსით წამოიწია კაცმა. ადგომა სად შეეძლო, სადაც იჯდა, იქვე დარჩა, კერიის პირას. მიქელ-გაბრიელი თავის საშინელ კბილებს აკრეჭდა და სიცილით კვდებოდა. ეწყინა კაცს, ცეცხლი მოეკიდა, მაგრამ რა უნდა ექნა, რა შეეძლო!

— აკი არაფერს მეუბნებიო? — ახლა ხომ გაიგე, რაც მითქვია შენთვის?

— ეს არის? — ამოიკვნესა სანყალობლად ბერიკაცმა.

— აბა, სხვანაირად როგორ უნდა მეთქვა? ყოველდღე ამას არ გეუბნებოდი? — სიცილით იგუდებოდა მიქელ-გაბრიელი.

აბზაგვმა დაამთავრა მოყოლა. შააბი თავდახრილი იდგა, ხმა არ ამოუღია.

— შენ გინდა თქვა, რომ მეც ასე მეუბნება ყოველდღე მიქელ-გაბრიელი — მოემზადეო? — თქვა ბოლოს. — რას იზამ, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ, არც მე შევებერდები ცას, მაგრამ შენ რომ გგონია, არც ისეა საქმე, აბზაგვ, გულხედაკრეფილი ვერ დავუცდი სიკვდილის მოსვლას. ხვალაც რომ დამიპიროს ნაყვანა, დღეს ჩემი თხის მოსაძებნად წავალ ტყეში, თუ ღმერთი გაუნყრა და სახლში არ დაბრუნდა. ასეა წუთისოფელი, დიდი ჩაჩბები მოინელა და მე რაღას დამიხვალეებს! კიდევ გიმეორებ, ვიცი, რომ ცას ვერ გამოვეკერები, მაგრამ სანამ ცოცხალი ვარ და პირში სული მიდგას, არ მინდა ქვეყანას ჩამოვრჩე, ტოლს არავის დავუდებ, არა! — მხარზე ხელი წამოუტყაპუნა შააბმა აბზაგვს და დადუმდა.

ორივეს გულიანად გაეცინა!

მაშინ ამ საუბრისათვის შააბს დიდი ყურადღება არ მიუქცევია. ახლა კი, როცა ღორის კვალმა შორს, ტყეში შეიტყუა, მოსვენებას არ აძლევდა ამაზე ფიქრი. როგორ ბნელ ღამეში ცეცხლი იალებს ხოლმე, ისე ნათლად დაინახა შააბმა თავისი მომავალი, დაინახა და არ მოეწონა. არა, იფნის შეშა უნდა მოზიდოს ბლომად, სხვა ხეს აღარ მოჭრის. იფანმა კარგი ცეცხლი იცის, დიდხანს არ ქრება. ერთხელ შეუკეთებ და ერთი-ორი ღამე არ ჩაქრება, მერე მინავლდება, ჩანაკვერჩხლდება. შააბმა იცის, თუ ნაკვერჩხალზე წყალს დაასხამ, დაანახშირებ, მერე ხელახლა შეიძლება ნაუკიდო ცეცხლი. მჭედლები ხომ სულ ასეთ ნახშირს ხმარობენ! ის ნახშირიც ჩაინავლება და მერე? ვინლა მოიტანს შეშას, ცეცხლს ვინ გააღვივებს? ერთადერთი ჩემი სულისდგმა და პატრონი ჩემი შვილიშვილია, იმას ენაცავლოს პაპა. არა, ხომ უთხრა ბებიათის არდადეგებზე ჩამოვალო? ჩამოვა, არ მიმტყუნებს, იმას მაინც აქვს სააქეთო პირი. იქნებ სჯობია, უკან დავბრუნდე, მზის ჩასვლამდე შეიძლება ჩამოვდეს კიდევაც“.

შვილზე როცა ფიქრობდა შააბი, გული ემღვრებოდა, თვალ-
ნინ წარმოუდგებოდა ხოლმე დუგუ, რომელიც მოსვლისთანავე
ჰკითხავდა ხოლმე კერიასთან მობუზულ ორ მოხუცს — ჰა, მო-
დიხართ თუ არაო. შააბი აცქერდებოდა შვილს, უყურებს დიდხანს,
დიდხანს და ხმას არ იღებს. „წამობრძანდით, მამა, ჩვენთან. საჭ-
მელ-სასმელი თავზე საყრელი გვაქვს, თქვენთვის არაფერს დავ-
ინანებთ, ცივ ნიავს არ მოგაკარებთ“, — წამოეშველება ხოლმე
დუგუს ცოლი. რძალი ცუდს არაფერს ამბობს, შეიძლება თვი-
თონაც ურიგო ქალი არ არის, მაგრამ შააბს ვერ მოუნებელია,
რომ მისმა შვილმა ეს ქალი ქონების გულისთვის შეირთო. ადამი-
ანის უპირველესი ქონება სინდის-წამუსია. ღორმა იცის, სადაც
გაძლება, იქ ჩერდება. აბა, თუ ქონებას არ დაეხარბა, მაშ რამ
შეერთვევინა მასზე უფროსი ქერივი ქალი? — „ამისმა ქონებამ
მოგხიბლა, შე უბედურო“. შააბს უნდოდა შვილს ყავარჯენი მოუ-
ქნიოს, მაგრამ ეს ყავარჯენი მისთვის დედაბოძია, უამისოდ ნაბ-
იჯს ვერ ადგამს. დუგუ კი, თითქოს ნიშნს უგებსო, იცინის. ეზო
აბალახებულია, ბოსელში ერთი-ორი ქეციანი თხალა კიკინებს,
წაიყვანენ შვილი და რძალი ქალაქში, სახლ-კარი კი ოხრად
დარჩება, გაპარტახდება. ხანდახან შვილი ჩამოახედებს ცოტა
ხნით, მაგრამ რად უნდა? თავის სამარეს თვითონვე უყუროს?
ასეთ ყოფნას არყოფნა სჯობია! შააბს თავისუფლება უყვარს.
თუკი ვინმეზე უნდა იყოს დამოკიდებული, ისევ თავის შვილიშ-
ვილი ურჩევნია, შვილს კი ახლოს არ გაიკარებს.

უცებ ტახს ჰკიდა თვალი, წელა-ფერდა მიოდოდა, ზანტად
მიიზღაზნებოდა, ბოლოს სულ გაჩერდა. შააბმა დაინახა, როგორ
უელავდა ტახს დანასავით ალესილი ეშვები. ჰაერი გამჭვირვალე
იყო და შააბს თვალი კარგად უჭრიდა. ცოტაც და სათოფე მან-
ძილზე მიუახლოვდებოდა. შააბმა ჩაიმუხლა და ბუჩქებში დაიმ-
ალა „საით წავა? ფერდას თუ გადასცდა, მერე მიდი და სდიე,
თვალითაც ვეღარ ვნახავ. ტყობა, დაღლილია, წავა ვითომ? ღორ-
მა მიიხედ-მოიხედა, ეტყობა, რაღაც იყნოსა. შააბმა თავის ბე-
წვის ქურქს დახედა. ქარი მისკენ ქროდა. „ტყუილად ათამაშებ
მაგ დინგს, ემანდ უცბად არ იყნოსო. თუ შენი ეშვებით წვერი არ
გავიპარსო, მაშინ მე მამაჩემის შვილი არ ვყოფილვარ!“ — დაე-
მუქრა ღორს შააბი.

ტახმა გზიდან გადაუხვია, ქვევით დაეშვა. შააბსაც ეს უნდოდა. ღორი შორს ვერ ნავიდოდა. შააბმა ხუთი თითივით იცოდა ეს ადგილი. ვინ იცის, რამდენჯერ შემოუყრია აქ თავისი ღორსი კოლტი! ნავიდეს, სად წამივა, წინ იმხელა კლდეა დაყუდებული, რომ ღორი კი არა, ციყვი ვერ ავა ზედ. გამოქვაბულიც არსად არის, ვერ დაიმალება, ქვევით უნდა გაბრუნდეს, სხვა გზა არა აქვს!”

შააბი ქვევით დაეშვა, რათა ტახისთვის გზა მოეჭრა, რამდენი ხანია ასეთი ძლიერი ნაბიჯით არ უვლია, რალაცა ძალა წინ ეწეოდა, ცალ ქალამანზე თასმაც კი შეეხსნა, მაგრამ ახლა ამას ვერ ამჩნევდა, რისხვით ანთებულ თვალებში ოფლი ჩასდგომოდა. ტახი თითქოს მიუხვდაო შააბს, სწრაფად, შეუმჩნევლად მოარღვევდა თოვლს, გეგონებოდათ, თხუნელა მოდისო მინის ქვეშ. შააბმა დაიანხა ღორის ბურძგლიანი ჯაგარი, ტახმა თავი ასწია და თოფმაც იგრიალა. ღორის კივილმა მთები შეაზანზარა. ირგვლივ თოვლის კორიანტელი იდგა. ღორი ეშვებით მინას თხრიდა, ბურქნარი სულ მთლად გადათელა, თავდასხმისათვის ემზადებოდა, მაგრამ ეტყობა, ვერ მიხვდა, საიდან ესროლეს და ადგილიდან არ იძვროდა.

იმის მაგივრად, რომ შააბს მეორე ტყვიაც მიეყოლებინა, ის ღორისკენ გაიქცა სიცილ-ხარხარით, ღორმა ამით ისარგებლა და ფერდობს იქით გაუჩინარდა მოჩვენებასავით. შააბმა სისხლი დაინახა „ტყილად მიხაროდა, გამექცა, მაგის დედა ვატირე, შორს მაინც ვერ ნავიდოდა, სისხლი ქაფიანია, ეტყობა, ტყვია ფილტვში მოხვდა“.

შააბმა თოფში ახალი ვაზნა ჩადო. ფერდობს დაუყვა, თოვლი მუხლებზე სცემდა. აგერ ისიც. ქვევით ბუზისოდენად მოჩანდა ტახი, რომელიც თოვლს ძლივს მიარღვევდა. ერთი დიდი ნაძვის ქვეშ შააბი ცოტა ხნით შეჩერდა. ეტყობა, ღორს აქ შეესვენა. ხის ქვეშ თოვლი არ იდო და შააბმა კარგად გაარჩია ღორის ნაკვალევი. შააბი ჩაფიქრდა. ეს კვალი სულაც არ ჰგავდა შინაური ღორის კვალს. შააბი გარეულ ტახს მისდევდა. შააბმა ზევით აიხედა, მაგრამ ნაძვის ხშირ ტოტებში თვალი ვერ გაატარა. ერთი ტოტი ოდნავ მოლუნული ჩანდა. შააბმა კარგად დაათვალიერა

ეს ტოტი და მასზე ნაკბილარები დაინახა. „ნამდვილად არჩვის ნაკბილარებია, ეტყობა თვითონაც სადმე ახლომახლო დაბოდი-
ალობს“, — გაიფიქრა მან.

როგორც კი ცოტა სული მოითქვა, ისევ ტახს გაეკიდა. არჩვი მაშინვე დაავინყდა. კვალზე დაატყო, რომ ღორი უკვე ახლოს იყო და ნაბიჯს აუჩქარა.

„ჩაგავლებ ყურებში ხელს და ვარსკვლავებს დაგათვლე-
ბინებ!“

ჯერ არ შეხვედრია კაცი, ასეთი რამ რომ გაეკეთებინოს, მა-
გრამ აფსარელი მონადირეებისაგან ხშირად გაუგონია, თუ ტახს
სულის ამოსვლამდე ეშვს გააგდებინებ, სამართებელივით ბასრი
იქნებაო, ისეთი, რომ კაცი თავისუფლად გაიპარსავს წვერსო.
მონადირეებს ხომ ძალიან უყვართ ყველაფრის გაზვიადება. აფ-
სარელ მონადირეებს რომ ჰკითხო, ვისაც კი ერთი ტახი მოუკ-
ლავს, ის სადალაქოში აღარ წასულა პირის გასაპარსად. შააბი
დასცინოდა ხოლმე მათ და მუცლით მეზლაპრეებს ეძახდა მათ.
ახლა კი სურდა, რადაც არ უნდა დაჯდომოდა, თვითონ ეცადა
ბედი.

ის ფერდაც ჩაათავეს. ჩქარა... ჩქარა... — ეუბნებოდა თავს
შააბი. ზამთრის დღე ხომ ქათმის დამთქნარების ოდენაა! დნებო-
და სანთელივით და სადაცაა ჩაქრებოდა კიდევაც. „დამილამდე-
ბა, სახლში უნდა დავბრუნდე. ნეტავ რამდენ ხანს გასძლებს ჩემი
იფნის შეშა ერთ შეკეთებაზე? ჩემი დედაბერი მეუბნებოდა ხვალ-
ზეგ ჩვენი შაადათი ჩამოვაო. ჩამოვა, იმას სიტყვას გატეხვა არ
უყვარს, უსათუოდ ჩამოვა. როგორ იყო, რას მეუბნებოდა, ძნას
რომ ვდგამდით? როგორ დამცინოდა, ჰა? დამაცადოს ერთი, აქ
არ ჩამოვა? ყურებს ავახეე მაგ მამაძალს“. — შააბმა ისევ ღორის
კვალს გახედა, — „აი, აქაც დამჯდარა, აქ დაუსვენია, სად წა-
მისხვალ? ამაღამ ვერ დაგენიე? ხვალ, ზეგ ხომ დაგენიე!“

...რამოდენიმე დღის შემდეგ სოფელ აფსარის მცხოვრებლებ-
მა ნუქბა შააბისა და გარეული ღორის ამბავი შეიტყვეს.

ზამთარი იყო, ხალხს საქმე მაინცდამაინც არ ანუხებდა. ეს
ამბავი ათასგვარდ შეთხზეს და გადაამღერეს. ერთ დღე-ღამე-
საც არ გაევილო, რომ ყველას შააბისა და გარეული ტახის ამბავი

ეკერა პირზე, იმდენს ყვებოდნენ, რომ შააბიც ველარ ხვდებოდა, სად ტყუილი იყო და სად — მართალი.

შააბს არავისთვის მოუყოლია დანვრილებით, რა გადახდა თავს. სამი დღის შემდეგ მის საძებნელად წასულმა ხალხმა ტყიდან კოჭლობით მომავალი შააბი დაინახა. ხელები გატყავებოდა, ჩოხა-ახალუხი შემოგლეჯოდა და ბარძაყს იტკიებდა. ტყიდან მომავალ შააბს წინ თანასოფლელები, მისი ცოლი თაკუნა და შვილიშვილი შაადათი შემოეგებნენ. აი, სწორედ მაშინ დაიბადა მოარული გამოთქმა: „შააბის ღორის ყურებისა არ იყოს!“

— ცოცხალი ხარ, კაცო? სად იყავი, აღარ იტყვი? — შეეკითხნენ შააბს მის საძებნელად წასული კაცები. შააბი დიდხანს ხმას არ იღებდა თურმე, მერე კი შეხვეული ხელით ჯიბიდან ორი გრძელბენვიანი ღორის ყური ამოულია და უჩვენებია ყველასათვის. იქ მყოფებმა ერთმანეთს გადახედეს, სიცილი ვერ გაებედათ, არ ეწყინოსო, მაგრამ შააბს დაავინყდა დაღლილობაც და ტკივილიც და გულიანად იხარხარა თურმე.

აფსარელ მამაკაცებს კი სიცილში პირველი ადგილი უჭირავთ. იმდენი უცინიათ, მთებიც კი აუყოლებიათ სიცილში. მაშინ ერთს უთქვამს: — ნანადირევი ვერ ჩამოგიტანია, მაგრამ ეგ ამბავი დიდხანს ეყოფა ხალხს საოხუნჯოდ და საანგლოდ! — შააბს თითქოს არც გაუგია ამ კაცის ნათქვამი, ისე იცინოდა და მხიარულობდა, თითქოს ეგა ყოფილიყოს პირველი მობურთალი. ხელში ღორის ჯაგრიანი დიდი ყურები ეჭირა, ჰაერში იქნევდა და იცინოდა, იცინოდა შააბი...

ჯუმა ახუბა
ორი მოთხრობა

დამკაბადონებელი ნიქოლოზ გულაშვილი
ოპერატორი ნინო ჰინინაშვილი

საქართველოს კულტურულ ურთიერთობათა ცენტრი
„ჯავახიური სახლი“
თბილისი, გალაკტიონის ქ. № 20 .